

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Civilinės teisės ir civilinio proceso katedra**

Eglės Meigy­tės,
V kurso, komercinės teisės
studijų atšakos studentės

Magistro darbas

**Proceso atnaujinimas dėl naujai paaiškėjusių aplinkybių (pastarųjų metų Lietuvos
teismų praktikos apibendrinimas ir vertinimas)**

Vadovas: lekt. E. Laužikas

Recenzentas: prof. habil. dr. V. Nekrošius

Vilnius 2008

TURINYS

IŽANGA	2
I. PROCESO ATNAUJINIMO DĖL NAUJAI PAAIŠKĖJUSIŲ APLINKYBIŲ SAMPRATA LIETUVOJE	6
1. INSTITUTO RAIDA LIETUVOJE XX –XXI AMŽIUJE.....	6
2. PROCESO ATNAUJINIMO PASKIRTIS IR TIKSLAI	10
3. ŠIUOLAIKINĖ TEORIJOJE IR TEISMŲ PRAKTIKOJE SUFORMUOTA NAUJAI PAAIŠKĖJUSIOS APLINKYBĖS SAMPRATA IR POŽYMAI	15
II. LIETUVOS TEISMŲ PRAKTIKOS, ATNAUJINANT PROCESĄ DĖL NAUJAI PAAIŠKĖJUSIŲ APLINKYBIŲ, PROBLEMŲ ANALIZĖ	21
1. TEISMŲ PRAKTIKOS NEVIENODUMAS BEI PRIEŠTARINGUMAS ATNAUJINANT PROCESĄ DĖL NAUJAI PAAIŠKĖJUSIŲ APLINKYBIŲ	21
1. 1. Skirtinga aplinkybių pripažinimo naujai paaiškėjusiomis praktika.....	21
1. 2. Įstatymų ir kitų teisės normų aiškinimo klaidos kaip naujai paaiškėjusi aplinkybė..	31
2. CIVILINIO PROCESO VILKINIMO GALIMYBĖ.....	355
2.1. Daugkartinio teismo sprendimo peržiūrėjimo problema.	355
2.2. Prašymų dėl proceso atnaujinimo terminų praleidimo problema	43
III. PROCESO ATNAUJINIMAS DĖL NAUJAI PAAIŠKĖJUSIŲ APLINKYBIŲ UŽSIENIO ŠALIŲ CIVILINIO PROCESO KONTEKSTE.....	51
IŠVADOS	60
LITERATŪROS SĄRAŠAS	622
SANTRAUKA.....	6969
SUMMARY.....	700

IŽANGA

Kiekvienas suinteresuotas asmuo, kurio konstitucinės teisės ar laisvės pažeidžiamos, turi teisę kreiptis į teismą¹. Vertinant Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekse (toliau - CPK) įtvirtintus subjekcinės teisės gynimo būdus, įsitikiname, kad ši konstitucinė asmens teisė ir jos realizavimas dar nesibaigia priėmus sprendimą pirmos instancijos teisme. Tam tikrais įstatymo numatytais atvejais, bylos baigtimi nepatenkintoji šalis vis dar gali kvestionuoti priimtą sprendimą. Kreipęsis su ieškiniu į teismą, beveik kiekvienas proceso dalyvis pagalvoja apie tolimesnius savo teisės į gynybą būdus paduodant skundą apeliacinės instancijos ar kasaciniam teismui. Tačiau įstatymas, užkirsdamas kelią proceso vilkinimui, byloje dalyvaujančių asmenų piktnaudžiavimui teise bei užtikrindamas teismo sprendimų stabilumą, numato nemažai šių gynimo būdų apribojimų. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (toliau - LAT) akcentuoja – kai suinteresuotas asmuo nebeturi galimybės apginti savo pažeistas teises ir interesus kitais įstatymuose įtvirtintais būdais, dažniausiai naudojamas proceso atnaujinimo būdas.²

TEMOS AKTUALUMAS. Proceso atnaujinimas yra ekstraordinarinė, savarankiška bei paskutinioji civilinio proceso teisės moksle išskiriamų civilinio proceso stadijų, kurios metu, esant CPK numatytiems pagrindams, patikrinami įsiteisėję teismo sprendimai ir nutartys. Tai fakultatyvioji stadija, kur tik nuo dalyvaujančių asmenų valios (ginant viešąją interesą – generalinio prokuroro) bei įstatyme numatytų pagrindų buvimo priklauso, ar konkrečioje byloje bus atnaujintas civilinis procesas. Proceso atnaujinimo stadija neprivaloma, todėl tokie teisiniai santykiai rečiau susiklosto praktikoje. Tačiau svarbu pabrėžti, kad civilinio proceso atnaujinimo institutas leidžia maksimaliai užtikrinti, kad nebūtų palikti galioti neteisėti ir nepagrįsti teismo sprendimai, padeda užtikrinti ir garantuoti žmogaus teisių bei teisingumo įgyvendinimą. LAT yra ne kartą paminėjęs, kad proceso atnaujinimo baigtoje nagrinėti civilinėje byloje institutas yra svarbi priemonė, suteikianti galimybę suinteresuotam asmeniui apginti pažeistas savo teises ir interesus, kai nebėra galimybės jų apginti teismų sprendimų teisėtumo ir pagrįstumo kontrolės instancinės sistemos būdais.

Pažymėtina, kad per visą nepriklausomos Lietuvos laikotarpį nuo 1990 metų proceso atnaujinimo institutas buvo nuolat keičiamas, ir tik 1999 metais, įsigaliojus CPK

¹ Lietuvos Respublikos Konstitucija (su pakeitimais ir papildymais iki 2006 m. birželio 1 d.). Valstybės Žinios, 1992, Nr. 33-1014, 30 str. 1 d.

² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. sausio 7 d. nutartis c. b. *O.J. v. Radviliškio CMS*, Nr.3K-3-67, kat. 118; 92; 108.8;

pakeitimams, jis buvo atskirtas nuo kasacinio proceso. Šiuo metu įsiteisėjusių teismo sprendimų ir nutarčių peržiūrėjimo pagrindus bei tvarką, proceso atnaujinimo būdus numato CPK XVIII skyrius. Akcentuotina, kad keitėsi ir pati naujai paaiškėjusios aplinkybės sąvoka – seniau tai buvo vienintelis pagrindas procesui atnaujinti, kuris apėmė visus kitus dabar galiojančio CPK 366 str. išdėstytus pagrindus. Kita vertus, neginčijama, kad ir dabar šis pagrindas išlieka pačiu svarbiausiu – prašymų skaičius, remiantis CPK 366 str. 1 d. 2 p. proceso atnaujinimo bylose sudaro daugiau nei tris ketvirtadalius. Neabejotina proceso atnaujinimo svarba bei nenuoseklus teisinis reglamentavimas lemia poreikį nuodugniai išanalizuoti naujai sureglamentuoto instituto pastarųjų metų taikymo praktiką ir kylančias problemas, siekiant išsiaiškinti naujo reglamentavimo taikymo efektyvumą.

TEMOS ORIGINALUMAS. Proceso atnaujinimo institutas nėra plačiai nagrinėtas Lietuvos teisės doktrinoje. Proceso atnaujinimo atribojimas nuo kasacinio proceso, pagrindų procesui atnaujinti pildymas bei kaita, instituto teorijos bei teisminės praktikos analizės trūkumas lemia poreikį nuodugniau išanalizuoti civilinio proceso atnaujinimo dėl naujai paaiškėjusių aplinkybių institutą ir jo taikymo praktiką. Pažymėtina, kad iki šiol yra tik keletas mokslinių bandymų apžvelgti instituto esmę ir įtvirtinimo paskirtį, tačiau nuodugni praktikoje iškylančių naujai sureglamentuoto instituto taikymo praktinių problemų analizė, vertinimas ir galimi jų sprendimo būdai pateikiami pirmą kartą.

TYRIMO OBJEKTAS: Šio darbo tyrimo objektą iš esmės apibūdina pats darbo pavadinimas – pastarųjų metų Lietuvos teismų praktikos apibendrinimas ir vertinimas, atnaujinant procesą dėl naujai paaiškėjusių aplinkybių. Tačiau bendrąjį tyrimo objektą galima papildyti dar keliais kitais papildomais objektais. Pirmiausia, praktinių problemų analizė negalima, kol nėra bendro tiriamos proceso stadijos susiformavimo, jos įtvirtinimo tikslų derinimo ir sampratos suvokimo, kuri nuolat keitėsi. Todėl darbas pradedamas nuo civilinio proceso atnaujinimo dėl naujai paaiškėjusių aplinkybių instituto istorinės raidos. Nuodugniai tyrinėjama teisinio stabilumo ir teisingo teismo sprendimo suderinamumo problema bei nagrinėjama naujai paaiškėjusios aplinkybės teorinė samprata.

Pažymėtina, kad didžiąja dalimi, pasiremiant pastarųjų metų teismų praktika, darbe stengiamasi nagrinėti praktikoje iškylančias problemas, taikant proceso atnaujinimo intitutą. Analizuojama, ar sukurti teismų precedentai, nevienareikšmiškai vertinant naujai paaiškėjusius faktus ir įrodymus teismuose, nesudaro prielaidų proceso dalyviams piktnaudžiauti civiliniu procesu. Keliamas klausimas, ar visada teismai tinkamai ir efektyviai taiko įstatymų leidėjo įtvirtintus saugiklius ir kriterijus, siekdami išvengti daugkartinio

įsiteisėjusių sprendimų peržiūrėjimo, ar tuo nesuardomas teisinis apibrėžtumas visuomenėje ir ar išlieka reali galimybė sąžiningiems proceso dalyviams ginti savo pažeistas teises. Kita vertus, ar galimas nepatenkintų proceso dalyvių „teisybės ieškojimas“ neribotą laikotarpį po priimto sprendimo byloje, ar efektyvus ir atitinkantis šiuolaikines gyvenimo realijas yra įstatyme nustatytų terminų skaičiavimas? Ar netenka teismams vėlesnėse bylose laužyti imperatyvių įstatyme reglamentuotų normų ir savo pačių sukurtų taisyklių, kad būtų užtikrintas pagrindinis proceso atnaujinimo tikslas – teisingumo įgyvendinimas? Juk proceso atnaujinimo teorinė analizė rodo, kad tik teisingo ir sąžiningo teismo sprendimo priėmimas bei teisinio stabilumo ir nenuginčijamos sprendimo teisinės galios tinkamas suderinamumas garantuoja socialinę taiką visuomenėje ir formuoja žmonių pasitikėjimą teismais ir teisingumu.

Galiausiai siekiama tinkamai įvertinti lietuviškąją proceso atnaujinimo dėl naujai paaiškėjusių aplinkybių instituto reglamentavimo ir taikymo specifiką užsienio šalių teisinių sistemų kontekste. Nors, siekiant išsamumo darbe, analizuojamas įvairių teisinių sistemų įtvirtintos teisinės galimybės atnaujinti procesą ir peržiūrėti jau įsiteisėjusį teismo sprendimą, tačiau, turint omeny, kad Lietuva priklauso kontinentinės teisinės sistemos šalių grupei, praktikoje kylančių problemų ir galimų jų sprendimo būdų stengiamasi surasti pažangiausių šios sistemos atstovių teisiniame reglamentavime.

DARBO TIKSLAS. Pagrindinis šio darbo tikslas – išanalizuoti ir įvertinti pastarųjų metų proceso atnaujinimo dėl naujai paaiškėjusių aplinkybių taikymo praktiką, kylančias problemas, įvairiapusiškai paanalizuoti teismų pateiktus motyvus bei argumentus, priimant vieną ar kitą sprendimą konkrečioje byloje, kritiškai, nors nebūtinai teisingai, įvertinti prieštarigus motyvus bylose ir pateikti galimus šių problemų sprendimo būdus bei išvadas.

DARBE KELIAMI ŠIE UŽDAVINIAI:

- 1) remiantis istoriniu lyginamuoju metodu išnagrinėti civilinio proceso atnaujinimo instituto raid Lietuvoje;
- 2) atskleisti civilinio proceso atnaujinimo instituto tikslus ir paskirti;
- 3) remiantis pastarųjų metų bylomis, išanalizuoti ir įvertinti LAT praktikoje kylančias problemas ir pateikti galimus jų sprendimo būdus;
- 4) įvertinti civilinio proceso atnaujinimo instituto teisinį reglamentavimą užsienio šalių teisinių sistemų kontekste.

DARBO METODAI: Magistriniame darbe, analizuojant civilinio proceso atnaujinimo dėl naujai paaiškėjusių aplinkybių problemas, remiamasi įvairiais teoriniais ir empiriniais

metodais. Pirmiausia, analizuojant civilinio proceso atnaujinimo instituto kaitą įvairiuose Lietuvos istoriniuose etapuose, naudojamas istorinis lyginamasis bei aprašomasis metodas. Čia analitiškai stengiamasi suprasti įstatymo leidėjo ketinimus pasirenkant būtent tokį šio instituto reglamentavimą šiandieninėje teisėje. Lyginamasis aprašomasis metodas taip pat taikomas siekiant įvertinti proceso atnaujinimo vietą ir užsienio šalių teisinėse sistemose, šis teisinis institutas lyginamas su analogiškais užsienio šalių - buvusių tarybinių šalių (Rusijos, Moldavijos, Armėnijos ir kt.), kontinentinės Europos šalių (Vokietijos, Austrijos, Prancūzijos ir kt.) bei bendrosios teisės sistemos (JAV) proceso atnaujinimą reglamentuojančių normų institutais. Mokslinio pažinimo bei tiriamieji analitiniai metodai padėjo darbe nuodugniai išnagrinėti teorinę bei praktinę mokslinę medžiagą, sisteminis sintezės metodas - suformuluoti proceso atnaujinimo dėl naujai paaiškėjusių aplinkybių praktines problemas ir pateikti vertinimus bei galimus sprendimo būdus. Magistrinį darbą apjungia loginis ir sisteminis metodai, siekiant jį pateikti kaip vientisą, nuoseklų ir išsamų kūrinį.

TYRIMO ŠALTINIAI: Siekiant visapusiškai atskleisti darbo tikslą, didžiąja dalimi buvo remiamasi pastarųjų metų (laikotarpis apibrėžiamas nuo 2002 m. iki 2008 m.) suformuota Lietuvos teismų praktika nagrinėjamu klausimu, LAT išleistomis praktikos apžvalgomis, lyginamuoju aspektu aptartos Europos Žmogaus Teisių Teismo ir užsienio šalių bylos. Kaip teisinis pagrindas buvo naudojami tiek istoriniai, tiek šiuo metu galiojantys norminiai teisės aktai: Konstitucija, civilinio proceso kodeksas, kiti įstatymai, tarptautiniai dokumentai, užsienio šalių civilinio proceso kodeksai ir kiti teisės aktai. Teorinė analizė paremta civilinio proceso komentaru, vadovėliais, knygomis, dizertacijomis, straipsniais bei užsienio literatūra.

I. PROCESO ATNAUJINIMO DĖL NAUJAI PAAIŠKĖJUSIŲ APLINKYBIŲ SAMPRATA LIETUVOJE

1. INSTITUTO RAIDA LIETUVOJE XX –XXI AMŽIUJE

Proceso atnaujinimo instituto reglamentavimas Lietuvoje XX-XI a. nebuvo vienodas, tačiau vienokia ar kitokia forma buvo taikomas per visą laikotarpį. Proceso atnaujinimo instituto vieta nuolat keitėsi civiliniame procese. Pirmiausia, jis buvo siejamas su kasaciniu procesu kaip teismų sprendimų ir nutarčių teisėtumo ir pagrįstumo kontrolės forma, o vėliau buvo išskirtas į atskirą kategoriją, atsižvelgiant į skirtingą šių teisės gynimo būdų paskirtį ir tikslus. Taip pat kito ir proceso atnaujinimo pagrindų sąrašas, teismai, nagrinėjantys prašymus, prašymo padavimo terminai.

Tarpukario Lietuvoje 1933 m., įvedus keturių grandžių teismų sistemą, vieninteliame Vyriausiajam Tribunalui buvo suteikta kompetencija vykdyti kasacijos funkcijas. Toks kasacijos sutelkimas viename teisme buvo grindžiamas specifinėmis kasacinio teismo funkcijomis, o tai iš esmės atitiko XIX a. Europoje pradėjusias vyrauti klasikinės ir revizijos koncepcijas.³ Proceso atnaujinimo procedūra buvo vykdoma Civilinės teisenos įstatymo⁴ (toliau – CTĮ) 187 str. nustatyta tvarka, prašymus peržiūrėti sprendimą paduodant Vyriausiajam tribunolui. 1940 m. Lietuvai tapus TSRS dalimi, nepriklausomos Lietuvos įstatymai (tarp jų ir CTĮ) neteko galios ir išgaliojo atitinkami TSRS teisės aktai. Tarybiname procese paaiškėjus naujų aplinkybių bylos nagrinėjimas buvo atnaujinamas pirmosios instancijos teisme. Pažymėtina, kad „[s]iteisėjusių sprendimų, nutarčių ir nutarimų peržiūrėjimas“⁵ buvo taikomas tik dėl naujai paaiškėjusių aplinkybių, todėl tuometinėje teisėje galimybės kvestionuoti jau įsiteisėjusį teismo sprendimą buvo siauresnės nei šiandien. Kita vertus, svarbu paminėti, kad šio pagrindo samprata tarybinėje teisėje buvo suprantama kiek plačiau nei dabar – naujai paaiškėjusiomis aplinkybėmis buvo pripažįstamos visos keturios grupės aplinkybių (atitinkančios dabartinio CPK 366 str.1 d. 2-5 punkte įtvirtintus pagrindus).

³ DRIUKAS, A. Kasacinio proceso reglamentavimas naujajame civilinio proceso kodekse. *Jurisprudencija*, 2002, t. 28(20), p. 165.

⁴ Civilinės teisenos įstatymas su visais pakeitimais ir papildymais su Vyriausio Tribunolo bei Rusų Senato aiškinimais. Butkys, Č., et al. D. Gutmano knygynas, Kaunas, 1938 m.

⁵ Civilinio proceso kodeksas. Valstybės žinios, 1964 m., Nr.19-139.

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, spėta pasinaudoti abejomis formomis. Iki 1999 m. sausio 1d. galiojo tarpukario Lietuvos patirtis, t. y. proceso atnaujinimo klausimus spręsdavo LAT (tokia praktika dabar dar taikoma Estijoje, Švedijoje ir kt.)⁶. Pagrindai peržiūrėti bylą dėl naujai paaiškėjusių aplinkybių tapo kasacinės bylos iškėlimo pagrindais⁷, o LTSR CPK XXXVII skirsnis „Įsiteisėjusių sprendimų, nutarčių ir nutarimų peržiūrėjimas dėl naujai paaiškėjusių aplinkybių“ neteko galios. Taigi kasaciniame procese buvo nagrinėjamos ir tos bylos, kurios paprastai yra proceso atnaujinimo dalykas. Kasacinis teismas turėjo teisę panaikinti teismo sprendimus, nutartis ir nutarimus dėl naujai paaiškėjusių esminių bylos aplinkybių, kurios nebuvo ar negalėjo būti žinomos pareiškėjui bylos nagrinėjimo metu. Pažymėtina, kad būtent šioje proceso atnaujinimo vystymosi stadijoje naujai paaiškėjusios aplinkybės samprata įgijo šių dienų prasmę: ji tapo suprantama tik kaip esminė faktinė bylos aplinkybė, kuri pareiškėjui nebuvo ir negalėjo būti žinoma. Kiti pagrindai, nors dar suprantami kaip kasacijos pagrindai, buvo išskirti į savarankiškus. Be to, atsirado naujas kasacijos pagrindas – kai sprendime nuspręsta dėl neįtrauktų į bylą asmenų teisių ir pareigų. Šiuo metu tokiems asmenims kasacijos teisė nesuteikiama, o proceso atnaujinimas yra vienintelė galimybė ginti jų pažeistas teises.

Akivaizdu, kad bylų, esančių proceso atnaujinimo dalyku, priskyrimas LAT kompetencijai nederėjo su šiuo metu egzistuojančia kasacinio proceso koncepcija, nes esminė kasacinės instancijos teismo funkcija pasireiškia formuojant vienodą bendrosios kompetencijos teismų praktiką, aiškinant ir taikant įstatymus ir kitus teisės aktus.⁸ Remiantis istorinėmis kasacinio proceso ištakomis, kasacinis teismas negali nagrinėti bylos iš esmės, tirti ar iš naujo vertinti faktų ar įrodymų, o yra įgaliotas tikrinti tik teismo sprendimo teisėtumą, t.y. nustatyti, ar žemesnės instancijos teismas nepadarė esminio teisės pažeidimo⁹. Todėl, atsižvelgiant į kasacijos prasmę, paaiškėjus naujoms aplinkybėms, teismas turėjo teisę tik panaikinti priimtą sprendimą, bet toliau privalėdavo perduoti bylą nagrinėti iš naujo. Tokiu būdu buvo sudaryta galimybė vilkinti ir piktnaudžiauti civiliniu procesu, nes pasitaikydavo atveju, kai byla galėdavo būti nagrinėjama ne vieną kartą. Tokia civilinių bylų atnaujinimo praktika, jau ir tuomet buvo kritikuojama teisinės visuomenės, mokslininkų

⁶ NEKROŠIUS, V. *Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės*. Vilnius: Justitia, 2002 m., p. 236;

⁷ Civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymas. Valstybės žinios, 1994 m. Nr. 93-1809;

⁸ Lietuvos Respublikos teismų įstatymas (su pakeitimais ir papildymais iki 2007 m. gruodžio 21 d.). Valstybės žinios. 1994 m., Nr. 46-851, 23 str. 2 d.

⁹ Studentų tarptautinių mokslinių konferencijų pranešimai. In *Teisinės minties šventė – 2004*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004 m., p. 201.

ir specialistų. Prof. habil. dr. V. Nekrošiaus nuomone, tai nebuvo geriausias problemos sprendimo būdas proceso koncentruotumo bei Aukščiausiojo Teismo kompetencijos požiūriu. Kadangi proceso atnaujinimo pagrindai daugiausiai yra tam tikros faktinės aplinkybės, Aukščiausiasis Teismas, pripažinęs, jog egzistuoja proceso atnaujinimo pagrindas, pats nenagrinėdavo bylos aplinkybių, o tiesiog panaikindavo byloje priimtą sprendimą ir grąžindavo jį nagrinėti iš naujo pirmosios instancijos teismui. Taip vietoj vienos procedūros praktiškai buvo taikomos dvi ir bylos nagrinėjimas pailgėdavo. Kita vertus, pagrindinė Aukščiausiojo Teismo funkcija yra teisės aiškinimas ir vienodos teismų praktikos formavimas, todėl proceso atnaujinimo funkcija jam yra nebūdinga ir svetima, kadangi faktines bylos aplinkybes nagrinėti nėra jo kompetencija. <...> Be to, kasacinio skundo, kuriuo prašoma atnaujinti procesą, padavimo galimybė nebuvo ribojama jokiais terminais, todėl esant kokioms nors atnaujinimo aplinkybėms, procesas galėjo būti atnaujintas net po daugelio metų, o tai nesiderino su sprendimo stabilumu.¹⁰ Prof. V. Mikelėnas dar 1997 metais rašė: „Naujajame Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekse bylos peržiūrėjimą dėl naujai paaiškėjusių aplinkybių reikėtų įtvirtinti kaip atskirą įsiteisėjusių teismo sprendimų peržiūrėjimo formą ir netapatinti jo su kasaciniu skundu“¹¹. Remiantis istorinėmis kasacinio proceso ištakomis, kasacinis teismas negali nagrinėti bylos iš esmės, tirti ar iš naujo vertinti faktų ar įrodymų, o yra įgaliotas tikrinti tik teismo sprendimo teisėtumą, t.y. nustatyti, ar žemesnės instancijos teismas nepadarė esminio teisės pažeidimo¹². Todėl, atsižvelgiant į kasacijos prasmę, paaiškėjus naujoms aplinkybėms, teismas turėjo teisę tik panaikinti priimtą sprendimą, bet toliau privalėdavo perduoti bylą nagrinėti iš naujo. Tokiu būdu buvo sudaryta galimybė vilkinti ir piktnaudžiauti civiliniu procesu, nes pasitaikydavo atveju, kai byla galėdavo būti nagrinėjama ne vieną kartą.

1999 m. sausio 1d. įsigaliojo CPK pakeitimai¹³, kuriais buvo iš esmės pakeistas apeliacinis ir kasacinis procesas, civilinio proceso atnaujinimas buvo išskirtas kaip atskiras institutas, ir naujai reglamentuojama tvarka leido eliminuoti dvigubą procedūrų taikymą atnaujinant procesą civilinėje byloje. Įsiteisėjusio teismo sprendimo (nutarties) turinys iki paaiškėjus naujoms aplinkybėms yra laikomas teisėtu ir pagrįstu, vėliau turinys gali pasikeisti, todėl manoma, kad geriausia patikėti atlikti jų tyrimą tam teismui, kurio sprendimas turėtų būti pakeistas, t. y. pirmosios instancijos teismui, kuris geriausiai žino

¹⁰ *Cit. op.* 6, p. 236.

¹¹ MIKELĖNAS, V. *Civilinis procesas. Antroji dalis*. Vilnius: Justitia, 1997 m., p. 284;

¹² *Cit. op.* 9, p. 201.

¹³ Civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymas. Valstybės žinios. 1998 m., Nr. 112-3106.

bylos aplinkybes ir atlieka pagrindinį vaidmenį tiriant faktines bylos aplinkybes procese¹⁴. Prašymas atnaujinti procesą šiandieninėje civilinėje teisėje yra paduodamas pirmosios instancijos teismui, pritaikius 2 išimtis: kai prašymas atnaujinti procesą yra grindžiamas Europos žmogaus teisių teismo sprendimu, jis pateikiamas LAT kai prašymas atnaujinti procesą yra grindžiamas pagrindu, jog byla išnagrinėjo neteisėtos sudėties teismas, jis pateikiamas tam teismui, kurio neteisėtos sudėties teismas išnagrinėjo bylą.¹⁵

1999 m. sausio 1 d. įsigaliojus CPK pakeitimams¹⁶, CPK buvo papildytas trisdešimt septintuoju skirsniu „Proceso atnaujinimas“. Procesas galėjo būti atnaujinamas esant 371(18) str. numatytiems pagrindams. Nors tai buvo visiškai naujo civilinės teisės instituto įtvirtinimas Lietuvos teisėje, tačiau dauguma proceso atnaujinimo pagrindų buvo perimti iš senojo, dar iki 1998m. gruodžio 10 d galiojusio CPK. Taigi įsigaliojus CPK pakeitimo ir papildymo įstatymui, senieji atnaujinimo pagrindai, išmėtyti senojo CPK 371(3) str. 9-12 p. ir CPK 371(6) str. 3 d. buvo koncentruotai inkorporuoti į naujai reglamentuojamo 37 skirsnio „Proceso atnaujinimas“ 371(18) str. atitinkamus punktus.

Šių pagrindų sąrašas atitinka dabar galiojančio CPK pagrindų sąrašą su šiais pataisymais. Pirmiausia, iki 2003 m. naujojo CPK įsigaliojimo vienu iš proceso atnaujinimo pagrindų buvo panaikinimas kaip neteisėto teisės akto, kuriuo remdamasis teismas išsprendė bylą.¹⁷ Dabar galiojančiame CPK šis proceso atnaujinimo pagrindas pakeistas nauju: jeigu pirmosios instancijos teismo sprendime (nutartyje) yra padaryta aiški teisės normos taikymo klaida ir sprendimas (nutartis) nebuvo peržiūrėtas apeliacine tvarka.¹⁸ Be to, 371(18) str. 1 d. 6 p. buvo papildyta nauju pagrindu - atnaujinti procesą taip galima jei panaikinamas kaip neteisėtas ar nepagrįstas valstybės ar savivaldybių institucijų individualaus pobūdžio aktas, kuris buvo pagrindas tam sprendimui, nutarčiai ar nutarimui priimti (CPK 366 str. 1 d. 6 p.), o 371(18) str. 1 d. 1 p. patikslintas aplinkybe, kad procesas atnaujinamas tada, kai Europos žmogaus teisių teismas pripažįsta, kad LR teismų sprendimai, nutartys ar nutarimai prieštarauja Europos žmogaus teisių konvencijai ir (ar) jos papildomiems protokolams, kurių dalyvė yra Lietuva.

¹⁴ *Cit. op.* 6, p. 237.

¹⁵ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais iki 2006 m. rugsėjo 21 d.). Valstybės žinios, 2002, Nr.36-1340, 367 str.

¹⁶ Civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymas. Valstybės žinios. 1998 m., Nr. 112-3106.

¹⁷ *Ibid.*, 371(18) str. 1 d. 9 p.

¹⁸ *Cit. op.* 15, 366 str. 1 d. 9 p.

2. PROCESO ATNAUJINIMO PASKIRTIS IR TIKSLAI

Igyvendinant Konstitucijos 109 str., CPK 6 str. ir Teismų įstatymo 1 str. 1 d. įtvirtintą teisingumo vykdymą, pagrindinė teismo funkcija – teisingai išspręsti šalių ginčą.¹⁹ Konstitucinių imperatyvų kontekste proceso atnaujinimo instituto paskirtis suponuoja formuoti tokią CPK XVIII skyriuje įtvirtintų normų taikymo praktiką, kuria būtų garantuojamas veiksmingas procesinis teisės taikymo (interpretavimo) klaidos ištaisymo mechanizmas. Konstitucinė doktrina tokią *conditio sine qua non* pripažįsta konstitucinių teisinės valstybės, teisingumo, asmenų lygybės teismui principų sudėtine dalimi.²⁰

Teisinės prielaidos civiliniam procesui atnaujinti kyla jau iš Konstitucijos 30 str. – asmuo, kurio konstitucinės teisės ar laisvės pažeidžiamos, turi teisę kreiptis į teismą.²¹ CPK 365 str. taip apibrėžia civilinio proceso atnaujinimo tikslą – suteikti galimybę šalims ir tretiesiems asmenims, taip pat neįtrauktiems į bylos nagrinėjimą amenims, jeigu įsiteisėjęs sprendimas ar nutartis pažeidžia jų teises ar įstatymų saugomus interesus, kreiptis į teismą dėl bylos, kuri yra užbaigta įsiteisėjusiu teismo sprendimu ar nutartimi, atnaujinimo ir peržiūrėjimo.²² Proceso atnaujinimas dėl naujai paaiškėjusi yra dar viena išimtinė galimybė apginti pažeistas teises ar įstatymų saugomus interesus, kartu tai – teisės į teisminę gynybą platesnis ir išsamesnis įgyvendinimas. Vienoje savo nutartyje LAT taip apibrėžė proceso atnaujinimo paskirtį: “Proceso atnaujinimo instituto tikslas - užtikrinti teisingumo vykdymą bei tinkamą teisės į teisminę gynybą įgyvendinimą, siekiant patikrinti, ar įsiteisėję teismų sprendimai (nutartis) nepažeidžia įstatymais saugomų asmenų teisių ir interesų”. LAT yra ne kartą pažymėjęs, kad „proceso atnaujinimą reglamentuojančios teisės normos turi būti aiškinamos ir taikomos atsižvelgiant į proceso atnaujinimo tikslus ir uždavinius. Paprastai šis institutas taikomas tada, kai nėra galimybės apginti pažeistas teises ir interesus kitais įstatymo nurodytais būdais.“²³ Tinkamo proceso, teisės būti išklaustam ir kiti civilinio proceso principai reikalauja, kad tam tikrais išimtiniais įstatymo numatytais atvejais būtų numatyta galimybė apginti savo pažeistas teises, net ir įsiteisėjus teismo sprendimui, jei

¹⁹ 2007 m. vasario 22 d. LAT apžvalga „Teismų praktikos taikant įstatymus dėl proceso atnaujinimo užbaigtose civilinėse bylose aktualūs klausimai“, Nr 1-2007, Teismų praktika, Nr. 27, 2007 m., 1 p.

²⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. sausio 21 d. nutartis c. b. *BAB “Statūna” v. UAB “Parama”, UAB “Daklitas”, J. S., J. Ž., D. R., P. R., P. R., II „Broliai Juodvarniai“*, Nr. 3K-7-57/2008., kat. 124.2.2., 124.2.4.

²¹ *Cit. op.* 1, 30 str. 1 d.

²² *Cit. op.* 15. 365 str.

²³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. gegužės 8 d. nutartis c. b. *T. J., J. R. v. D. Ž.*, Nr. 3K-3-198/2007, kat. 124.2.2.;

paaiškėja tokios bylai reikšmingos aplinkybės, kurios, jei būtų atskleistos dar bylos nagrinėjimo metu, būtų nulėmusios visiškai priešingą rezultatą.

Ginčų sprendimas civilinio proceso tvarka visų pirma yra privatus šalių reikalas, tačiau nagrinėjant bylą, šalia privataus šalių intereso neabejotinai egzistuoja ir viešasis interesas, kad teismas bylą išnagrinėtų teisingai ir sąžiningai. Teisingas ir sąžiningas bylos išnagrinėjimas reiškia visuomenės interesą užtikrinti ir teisinę ir socialinę taiką tarp savo narių, o tai įmanoma tik priėmus byloje teisingus ir pagrįstus sprendimus.²⁴ Proceso atnaujinimo instituto vienas iš pagrindinių ypatumų ir yra tai, kad prioritetas grindžiamas ginti viešąjį, o ne privatų interesą. Nors procesas paprastai atnaujinamas bylose, užbaigtose įsiteisėjusiu teismo sprendimu ar nutartimi dėl privataus proceso šalių ginčo, tačiau teorinė proceso atnaujinimo proceso analizė patvirtina, kad šiuo institutu pabrėžiamas būtent viešojo, o ne privataus intereso gynimas. Pirmiausia, įstatymų leidėjas LR CPK 366 str. numato baigtinį pagrindų, kuriems esant galima inicijuoti proceso atnaujinimo procedūrą, sąrašą. Antra, būtent viešasis interesas reikalauja pašalinti iš teisinės sistemos neteisėtus ir nepagrįstus sprendimus materialinės teisės prasme. Svarbu pabrėžti, kad viešąjį interesą pirmiausia reikėtų suprasti kaip visuomenės, o ne pačios valstybės interesą.²⁵ E. Kvirka nurodo, kad „pačia bendriausia prasme terminas „viešasis interesas“ nusako tam tikrus bendrus interesus, kuriuos turi žmonės, kaip visuomenės nariai“.²⁶ Savo darbuose prof. V. Mikelėnas rašo: „nagrinėjant kiekvieną civilinę bylą, šalia privataus šalių intereso, neabejotinai egzistuoja ir viešasis – visuomenės interesas, kad teismas bylą išnagrinėtų teisingai, sąžiningai ir operatyviai“.²⁷ Pripažinus, kad proceso atnaujinimo metu, ginamas viešasis interesas, privataus intereso gynimo funkcija neišnyksta. Teismas, atnaujinęs bylą ir ją nagrinėdamas, kartu išsprendžia ir bylos šalių ginčą., t.y. vykdo teisingumą konkrečioje byloje.²⁸

Pažymėtina, kad esminis kiekvieno teismo sprendimo bruožas yra jo teisinė galia (lot. - *res judicata*), kurią lemia siekis padaryti sprendimą galutinį, nepakeičiamą ir stabilų, bei užtikrinti teisinę ginčo šalių santykių taiką. Abu šie principai yra būtini kiekvienos teisinės sistemos elementai. Tiek visuomeniniai, tiek ekonominiai santykiai gali normaliai plėtotis tik

²⁴ *Cit op.* 11, p. 200

²⁵ CAPPELLETTI, M. *The Judicial process in Comparative Perspective*. The International and Comparative Law Quarterly, Vol. 40, No. 3, 1991 m., p. 272.

²⁶ KVIRKA, E. Viešojo intereso apsauga naujajame Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse. *Jurisprudencija*, 2003 m., T. 37(29), p. 26.

²⁷ MIKELĖNAS, V. Civilinis procesas. Pirma dalis. Vilnius: Justitia, 1997 m., p. 197

²⁸ MIKELĖNAS, V. Quo vadis? Arba eksperimentuojama toliau. *Justitia*. 1999 m. Nr. 4., p. 4.

jeigu teisinė sistema garantuoja tam tikrą jų stabilumą. Teismo sprendimo stabilumas iš tiesų yra nepaprastai svarbus visuomenėje, kurios ūkio gyvenimas grindžiamas privačios nuosavybės rinkos ekonomika: teismo sprendimo kaitaliojimas keletą kartų neleistų kurti stabilių nuosavybės, verslo ar kitokių santykių, be ko neįmanoma visuomenės ekonominė ir socialinė pažanga. Taip yra siekiama užtikrinti harmoniją valstybėje.²⁹

Kita vertus, kiekvieno teismo priimto sprendimo nepakeičiama teisinė galia turi būti suderinta su maksimaliu jo teisingumu, t.y. kiekvienas sprendimas turi atitikti materialios tiesos reikalavimus, o pagrindinė šio reikalavimo sąlyga yra teisingai nustatytos ir iširtos bylos aplinkybės, tinkamai pritaikytos teisės normos. Negalima pripažinti teisingu teismo sprendimo, kuris neatitinka tikrosios ginčo šalių padėties materialinės teisės prasme. Teismo sprendimas, paremtas tik šalių pateiktais įrodymais, dažnai tėra teisingumo bei teisėtumo iliuzija, kadangi sugebėjimas įrodyti savo reikalavimų ar atsikirtimų pagrįstumą didžiąja dalimi priklauso nuo šalies ar jos atstovo teisinio išprusimo, gudrumo, sugebėjimo manipuluoti faktais. Kai proceso baigtis didžiąja dalimi priklauso nuo įgyvendintų sąlygų, negalima teigti, jog garantuojamas sprendimo, atitinkančio tikrąją šalių padėtį materialinės teisės prasme, priėmimas.³⁰ Kyla klausimas, kiek išsamiai kiekvienu konkrečiu atveju teismas gali nustatyti ir iširti visas bylos aplinkybes, kiek pajėgus priimti patį teisingiausią sprendimą konkrečioje situacijoje, kuris įgytų nekvestionuojamą galią, užtikrintų teisinę taiką ginčo šalims, bei suformuotų visuomeninių teisinių santykių stabilumą bei žmonių pasitikėjimą teismais.

Materialiosios tiesos ir sprendimo stabilumo ir nekintamumo prieštaravimą sukelia tai, kad teismai priimdami sprendimą paprastai remiasi tam tikru momentu egzistavusiomis faktinėmis aplinkybėmis, kurias jiems pavyksta atskleisti bylos nagrinėjimo metu, nes išsamiai nustatyti ir iširti visas aplinkybes trukdo netikslūs ar klaidingi šalių paaiškinimai, ne visų įrodymų byloje ištyrimas, teismo galių ribojimas rinkti įrodymus savo iniciatyva. Pasitaiko, kad jau išnagrinėjus bylą ir įsiteisėjus sprendimui, gali paaiškėti naujų teisinių ar faktinių aplinkybių, dėl kurių galima suabejoti priimtu teismo sprendimu ar vykusio teismo proceso tinkamumu. Taip gali atsitikti dėl įvairių priežasčių. Pavyzdžiui, nagrinėjant bylą nei byloje dalyvaujantys asmenys, nei teismas nežinojo svarbių faktinių aplinkybių, kurios būtų lėmusios kitokią bylos baigtį, o jos sužinomos tik įsiteisėjus teismo sprendimui. Taip pat gali paaiškėti, kad teismo sprendimas priimtas asmeniui, kuris apskritai

²⁹ NEKROŠIUS, V. Teisingo sprendimo sąvoka civilinio proceso mokyklose. *Teisės problemos*, 1997, Nr.2, p. 64.

³⁰ *Ibid.*, p. 65.

nebuvo įtrauktas į bylos nagrinėjimą. Jau išnagrinėjus bylą, gali paaiškėti, kad sprendimas buvo priimtas remiantis melagingais šalių parodymais, klaidinga eksperto išvada, suklastotais įrodymais ar neteisėtos sudėties teismo. Tokiais atvejais būtina visą bylą įvertinti atsižvelgiant į naujai paaiškėjusias aplinkybes ir įsitikinti, ar byla jas įvertinus išnagrinėta teisingai.³¹

Tam tikrais atvejais, atsiradus ypatingų aplinkybių, minėtas teismo sprendimo stabilumo ir materialiosios tiesos prieštaravimas gali pasidaryti toks didelis, jog bus tiesiog būtina sprendimo teisingumo vardan atnaujinti teismo procesą ir išnagrinėti bylą įvertinus naujai paaiškėjusius faktus jau išanalizuotų aplinkybių kontekste. Aišku, šiuo atveju bus paneigta teismo sprendimo galia ir stabilumas, bus suardyta teismo sprendimu pasiekta teisinė taika, tačiau bus garantuojamas teismo sprendimo teisingumas.

Kita vertus, net ir materialiosios tiesos tikslas turi savo ribas – proceso atnaujinimas, kaip extraordinarinė proceso stadija, gali būti taikoma tik susiklosčius išimtinėms aplinkybėms bei atsižvelgiant ir į kitus proceso teisės principus: ekonomiškumą, koncentruotumą, protingumą ir pan. Konstitucijoje ir įstatymuose nustatyta teismo sprendimo teisinė galia suponuoja jo nekintamumą, teismo sprendimo pagrindu atsiradusių teisinių santykių stabilumą.³² Teisinis reglamentavimas, pagal kurį procesas susijęs su daugkartinio įsiteisėjusio sprendimo peržiūrėjimo rizika, nesuderinamas su teisinio apibrėžtumo principu, todėl įstatyme bylos šalims nesuteikiama teisė atnaujinti procesą vien siekiant pakartotinio bylos nagrinėjimo. Nukrypimas nuo šio principo galimas tik esminėms klaidoms taisyti, esant svarbioms ir įtikinančioms aplinkybėms.³³

Teismų praktika rodo, kad priimtas teismo sprendimas byloje dažniausiai dar nereiškia bylinėjimosi pabaigos. Kad ir kaip būtų išnagrinėta byla, viena šalis visada lieka nepatenkinta, todėl ieško įvairių galimybių pakreipti sprendimą sau palankia linkme. LAT yra pažymėjęs: “Proceso atnaujinimo institutas negali būti naudojamas kaip priemonė dar kartą pasibylinėti ar vilkinti priimtų teismų sprendimų vykdymą.”³⁴ Asmenys, prašantys atnaujinti procesą, privalo elgtis sąžiningai ir šiuo institutu nepiktnaudžiauti, o teismai, nagrinėdami bylos atnaujinimo klausimą, atsižvelgti į jo paskirtį ir įstatymų leidėjo nustatą

³¹ LAUŽIKAS, E; MIKELĖNAS, V.; NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė*: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2004. II t., p. 357.

³² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. vasario 28 d. nutartis c. b. A. N. v. A. L., M. N., Nr. 3K-3-132/2005, kat. 124.2.2., 129.1.

³³ Europos Žmogaus Teisių Teismo 1999 m. spalio 28 d. sprendimas byloje *Brumarescu v. Rumunija, pareiškimo Nr. 28342/95*.

³⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. gegužės 29 d. nutartis c. b. UAB „Lietgalis“ v. IĮ „Kruna“, Nr. 3K-3-356/2006., kat. 124.2.2.

tvarką. Suteikus galimybę asmenims atnaujinti bylos nagrinėjimą neribotą kartų kiekį, teisinė sistema būtų privesta prie chaoso, o teisiniai ginčai truktų visą amžinybę. Proceso, kuris baigėsi prieš dešimtį ar daugiau metų atnaujinimas beprasmiškai nuvertintų teismo sprendimo galią ir reikštų juo sukurtos teisinės taikos stabilumo nepaisymą.³⁵

Siekdamas suderinti teisinio apibrėžtumo ir stabilumo principą su materialios tiesos nustatymu bei teisingumo įgyvendinimu, įstatymų leidėjas įtvirtino proceso atnaujinimo institutą – ekstraordinarinį būdą įsiteisėjusiam teismo sprendimui peržiūrėti. Tai išimtinė įsiteisėjusių teismų sprendimų ar nutarčių teisėtumo ir pagrįstumo kontrolės forma. Proceso atnaujinimo tikslas – užtikrinti teisėtumą civiliniame procese, išvengti galimo neteisėto teismo sprendimo teisinių pasekmių ir taip užtikrinti teisingumą, apginant ne tik privačių šalių, bet ir viešąjį interesą. Tačiau kiekvienu atveju, sprendžiant šios išimtinės galimybės taikymo klausimą, privalo būti atžvelgiama, kad tuo pačiu griunama teismo sprendimo teisinė galia, stabilumas ir teisinis apibrėžtumas visuomenėje, todėl ji privalo būti naudojama tik išimtiniais atvejais, tiksliai įstatyme reglamentuotais pagrindais, tvarka ir terminais, kurie buvo reglamentuoti stengiantis maksimaliai subalansuoti minėtų teisinių principų prieštarą.

Pažymėtina, kad teismų praktikoje kolkas nėra tiksliai ir vienareikšmiškai apibrėžtos teisingumo ar teisingo sprendimo sąvokos. Šią sąvoką aiškina teisės doktrina (šia tema yra rašę prof. habil. dr. V. Nekrošius, prof. habil. dr. A. Vaišvila, kt. teisės teoretikai), yra pasisakęs Konstitucinis Teismas, šio principo turinys priklauso ir nuo konkrečios bylos aplinkybių. Beje, reikia pasakyti, jog ne tik proceso atnaujinimo instituto ar civilinio proceso, bet ir visų teisės šakų tikslas – teisingumo siekimas. „Teisingumas ir neteisingumas nustatomas remiantis kitais moraliniais kriterijais – gėriu ir blogiu, lygybe ir nelygybe, žmoniškumu ir nežmoniškumu, protingumu ir neprotingumu”³⁶. Kalbant apie proceso atnaujinimo institutą, kurio uždavinys garantuoti, kad teisinėje sistemoje nebūtų palikti galioti galimai neteisėti ir nepagrįsti teismų aktai, o tikslas yra užtikrinti, kad būtų įvykdytas teisingumas, reikia pasakyti, jog pastaroji kategorija (teisingumas) yra platesnė nei teisėtumas ir pagrįstumas, nes teisėtas ir pagrįstas sprendimas ne visada bus teisingas. Todėl siekdami teisingo sprendimo teismai turi vadovautis savo vidiniu įsitikinimu bei teisingumo, sąžiningumo ir protingumo principais, įtvirtintais CPK 3 str. 1 d.

³⁵ *Cit. op.6*, p. 236.

³⁶ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras (T.1) I dalis. Vilnius: Justitia, 2004, p. 75.

3. ŠIUOLAIKINĖ TEORIJOJE IR TEISMŲ PRAKTIKOJE SUFORMUOTA NAUJAI PAAIŠKĖJUSIOS APLINKYBĖS SAMPRATA IR POŽYMIAI

CPK 366 str. 1 d. 2 p. įtvirtinta proceso atnaujinimo galimybė dėl naujai paaiškėjusių aplinkybių. Tai dažniausiai teismų praktikoje pasitaikantis pagrindas, kuriuo remiantis atnaujinamas bylos nagrinėjimas. Nors pačiame įstatyme ši sąvoka neapibrėžta, tačiau civilinio proceso teisės doktrinoje ir teismų praktikoje naujai paaiškėjusios aplinkybės samprata yra aiškiai suformuluota, išskiriami tikslūs kriterijai, siekiant vieną ar kitą aplinkybę pripažinti proceso atnaujinimo pagrindu. Naujai paaiškėjusiomis aplinkybėmis gali būti pripažįstami tik konkretūs juridiniai faktai (įvykiai, veiksmai, būsenos), kuriems esant civiliniai teisiniai santykiai atsiranda, pasikeičia ar pasibaigia. Remiantis nurodyta procesine norma, naujai paaiškėjusiomis laikytinos aplinkybės, kurios atitinka šių požymių visumą:

- 1) buvo nagrinėjant bylą ir priimant sprendimą;
- 2) pareiškėjui nebuvo ir negalėjo būti žinomos;
- 3) pareiškėjui tapo žinomos jau įsiteisėjus teismo sprendimui;
- 4) turi esminę reikšmę bylai, t. y., jeigu jos būtų buvusios žinomos nagrinėjant bylą, būtų priimtas visai kitas sprendimas.

Pagal CPK 366 str. 1 d. 2 p. nuostatas naujai paaiškėjusiomis bylos aplinkybėmis pripažįstamos tik tokios aplinkybės, kurios yra įrodinėjimo dalykas civilinėje byloje arba tokio dalyko svarbi dalis. Pagrindinis kriterijus, apibūdinantis naujai paaiškėjusią esminę bylos aplinkybę, yra reikalavimas, kad tokia aplinkybė būtų egzistavusi bylos, kurios procesą prašoma atnaujinti, nagrinėjimo metu. Pavyzdžiui, naujai paaiškėjusia aplinkybe buvo pripažinta po teismo sprendimo įsiteisėjimo gauta grafinė ekspertizės išvada, patvirtinanti dokumentų, kuriais buvo remtasi nagrinėjant bylą, suklastojimą. Nežinodamos šios aplinkybės, šalys negalėjo ginčyti dokumentų negaliojimo, o teismai, pasiremdami esamų įrodymų byloje visapusišku tyrimu ir vertinimu priėmė tokį sprendimą, kuris po naujų faktų paaiškėjimo tapo akivaizdžiai neteisėtu. Kadangi pati suklastojimo aplinkybė egzistavo dar besibylinėjant teisme, todėl naujai paaiškėjęs valdybos nario parašo suklastojimą patvirtinantis įrodymas suteikė teismams teisę iš naujo įvertinti ir visus kitus byloje surinktus įrodymus. Teisėjų kolegija padarė pagrįstą išvadą, kad suklastoto dokumento pagrindu asmeniui "suteikti" įgalinimai ir tokio asmens sudaryta įkeitimo sutartis yra niekinė.³⁷

³⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. spalio 22 d. nutartis c. b. AB "Ūkio bankas" v. UAB "Differens", Nr. 3K-3-994/2003., kat. 118.

Naujai paaiškėjusios aplinkybės negalima tapatinti su naujai atsiradusia aplinkybe, t.y. tokiais faktais, kurių nebuvo nagrinėjant bylą, bet kurie atsirado jau įsiteisėjus teismo sprendimui byloje. Aplinkybės (šalių veiksmai, įvykiai, kiti objektyvūs ir subjektyvūs veiksmai), kurių dar nebuvo nagrinėjant bylą ir priimant teismo sprendimą, negali daryti įtakos įsiteisėjusiam teismo sprendimui, nes byloje sprendžiama dėl teisinių santykių, atsiradusių prieš priimant teismo sprendimą. „Aplinkybės, atsiradusios jau po proceso (nova producta), nėra tinkamas pagrindas skundui dėl proceso atnaujinimo pateikti. Nova producta pagrindu gali būti pagrįstas tik naujas ieškinys”.³⁸ Naujai paaiškėjusiomis aplinkybėmis negalima laikyti ir pasikeitusių aplinkybių, t.y. buvusių nagrinėjant bylą, tačiau priėmus teismo sprendimą, kokybiškai pasikeitusių. Tiek nauji faktai, tiek pasikeitusios aplinkybės paprastai yra pagrindas pareikšti naują ieškinį, o ne kreiptis į teismą dėl proceso atnaujinimo.³⁹

Teismų praktikoje pasitaiko atveju, kai pareiškėjai, siekdami atnaujinti procesą, pateikia naujus dokumentus, kurių nors ir nebuvo nagrinėjant bylą, tačiau jie nepatvirtina aplinkybių, egzistavusių bylos nagrinėjimo metu. Pavyzdžiui, siekdama atnaujinti civilinę bylą dėl santuokos nutraukimo ir turto padalijimo, pareiškėja naujai paaiškėjusia aplinkybe laikė ieškovo valstybinei mokesčių inspekcijai pateiktą gyventojo turėto turto deklaraciją. Žemesnės instancijos teismų jau buvo nustatyta, kad turto deklaracija buvo pateikta jau po santuokinio turto padalijimo sutarčių pasirašymo, todėl LAT pripažino pagrįsta jų padarytą išvadą, kad tai, ką šalys deklaravo po minėtų sutarčių sudarymo, nebėra turto padalijimo bylos dalykas, nes tuo metu kiekviena iš jų savo turtu jau disponavo atskirai.⁴⁰

Antrasis naujai paaiškėjusios aplinkybės požymis reikalauja, kad ji nebuvo ir negalėjo būti žinoma bylos nagrinėjimo metu asmeniui, kuris remiasi šia aplinkybe prašyme dėl proceso atnaujinimo. naujomis aplinkybėmis, kurios yra pagrindas nagrinėti bylą minėta tvarka yra pripažįstamos tik tos, kurios jau egzistavo bylos nagrinėjimo metu, bet objektyviai nebuvo ir negalėjo būti žinomos nei teismui, nei dalyvaujantiems byloje asmenims (nova reperta).⁴¹ Pareiškėju, t.y. asmenų, galinčių paduoti prašymą atnaujinti procesą, sąrašas įtvirtintas CPK 365 str. 1 d.: pareiškėjo sąvoka apima proceso šalis, byloje dalyvaujančius

³⁸ NEKROŠIUS, V. Teismų sprendimų teisėtumo ir pagrįstumo kontrolė civiliniame procese: klasikinė sistema ir reforma Lietuvos Respublikoje: daktaro dis.: soc.mokslai: teisė. V., 1996. p. 59.

³⁹ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras (T.2) II – III dalis. Vilnius: Justitia, 2005, p. 460-461.

⁴⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. kovo 29 d. nutartis c. b. *P. B. v. D. B.*, Nr. 3K-3-237/2006., kat. 75.6.1; 75.6.3; 75.8; 124.2.2.

⁴¹ NEKROŠIUS, V. Teismų sprendimų teisėtumo ir pagrįstumo kontrolė civiliniame procese: klasikinė sistema ir reforma Lietuvos Respublikoje: daktaro dis.: soc.mokslai: teisė. V., 1996 m., p. 59.

trečiuosius asmenis (pareiškiančius savarankiškus reikalavimus, ir nepareiškiančius), šalių ir trečiųjų asmenų teisių perėmėjus (tęsėjus) bei į bylos nagrinėjimą neįtrauktus asmenis, jeigu įsiteisėjęs sprendimas ar nutartis pažeidžia jų teises ar įstatymų saugomus interesus. Sistemiskai analizuojant paminėtas teisės normas, svarbu pabrėžti, kad reikalavimas nežinoti svarbių bylai aplinkybių yra taikomas tik pareiškėjui, inicijuojančiam proceso atnaujinimą. Taigi byla gali būti atnaujinta ir tais atvejais, kai tam tikros aplinkybės buvo žinomos kitiems dalyvaujantiems byloje asmenims, bet jie apie jas nepranešė teismui. Tai kyla iš CPK 178 str. įtvirtintos nuostatos, kad šalys turi įrodyti tik tas aplinkybes, kuriomis grindžia savo reikalavimus ir atsikirtimus⁴², todėl net ir žinodami sau nenaudingas aplinkybes, kiti proceso dalyviai gali jas nusišlepti.

Pažymėtina, kad teismų praktikoje šis naujai paaiškėjusios aplinkybės požymis, kelia didelį piktnaudžiavimo ir proceso vilkinimo pavojų. Bylos šalims gali kilti pagunda neatskleisti visų turimų įrodymų byloje, pasiliekančiam tam tikus „kozirius“ nepalankaus sprendimo atveju. Šią problemą padeda spręsti tam tikri saugikliai civiliniame procese – teismas turi teisę atsisakyti priimti įrodymus, jeigu šie įrodymai galėjo būti pateikti anksčiau.⁴³ Be to, nagrinėjant proceso atnaujinimo klausimą, turi būti vertinami ne tik subjektyvūs, bet ir objektyvūs sužinojimo kriterijai. Vienoje iš savo bylų LAT pažymėjo, jog tiriant, ar naujai paaiškėjusios, bet bylos nagrinėjimo metu egzistavusios aplinkybės, iš tikro buvo nežinomos ir negalėjo būti žinomos pareiškėjui, siekiančiam atnaujinti bylos procesą, reiškia būtinumą įrodyti, kad ne dėl pareiškėjo kaltės nebuvo galimybės anksčiau pateikti jų teismui, kad iš tiesų tos aplinkybės ne tik nebuvo, bet ir negalėjo būti žinomos. Norint nustatyti, ar nurodomos aplinkybės galėjo būti pareiškėjui žinomos dar bylos nagrinėjimo metu, aiškintina, ar asmuo ėmėsi reikiamų priemonių, kad jas sužinotų iki sprendimo priėmimo.⁴⁴

Su aptartu kriterijumi, glaudžiai siejasi ir trečias naujai paaiškėjusios aplinkybės požymis – ji pareiškėjui tampa žinoma jau įsiteisėjęs teismo sprendimui. Tai reiškia, kad naujai paaiškėjusi aplinkybė sudaro prielaidas atnaujinti bylos nagrinėjimą tik tada, kai ji paaiškėja jau po teismo sprendimo įsiteisėjimo. Tai siejasi su CPK 181 str. ir 314 str. įtvirtintų teisės normų analize: sąžiningiems proceso dalyviams suteikiama teisė remtis naujais įrodymais pirmos ir apeliacinės instancijos teismuose, jei dėl svarbių priežasčių jie

⁴² *Cit. op. 15*, 178 str.

⁴³ *Cit. op. 15.*, 181 str.

⁴⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. kovo 14 d. nutartis c. b. *V.V v. Telšių AVA*, Nr. 3K-3-182/2005., kat. 124.2.2.

nagalėjo būti pateikti anksčiau, įsiteisėjus sprendimui – vienintelė galimybė kvestionuoti jau priimtą teismo sprendimą yra proceso atnaujinimas.

Šioje vietoje atkreiptinas dėmesys, kad teismo sprendimo (nutarties) sąvokos, minimos CPK 365 str. 1 d. nereikėtų suprasti siaurąja prasme. Tai yra pabrėžęs ir LAT: „Kadangi civilinė byla gali būti užbaigiama ne tik teismo sprendimu ar nutartimi, tai CPK 365 str. 1 d. nuostata dar savaime nedraudžia subjektams, galintiems pagal įstatymą inicijuoti proceso atnaujinimą, paduoti prašymus dėl atnaujinimo ir tose bylose, kurios užbaigtos kitokį pavadinimą turinčiu dokumentu, pavyzdžiui, teismo įsakymu, nes šiame straipsnyje vartojama sąvoka „įsiteisėjusiu teismo sprendimu (nutartimi)“ turi būti aiškinama kaip apibendrinamoji, t.y. apimanti ir kitose CPK normose nurodytus teismo procesinius dokumentus, kuriais užbaigiamos civilinės bylos“.⁴⁵ Taigi proceso atnaujinimo objektu CPK XVII skyriuje nustatyta tvarka šalia teismo sprendimų ir nutarčių gali būti ir teismo priimti nutarimai, teismo įsakymai, sprendimai už akių, nutartimis tvirtinamos šalių taikos sutartys.

Ketvirtas kriterijus keliamas naujai paaiškėjusiai aplinkybei – ji privalo turėti esminės reikšmės bylai, t. y. ji turi turėti neabejotiną teisinę svarbą jau išnagrinėtos bylos baigčiai, teismo sprendime padarytų išvadų dėl teisės normų aiškinimo ir taikymo pagrįstumui. Taigi turi būti konstatuotas didelis konkrečių faktinių duomenų nuo anksčiau turėtų skirtumas, kurį nustačius turėtų keistis priimtu ir įsiteisėjusiu teismo sprendimu jau konstatuotų faktų ir proceso šalių ginčijamo materialinio teisinio santykio teisinė kvalifikacija, kartu ir įsiteisėjusio teismo sprendimo išvada, ją pagrindžiantys faktiniai ir teisiniai argumentai.⁴⁶ Procesas atnaujinamas tik tada, kai naujų duomenų gavimas būtų pagrindas panaikinti jau priimtus teismo sprendimus ir reikalavimus išspręsti kitaip – patenkintus reikalavimus atmesti (visus ar keletą, visiškai ar iš dalies), nepatenkintus reikalavimus patenkinti (visus ar keletą, visiškai ar iš dalies) arba teismo sprendimą pakeisti. Jeigu prašyme nurodytos aplinkybės neatitinka šių reikalavimų, tai jos negali būti vertinamos kaip proceso atnaujinimo pagrindas užbaigtoje civilinėje byloje.⁴⁷ Pavyzdžiui, 2006 m. sausio 11 d. LAT išnagrinėtoje nutartyje pareiškėja rėmėsi nauju paskolos sutarties suklautojimo faktu. Tačiau teismai, nagrinėdami prašymą atnaujinti procesą, nurodė: „Kadangi paskola buvo priteista remiantis

⁴⁵ *Cit. op.* 19, 1 p.

⁴⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. sausio 21 d. nutartis c. b. *BAB „Statūna“ v. UAB „Parama“, UAB „Daklitas“, J. S., J. Ž., D. R., P. R., P. R., IĮ „Broliai Juodvarniai“*, Nr. 3K-7-57/2008., kat. 124.2.2., 124.2.4.

⁴⁷ *Cit. op.* 19, 6.2 p.

kitais byloje surinktais įrodymais, todėl pareiškėjos nurodyta aplinkybė nėra esminė CPK 366 str. 1 d. 2 p. nustatyto pagrindo atnaujinti procesą prasme.⁴⁸

Kita vertus, tiek teisės doktrinoje, tiek praktikoje pripažįstama, kad procesas privalo būti atnaujintas, jeigu yra pagrįstas pagrindas manyti, kad dėl pareiškėjo nurodytų aplinkybių, kurias jis įvardija kaip proceso atnaujinimo pagrindą, byloje priimti teimų sprendimai ar nutartys gali būti neteisėti ir nepagrįsti. Esant pagrįstam pagrindui abejoti dėl galimo jų neteisėtumo, atsisakymas atnaujinti procesą vien formaliais argumentais reikštų atsisakymą vykdyti teisingumą. Bet kuris pareiškėjo nurodytas proceso atnaujinimo pagrindas privalo būti analizuojamas visų bylos aplinkybių kontekste, siekiant išaiškinti, ar jis leidžia protingai abejoti byloje priimtų teismo sprendimų teisėtumu ir pagrįstumu.⁴⁹

Kasacinio teismo praktikoje pripažįstama, kad CPK 366 str. 1 d. 2 p. taikytinas ir tais atvejais, kai pareiškėjas suranda naujų įrodymų, patvirtinančių, kad paaiškėjo naujų esminių bylos aplinkybių. Tokie įrodymai turi atitikti reikalavimus, keliamus ir įrodymams, ir esminėms naujai paaiškėjusioms aplinkybėms, atitikti visus aukščiau aptartus požymius. Įrodymuose įtvirtinta informacija turi turėti esminę reikšmę bylai, t. y. ji turi turėti neabejotiną teisinę svarbą jau išnagrinėtos bylos baigčiai, teismo sprendime padarytų išvadų dėl teisės normų aiškinimo ir taikymo pagrįstumui, be to, turi patvirtinti aplinkybes, kurios nebuvo ir neturėjo būti žinomos nagrinėjant bylą nei teismui, nei pareiškėjui, todėl remiantis CPK 366 str. 1 d. 2 p. pagrindu nepakanka pateikti naujus dokumentus, kurių nebuvo bylos nagrinėjimo metu. Be to, siekiant nustatyti, ar šios aplinkybės galėjo būti žinomos, būtina išsiaiškinti ir tai, ar, esant tokioms sąlygoms, kokios buvo nagrinėjant bylą, asmuo ėmėsi reikiamų priemonių joms sužinoti. Taip pat būtina nustatyti, ar pareiškėjo pateikti įrodymai kitų byloje esančių įrodymų kontekste galėtų sukelti pagrįstą abejonių jų patikimumu ir šių įrodymų pagrindu priimto teismo sprendimo pagrįstumu, ar aplinkybės, turėjusios įtakos naujo įrodymo atsiradimui, egzistavo nagrinėjant bylą iš esmės ir priimant teismo sprendimą, tačiau apie jas buvo sužinota jau įsiteisėjus sprendimui, ar šios aplinkybės buvo bylos įrodinėjimo dalykas.⁵⁰ Vertinant, ar nauji įrodymai laikytini naujai paaiškėjusiomis aplinkybėmis, teismui būtina išsiaiškinti, ar nauji įrodymai, kurių pagrindu pareiškėjas prašo atnaujinti procesą, negalėjo būti pateikti anksčiau ne dėl pareiškėjo kaltės. Procesas

⁴⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. sausio 11 d. nutartis c. b. *G. B. v. UAB "Laiģebu"*, Nr. 3K-3-18/2006., kat. 124.2.4.

⁴⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. rugsėjo 7 d. nutartis c. b. *A. M. v. Panevėžio AVA*, Nr. 3K-3-376/2005., kat. 124.2.4.

⁵⁰ *Cit. op.* 19, 6.2.

atnaujinimo dėl naujai paaiškėjusių aplinkybių metu neteisinga atsisakyti svarstyti kitą informaciją, esančią naujai gautose įrodinėjimo priemonėse, jeigu jos atitinka minėtus įstatymo nustatytus kriterijus, o informacijos turinys susijęs su ieškinio pagrindą sudarančiomis aplinkybėmis.⁵¹

Įrodymai yra faktiniai duomenys, pateikti įstatymais numatytoje įrodinėjimo priemonėse.⁵² Jais nepripažįstami teisinių normų aiškinimai, nes tai nėra faktinio pobūdžio duomenys apie bylos aplinkybes, todėl neatitinka įrodymams keliamų reikalavimų, be to, nesudaro įrodinėjimo dalyko. Taikomo byloje įstatymo nuostatų turinio žinojimas yra reikalavimas, skirtas teismui, bet nėra įrodinėtina byloje aplinkybė. Preziumuojama, kad teisės aktų nustatytas konkrečių visuomeninių santykių reglamentavimas yra aiškus ir žinomas visiems asmenims, kurių veikla patenka į konkretaus teisės akto reglamentavimo sritį (įstatymo nežinojimas neatleidžia nuo įstatymo sukeliamų teisinių pasekmių), todėl įstatymų nežinojimas negali būti proceso atnaujinimo pagrindas (Konstitucijos 7 str. 3 d.).⁵³ Pavyzdžiui, vienoje byloje LAT pažymėjo, kad pareiškėjos pateiktas raštas, kuriame buvo valstybinės institucijos aiškinimas, kaip suprasti respublikinių statybos normų <..> nuostatas, negali būti traktuojamas kaip naujai paaiškėjusi aplinkybė, nes yra susiję su taikomos teisės normos nuostatų aiškinimu. Byloje taikytinos nacionalinės teisės normos turinys, jos taikymas ir aiškinimas nesudaro įrodinėjimo dalyko.⁵⁴

⁵¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. rugsėjo 20 d. nutartis c. b. *UAB "Medas" v. UAB "Čeltaura"*, Nr. 3K-3-458/2004., kat. 118.

⁵² *Cit. op.* 15, 177 str. 1 d.

⁵³ *Cit. op.* 19, 6.2.

⁵⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. kovo 14 d. nutartis c. b. *R. V. v. R. M.*, Nr. 3K-3-183/2005., kat. 124.2.2.

II. LIETUVOS TEISMŲ PRAKTIKOS, ATNAUJINANT PROCESĄ DĖL NAUJAI PAAIŠKĖJUSIŲ APLINKYBIŲ, PROBLEMŲ ANALIZĖ

1. TEISMŲ PRAKTIKOS NEVIENODUMAS BEI PRIEŠTARINGUMAS ATNAUJINANT PROCESĄ DĖL NAUJAI PAAIŠKĖJUSIŲ APLINKYBIŲ

1. 1. Skirtinga aplinkybių pripažinimo naujai paaiškėjusiomis praktika

Aukščiausiojo Teismo, kaip kasacinio, paskirtis – per kasacinėse nutartyse suformuotus precedentes užtikrinti vienodą bendrosios kompetencijos teismų praktiką valstybėje.⁵⁵ Vienodos bylos, esant toms pačioms aplinkybėms, privalo būti sprendžiamos vienodai. Tik taip šalyje formuojamas teisinis apibrėžtumas ir teisinis tikrumas, užtikrinami asmenų lygybės, teisingumo, teisės į teisingą bylos išnagrinėjimą ir kiti esminiai konstituciniai teisės principai. Tuo tarpu prieštaringas tų pačių aplinkybių vertinimas šalyje kelia didelį suinteresuotų proceso dalyvių piktnaudžiavimo pavojų, nes pareiškėjams suteikiama galimybė grįsti savo argumentus ydingai susiformavusiais teismų precedentais. Kita vertus, skirtingas tų pačių aplinkybių vertinimas teismuose kartu sukuria teisinį neapibrėžtumą proceso dalyviams - lieka neaišku, kaip tinkamai įgyvendinti savo teises į teisminę gynybą bei kokias kriterijais remiantis bus priimtas galutinis teismo sprendimas jų atžvilgiu.

Šioje darbo dalyje bus pateikiami pastarųjų metų⁵⁶ Lietuvos teismuose spęstų bylų pavyzdžiai, iliustruojantys proceso atnaujinimo dėl naujai paaiškėjusių aplinkybių taikymo praktikos prieštarumą. Bus stengiamasi išnarinėti teismų praktikoje kylančias aptariamo instituto taikymo problemas, įvairiapusiškai paanalizuoti teismų pateiktus motyvus bei argumentus, priimant vieną ar kitą sprendimą konkrečioje byloje, kritiškai, nors nebūtinai teisingai, įvertinti prieštarungus motyvus bylose ir pateikti galimus šių problemų sprendimo būdus bei išvadas.

Detaliai analizuojant LAT formuojamą praktiką proceso atnaujinimo dėl naujai paaiškėjusių aplinkybių bylose, kyla klausimas, kada ir kokioms sąlygoms esant, gali būti pripažintina naujai paaiškėjusia aplinkybe jau po teismo sprendimo įsiteisėjimo gauta ekspertizės išvada ar kitas neginčijamas įrodymas dėl suklastojimo tokių dokumentų, parašų ir kitų įrodymų, kurių teisėtumas buvo ginčijamas jau pirmojo bylos nagrinėjimo metu.

⁵⁵ *Cit. op.* 8, 23 str. 2 d.

⁵⁶ Laikotarpis apibrėžiamas nuo 2002 m. iki 2008 m. kovo 1 d.

Akivaizdu, kad naujai pateikta eksperto išvada ar kitas rašytinis dokumentas turi atitikti reikalavimus, keliamus ir įrodymams, ir esminėms naujai paaiškėjusioms aplinkybėms - pateikti įrodymai sudaro pagrindą atnaujinti procesą tik tuo atveju, kai jie patvirtina buvus aplinkybes, atitinkančias naujai paaiškėjusių aplinkybių požymius.⁵⁷ Įrodymuose įtvirtinta informacija turi turėti esminę reikšmę bylai, t. y. ji turi turėti neabejotiną teisinę svarbą jau išnagrinėtos bylos baigčiai, teismo sprendime padarytų išvadų dėl teisės normų aiškinimo ir taikymo pagrįstumui, be to, turi patvirtinti aplinkybes, kurios nebuvo ir neturėjo būti žinomos nagrinėjant bylą nei teismui, nei pareiškėjui.⁵⁸ Nevienareikšmiškoje teismų praktikoje pasitaiko atvejų, kuomet paaiškėję suklastojimo faktai atmetami kaip pavėluotai pateikti įrodymai, kuriuos proceso šalis turėjo pareigą surasti dar bylos nagrinėjimo metu. Kita vertus, pasitaiko ir tokių bylų, kuomet analogiškai suklastojimo faktai laikomi nei naujais įrodymais, nei naujai paaiškėjusiomis aplinkybėmis, o naujai atsiradusiomis aplinkybėmis, kuriomis nebuvo remtasi bylos nagrinėjimo metu, todėl pareiškėjui pasiūloma reikšti ieškinį nauju pagrindu. Taigi Lietuvos teismų praktika šiuo klausimu yra nevienareikšmiška.

Pirmiausia panagrinėsime skirtingą proceso atnaujinimo instituto taikymo praktiką, vadovaujantis CPK 366 str. 1 d. 2 p. įtvirtintu pagrindu, kai naujai paaiškėjusia aplinkybe nurodomas jau po teismo sprendimo įsiteisėjimo paaiškėjęs faktas, kad tam tikras asmuo, kurio atliktų veiksmų teisėtumas buvo ginčijamas jau pirminio bylos nagrinėjimo metu, veikė neturėdamas reikalingų įgaliojimų.

Pirmojoje analizei pateikiamoje LAT išnagrinėtoje byloje pareiškėjai kreipėsi į teismą su prašymu atnaujinti civilinės bylos dėl antstolių veiksmų pripažinimo neteisėtais nagrinėjimą, kaip naujai paaiškėjusią esminę bylos aplinkybę nurodydami jau po bylos išnagrinėjimo gautą informaciją apie tai, kad turto įvertinimą atlikusi antstolė neturėjo tinkamos kvalifikacijos jų butui įvertinti. Nepaisant to, kad šių esminių, tik pareiškėjams ir teismams anksčiau nežinotų, aplinkybių atskleidimas galėjo nulemti ir priešingą sprendimą byloje, tačiau LAT konstatavo, kad „nurodytos aplinkybės negali būti laikomos naujai paaiškėjusiomis esminėmis bylos aplinkybėmis, nes pareiškėjas jas galėjo sužinoti dar bylos dėl antstolio veiksmų nagrinėjimo metu“.⁵⁹ Taigi teismas nurodė, kad objektyviai ši

⁵⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. lapkričio 4 d. nutartis c. b *J. A. v. AB „Žaibas“*, Nr. 3K-7-522/2004., kat. 118.

⁵⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. gruodžio 22 d. nutartis c. b *A.U. v. Antstolis D. S.*, Nr. 3K-3-692/2004., kat. 118.

⁵⁹ *Ibid.*

aplinkybė galėjo būti žinoma pareiškėjams, jeigu jie būtų tinkamai ir laiku rinkę visus įrodymus, turinčius reikšmės turto vertinimo teisėtumui nustatyti.

Antroji analizei pateikiama LAT išnagrinėta civilinė byla, kurioje buvo pasiremta jau kitokiais motyvais ir priimtas visiškai priešingas sprendimas analogiškoje situacijoje. Šioje byloje ginčas buvo kilęs dėl įkeitimo sutarties ir ją papildančio susitarimo pripažinimo negaliojančiais. Naujai paaiškėjusia aplinkybe, sudarančia CPK 366 str. 1 d. 2 p. įtvirtintą pagrindą atnaujinti civilinės bylos nagrinėjimą, buvo pripažinta po priimto sprendimo įsiteisėjimo gauta ekspertizės išvada apie valdybos nario parašo suklastojimą. LAT pažymėjo, kad „suklastoto dokumento pagrindu asmeniui „suteikti“ įgalinimai ir tokio asmens sudaryta įkeitimo sutartis yra niekinė“.⁶⁰ Taigi šioje byloje jau nebebuvo svarstomos pareiškėjų objektyvios galimybės rinkti jų nurodomas aplinkybes pagrindžiančius įrodymus, o akcentuojama proceso atnaujinimo instituto paskirtis - ištaisyti faktines klaidas anksčiau priimtuose teismų aktuose ir, įvertinus naujai paaiškėjusią aplinkybę kitų įrodymų kontekste, nustatyti jos sukeliamas teises pasekmes bei įtaką priimto sprendimo teisėtumui.

Trečioji byla, susijusi su nagrinėjimu klausimu, pateikiama iš Lietuvos apeliacinio teismo praktikos pavyzdžių. Šioje byloje buvo siekiama pripažinti neprotestuotiną vekselį bei laidavimo sandorį negaliojančiais. Prašydami atnaujinti procesą byloje, pareiškėjai rėmėsi naujai paaiškėjusia parašo ant ginčijamo vekselio suklastojimo aplinkybe. Apeliacinis teismas šią situaciją išsprendė visiškai kitaip negu buvo prieš tai formuota LAT praktika. Teismas, kaip ir pirmojoje byloje, pabrėžė ypatingai svarbų teisės sistemos stabilumo siekį ir nurodė, kad proceso atnaujinimas yra išimtinis būdas siekti teismo klaidos ištaisymo ir jis gali būti naudojamas tada, kai suinteresuotas asmuo nebeturi galimybės savo pažeistas teises apginti kitais teismų sprendimų teisėtumo bei pagrįstumo kontrolės būdais.⁶¹ Be to, teismas nurodė, kad šiuo pagrindu, tai yra parašų suklastojimo aplinkybe, nebuvo remtasi teismui nagrinėjant prašomą atnaujinti civilinę bylą, ieškinyje tokie pagrindai nebuvo nurodyti, todėl nėra pagrindo atnaujinti civilinės bylos nagrinėjimą remiantis šiuo pagrindu, o atsisakymas atnaujinti bylą šiuo pagrindu neužkerta kelio pareiškėjui kreiptis į teismą su nauju ieškiniu šiuo pagrindu, tai yra remiantis galimu parašų suklastojimu.⁶²

⁶⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. spalio 22 d. nutartis c. b AB "Ūkio bankas" v. UAB "Differens", Nr. 3K-3-994/2003, kat. 118.

⁶¹ Lietuvos apeliacinio teismo CBS 2006 m. birželio 01 d. nutartis c. b S. T., A. T. v. UAB „Stiksas“, UAB „Akmenės kuras“, Nr. 2-311/2006, kat. 124.2.2., 124.2.6.

⁶² *Ibid.*

Sisteminė lyginamoji šių trijų nevienareikšmiškai išspręstų bylų analizė suponuoja keletą probleminių klausimų grupių, kurias verta panagrinėti plačiau, įtraukiant į analizę ir kitų LAT nagrinėtų bylų pavyzdžius bei vertinant juose pateiktus teismų išaiškinimus. Pirmoji problemų grupė susijusi su klausimu, kokia apimtimi pareiškėjams, siekiantiems tinkamai įgyvendinti savo procesines teises, yra keliamas reikalavimas rinkti visus, su reikalavimo pagrindu byloje galimai susijusius įrodymus, taigi kaip plačiai yra suvokiama proceso dalyvių įrodinėjimo pareiga. Ar privalo proceso šalis, ginčydama vien tik procesinį antstolio veiksmų neteisėtumą bei neįtardama apie galimą reikiamos kvalifikacijos nebuvimą, aktyviai ieškoti informacijos apie antstolio turimus įgalinimus, kurių jis neginčija? Kokios realios pareiškėjų galimybės gauti Lietuvos Respublikos audito, apskaitos ir turto vertinimo instituto pažymą apie antstolio turimą kvalifikaciją? – nagrinėjant bylą ši pažyma jiems, kaip privatiems asmenims, nebuvo išduota. Kita vertus, kodėl pirmojoje byloje pareiškėjams taikomos objektyvios susižinojimo galimybės reikalavimas - aktyviai rinkti visą su bylos nagrinėjimu susijusią informaciją, turinčią įtakos ginčijamų veiksmų teisėtumui nustatyti, - nebuvo pritaikytas antrojoje byloje. Juk jau bylos nagrinėjimo metu buvo įrodinėjamas faktinis nebuvimas posėdžio, kuriame buvo padėtas valdybos nario suklastotas parašas, tai kodėl pareiškėjas negalėjo pasinaudoti įstatymo numatyta teise prašyti teismo skirti ekspertizę,⁶³ kad būtų išsiaiškintas šio parašo tikrumas?

Pažymėtina, kad pagal CPK 12 ir 178 str. šalys privalo įrodyti aplinkybes, kuriomis grindžia savo reikalavimus bei atsikirtimus. Taigi įrodinėti turinčias reikšmės civilinėje byloje aplinkybes (įrodinėjimo dalyką) yra šalių ir kitų dalyvaujančių byloje asmenų ir teisė, ir pareiga. Šias teises ir pareigas minėti asmenys įgyvendina nurodydami teisiškai reikšmingas aplinkybes, rinkdami ir pateikdami teismui įrodymus bei dalyvaudami juos tiriant ir vertinant.⁶⁴ Aplinkybių, kurių proceso dalyviai neginčija, įrodinėti nereikia. Todėl, autorės manymu, turėtų būti kritiškai vertinamas teismo įpareigojimas pirmojoje byloje rinkti byloje visus galimai susijusius įrodymus, kurie nesudaro įrodinėjimo dalyko, o yra tik galimai susiję su ginčijamu klausimu. Toks teismo įpareigojimas neproporcingai išplečia pareiškėjų įrodinėjimo pareigą, nes, kaip jau buvo minėta, jie nekvestionavo antstolės kvalifikacijos, o ginčijo tik jos atliktų veiksmų procesinį neteisėtumą. Šiuo atveju, autorės vertinimu, sprendžiant bylos atnaujinimo klausimą, neturėtų būti atmetamas prašymas,

⁶³ *Cit. op. 15*, 212 str.

⁶⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2004 m. gruodžio 30 d. apžvalga „Teismų praktikos, taikant civilinio proceso kodekso normas, reglamentuojančias įrodinėjimą, apžvalga“. Teismų praktika, Nr. 22, 2005 m.

remiantis vien tik netinkamai įgyvendinta pareiškėjų įrodinėjimo pareiga, nes, jie buvo surinkę įrodymus savo reikalavimų pagrindu, o įrodinėti tų aplinkybių, kurių jie nežinojo ir jomis nesirėmė, jie neturėjo pareigos. Be to, teismų praktikoje taip pat vadovaujamosi nuostata, kad siekiant nustatyti, ar šios aplinkybės galėjo būti žinomos, būtina išsiaiškinti ir tai, ar esant tokioms sąlygoms, kokios buvo nagrinėjant bylą, asmuo ėmėsi reikiamų priemonių joms sužinoti.⁶⁵ Minėtoje byloje, pareiškėjai ne tik kad neprivalėjo įrodyti antstolės nekvalifikuotumo, tačiau jiems, kaip fiziniams asmenims, įgyvendinantiems savo teisę į teisminę gynybą be advokato, pažyma apie antstolės kvalifikuotumą nebuvo išduodama. Taigi teismai ne iki galo tinkamai įvertino pareiškėjų objektyvias galimybes gauti naujas aplinkybes pagrindžiantį įrodymą dar bylos nagrinėjimo metu. Šiuo atveju, autorės siūlymu, teismai turėjo objektyviai vertinti, ar yra pagrindas manyti, kad dėl pareiškėjo nurodytų naujai paaiškėjusių aplinkybių byloje priimti teismų sprendimai gali būti neteisėti bei nepagrįsti. Bet kuris pareiškėjo nurodytas proceso atnaujinimo pagrindas privalo būti analizuojamas visų bylos aplinkybių kontekste, siekiant išsiaiškinti, ar jis leidžia protingai abejoti byloje priimtų teismo sprendimų teisėtumu ir pagrįstumu.⁶⁶

Lygiagrečiai paminėtina ir kita su nepagrįstu įrodinėjimo pareigos išplėtimo klausimu susijusi LAT byla.⁶⁷ Pareiškėja, prašydama atnaujinti bylos dėl naudojimosi žemės sklypu nagrinėjimą, kaip naujai paaiškėjusią aplinkybę nurodė po sprendimo įsiteisėjimo atliktą rašto ekspertizę, iš kurios paaiškėjo, kad raštas statybos valdybai, kuriuo anksčiau rėmėsi teismai, yra suklastotas. Šioje situacijoje teisėjų kolegija pažymėjo, kad bendrasavininkės raštai buvo žinomi atsakovei, pastaroji jų bylos nagrinėjimo metu neginčijo, todėl teismai padarė <...> išvadą, kad savininkės valia, išreikšta raštu, atsakovei buvo žinoma ir negali būti pripažinta naujai paaiškėjusia aplinkybe.⁶⁸ Kitaip tariant, LAT nurodė, kad minėtų raštų tikrumo faktas nesudarė įrodinėjimo dalyko byloje. Šioje byloje, autorės manymu, taip pat turėtų būti kritiškai vertinamas teismo įpareigojimas atsakovei ginčyti rašytinių dokumentų tikrumą dar bylos nagrinėjimo metu. Pirmiausia, jai nebuvo kilusių pagrįstų abejonių dėl dokumento tikrumo, todėl ji negalėjo savo iniciatyva rinkti įrodymų dėl aplinkybių, kuriomis nesirėmė. Neteisinga ir neprotinga būtų įpareigoti proceso dalyvius įsitikinti visų byloje

⁶⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. kovo 14 d. nutartis c. b. V. V. v. *Šiaulių AVA*, Nr. 3K-3-182/2005, kat. 124.2.2

⁶⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. rugsėjo 7 d. nutartis c. b. A. M. v. *Panevėžio AVA*, Nr. 3K-3-376/2005., kat. 124.2.2.

⁶⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. spalio 7 d. nutartis c. b. O. M. v. J. B. Ž., Nr. 3K-3-1389/2002., kat. 118., 16.5.

⁶⁸ *Ibid.*

pateiktų dokumentų tikrumu, prašant teismo skirti ekspertizę, - tai ne tik kad sukeltų proceso dalyviams sunkią finansinę naštą, bet tuo pačiu ir išplėstų jų įrodinėjimo pareigą iki begalybės. Faktas, kad dokumentai buvo suklastoti, paaiškėjo jau įsiteisėjus sprendimui byloje, būtent tuo ir rėmėsi pareiškėja – aplinkybe, kuri nei teismams, nei pareiškėjui iki tol nebuvo žinoma, nors egzistavo objektyvioje realybėje. Todėl, autorės nuomone, pareiškėjos nurodytas dokumento ištaisymo faktas, paaiškėjęs jau po sprendimo įsiteisėjimo byloje, būtent ir vertintinas kaip įrodymas, patvirtinantis naujai paaiškėjusias aplinkybes. Tai kyla iš sisteminės loginės aptariamo instituto analizės, pagal kurią procesas ir gali būti atnaujinamas būtent dėl to, kad tam tikrų aplinkybių nei šalys, nei teismas negalėjo įtarti, todėl jų negalėjo ginčyti ir rinkti jas pagrindžiančių įrodymų dar bylos nagrinėjimo metu.

Priešingai reikėtų vertinti situaciją tuo atveju, jei pareiškėjai būtų rėmėsi antstolės nekvalifikuotumu arba rašto suklastojimu jau pirmojo bylos nagrinėjimo metu, nes tuomet jiems būtų galima taikyti netinkamai atliktos įrodinėjimo pareigos neigiamus padarinius - atsisakyti priimti pavėluotai pateiktus įrodymus, jeigu tai užvilkins bylos nagrinėjimą.⁶⁹ Lieka neaišku, kodėl tada buvo atnaujintas civilinis procesas antroje byloje, pripažinus naujai paaiškėjusia aplinkybe pareiškėjų pateiktus įrodymus apie valdybos posėdžio protokolo ir valdybos nario parašo suklastojimą. Pažymėtina, kad pareiškėjai jau prieš tai, teismo posėdžių metu, įrodinėjo, kad tokio posėdžio faktiškai nebuvo, bet tiesioginio įrodymo apie parašo suklastojimą neturėjo. Atkreipiame dėmesį, kad vėlesnėje savo praktikoje LAT yra pažymėjęs, kad „sandorio tariamas pobūdis yra tik prielaida, spėjamas dalykas ir tik po to, kai sandoris nuginčytas įsiteisėjusiu teismo sprendimu, spėtos kaip galimos aplinkybės tampa patvirtintais faktais ir atitinka naujai paaiškėjusias aplinkybes pagal CPK 366 str. 1. 2 p.“⁷⁰ Tačiau šioje vietoje kyla klausimas – kodėl pareiškėjai, žinodami tam tikro rašto ar dokumento neteisėtumą, nerenka tai pagrindžiančių įrodymų⁷¹, kodėl neprašo teismo nelaikyti suklastotų dokumentų tinkama įrodinėjimo priemone byloje⁷² bei neprašo sustabdyti bylos nagrinėjimo, kol bus išsiaiškintos ir patvirtintos jo spėjamos prielaidos.⁷³ Minėta, kad pareiškėjo įrodinėjimo pareiga keliama tokioms aplinkybėms, kuriomis jis remiasi bylos nagrinėjimo metu, taigi tuo atveju, kai yra ginčijamas ar įtarinėjamas tam tikrų faktų suklastojimas ar nebuvimas, pareiškėjas, autorės vertinimu,

⁶⁹ *Cit. op. 15*, 142 str. 3 d., 181 str. 2 d., 227 str. 2 d.

⁷⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. balandžio 19 d. nutartis c. b. *UAB „Utenos statybinės medžiagos v. II „Gražuliai“*, Nr. 3K-3-167/2007, kat. 124.2.2.

⁷¹ *Cit. op. 15*, 178 str.

⁷² *Cit. op. 15*, 184 str.

⁷³ *Cit. op. 15*, 164 str.

nebegali remtis vėliau naujai atsiradusiais įrodymais, nes šiuo atveju, jis turėjo galimybę tinkamai vykdyti įstatyme reglamentuotas procesines teises ir pareigas savo reikalavimams pagrįsti. Be to, naujai surasti įrodymai ne tik kad napatvirtina naujai paaiškėjusių aplinkybių, nes jomis jau buvo remtasi anksčiau, bet ir sukelia proceso piktnaudžiavimo ir vilkinimo galimybę, nes pareiškėjams sukuriama galimybė aktyviai nevykdyti savo įstatyme numatytos įrodinėjimo pareigos su teise vėliau atnaujinti procesą. LAT savo formuojamoje praktikoje yra ne kartą pažymėjęs, kad „procesu atnaujinimo institutas negali būti naudojamas kaip priemonė dar kartą pasibylinėti ar vilkinti priimtų teismų sprendimų vykdymą. Asmenys, prašantys atnaujinti procesą, privalo elgtis sąžiningai ir šiuo institutu nepiktnaudžiauti.“⁷⁴

Trečiosios bylos pavyzdys iškelia ir antrąją probleminių ir praktikoje nevienareikšmiškai sprendžiamų klausimų grupę – kiek artimai naujai paaiškėjusios aplinkybės turi sietis su įrodinėjimo objektu byloje, kokios pareiškėjų galimybės reikšti naujus reikalavimus dėl naujai paaiškėjusios situacijos. Viena vertus, trečiajame pavyzdyje pareiškėjui siūloma reikšti naują ieškinį, remiantis naujai paaiškėjusia parašų suklastojimo aplinkybe. Ar nekils praktinių problemų, siekiant realiai įgyvendinti šį teismo nurodymą praktikoje? – teismas atsisako priimti naują ieškinį, kai jau yra įsiteisėjęs teismo sprendimas tarp tų pačių šalių, tuo pačiu pagrindu ir dėl to paties dalyko.⁷⁵ Taigi pareiškėjo galimybės praktikoje vėlgi priklausys nuo teismo vertinimo – tai bus pripažinta nauju įrodymu išnagrinėtoje civilinėje byloje ar absoliučiai nauju pagrindu. Kita vertus, kodėl tuomet pareiškėjams pirmojoje byloje teismas kelia pareigą surasti įrodymus dėl tokių aplinkybių, kuriomis jie nesirėmė, ir kurios apeliacinio teismo nuomone, sudaro pagrindą naujam ieškiniui reikšti? Teorinė analizė rodo, kad tais atvejais, kai ieškinyje nurodomas dokumentų suklastojimo pagrindas, tačiau nėra įrodomas, nėra ir galimybių reikšti naują ieškinį nauju pagrindu, be to, teismas turi teisę atsisakyti priimti įrodymus, jeigu šie įrodymai galėjo būti pateikti anksčiau.⁷⁶

Pirmiausiai reikėtų paanalizuoti, ar naujai paaiškėję įrodymai turi patvirtinti aplinkybes, sudarančias ieškinio pagrindą ir įrodinėjimo dalyką byloje, ir jei taip, tai kokia apimtimi. Neabejotina, kad įrodymuose įtvirtinta informacija turi turėti esminę reikšmę bylai, t. y. ji turi turėti neabejotiną teisinę svarbą jau išnagrinėtos bylos baigčiai, teismo sprendime padarytų išvadų dėl teisės normų aiškinimo ir taikymo pagrįstumui, be to, turi patvirtinti

⁷⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. kovo 23 d. nutartis c. b. A. Š. v. A. U. ir kt. Nr. 3K-3-188/2005, kat. 124.2.7.

⁷⁵ *Cit. op. 15*, 137 str. 2 d. 4 p.

⁷⁶ *Cit. op. 15*, 181 str. 2 d.

aplinkybes, kurios nebuvo ir neturėjo būti žinomos nagrinėjant bylą nei teismui, nei pareiškėjui.⁷⁷ Pavyzdžiui, vienoje byloje pareiškėjas nauja esmine bylos aplinkybe atnaujinti procesą laikė tai, kad byloje esanti paskolos sutarties kopija buvo suklastota. Tačiau teismai, nagrinėdami prašymą atnaujinti procesą, nustatė, kad paskolos sutarties kopija nebuvo remtasi priimant sprendimą dėl paskolos priteisimo. Kadangi paskola buvo priteista remiantis kitais byloje surinktais įrodymais, teismai pagrįstai konstatavo, kad pareiškėjo nurodyta aplinkybė nėra esminė CPK 366 str. 1 d. 2 p. nustatyto pagrindo atnaujinti procesą prasme.⁷⁸ Remiantis šia byla darytina išvada, kad naujai paaiškėjusios aplinkybės neturi būti per daug nutolę nuo įrodinėjamų faktų byloje, nes antraip neatitiks vieno naujai paaiškėjusiai aplinkybei taikytino kriterijaus – esmingumo.

Kitavertus, panagrinėkime situaciją, kai ginčas kyla dėl tam tikro sandorio ar dokumento negaliojimo, ir tai yra pagrindinis įrodinėjimo dalykas byloje. Šiuo atveju šalys turi jau aptartą įstatymo nustatytą pareigą rinkti įrodymus, patvirtinančius aplinkybes, kuriomis jos remiasi.⁷⁹ Kadangi tam tikro dokumento negaliojimo faktas jau bus prieš tai ginčytas byloje, tai, remiantis teorine analize, naujai pateikta eksperto išvada dėl jo suklastojimo fakto turėtų būti nepripažintina pagrindu atnaujinti bylą, nes paaiškėjusi aplinkybė apie dokumento negaliojimą neatitiks naujumo požymio – būtent ja ir rėmėsi viena iš proceso šalių. Be to, remiantis CPK 137 str. 2 d. 4 p. teismas taip pat privalėtų atsisakyti priimti naują ieškinį dėl jau anksčiau ginčytų aplinkybių, kadangi jau bus įsiteisėjęs teismo sprendimas dėl tų pačių šalių, to paties dalyko ir tuo pačiu pagrindu.⁸⁰ Todėl daroma išvada, kad naujai paaiškėjusios aplinkybėmis negali būti remiamasi jau pirmojo bylos nagrinėjimo metu, tačiau naujai paaiškėjusios informacijos turinys turi būti glaudžiai susijęs su ieškinio pagrindą sudarančiomis aplinkybėmis ir turintis neabejotiną įtaką teismo sprendimo teisėtumui ir pagrįstumui.

Autorės vertinimu, nelogiškas yra teismo konstatavimas trečiojoje byloje, kad proceso atnaujinimas negalimas vekselio nuginčijimo byloje, remiantis parašų suklastojimo aplinkybe, nes ji nebuvo nurodyta bylos nagrinėjimo metu. Būtent šios aplinkybės atsiradimas ir sudaro pagrindą bylos atnaujinimui, jei nustatoma, kad parašo suklastojimo faktas esmingai įtakoja priimto sprendimo teisėtumą ir dėl šios aplinkybės jis turi būti

⁷⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. rugsėjo 20 d. nutartis *c. b. UAB „Medas“ v. UAB „Čeltaura“*, Nr. 3K-3-458/2004, kat. 118.

⁷⁸ *Ibid.*

⁷⁹ *Cit. op. 15*, 178 str.

⁸⁰ *Cit. op. 15*, 137 str. 2 d. 4 p.

pakeistas. Priešingu atveju, pareiškėjams besiremiant parašų suklastojimo aplinkybe jau posėdžių metu, procesas tuo labiau negalėtų būti atnaujintas dėl pažeistos ir netinkamai įgyvendintos pareiškėjų įrodinėjimo pareigos. Kaip jau aptarta aukščiau, pateikimas naujų įrodymų, nepagrindžiančių jokių naujų aplinkybių, sukeltų problemų tiek proceso atnaujinimui, tiek naujos bylos iškėlimui. Pažymėtina, kad aukščiau suformuluotos išvados nereiškia, kad atnaujintoje civilinėje byloje negalima iš naujo įrodinėti aplinkybių, kurios jau buvo nustatytos anksčiau priimtuose teismų sprendimuose toje pačioje byloje, jeigu tai būtina siekiant įvertinti naujai nurodytų aplinkybių įtaką teismo sprendimo teisėtumui ir pagrįstumui, nes priešingu atveju bus paneigta proceso atnaujinimo instituto paskirtis – ištaisyti ne tik teisinės, bet ir faktinės klaidas anksčiau priimtuose teismų aktuose.⁸¹ Tačiau atkreipiame dėmesį, kad nors bet kuris pareiškėjo nurodytas proceso atnaujinimo pagrindas ir privalo būti analizuojamas visų bylos aplinkybių kontekste, tačiau pati galimybė reikšti naujus reikalavimus atnaujintoje byloje nėra absoliuti, bet visų pirma yra sąlygota pagrindų, pagal kuriuos procesas išnagrinėtoje byloje buvo atnaujintas.⁸² Atnaujintos bylos nagrinėjimas yra ankstesnio sprendimo teisėtumo ir pagrįstumo patikrinimas, tačiau atsižvelgiant į pagrindus, dėl kurių byla buvo atnaujinta, bet ne galimybė asmeniui, neprašiusiam proceso atnaujinimo, tikslinti ieškinį ir iš naujo siekti savo interesų patenkinimo, pareiškiant dar ir naują reikalavimą.⁸³

Paanalizuokime, ar visada teismų praktikoje po sprendimo įsiteisėjimo paaiškėjęs suklastojimo faktas, pagrindžiantis aplinkybes, kuriomis jau buvo remtasi, yra pripažįstamas tik dar vienu nauju įrodymu byloje dėl jau žinomų ir teismo sprendimu nustatytų aplinkybių, kurių viena iš šalių nesugebėjo laiku įrodyti. Kaip pavyzdžiu pateikiama 2007 m. balandžio 19 d. išnagrinėta civilinė byla⁸⁴, kurioje pareiškėjas jau pirminio bylos dėl nuostolių atlyginimo nagrinėjimo metu žinojo apie galimai tariamą rangos sutarties suklastojimo faktą ir apie tai nuolat kalbėjo teismo posėdžiuose, tačiau neturėjo jokių tai patvirtinančių įrodymų.

Sprendžiant bylos atnaujinimo klausimą kilo ginčas, ar dokumentų suklastojimą patvirtinantys nauji įrodymai nėra sutapatinti su naujai paaiškėjusia aplinkybe, nes pats tariamo sandorio faktas nebuvo naujai paaiškėjęs. Teismas, sprenddamas šį probleminį

⁸¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. rugsėjo 20 d. nutartis c. b. UAB „Medas“ v. UAB „Čeltaura“, Nr. 3K-3-458/2004, kat. 118

⁸² *Cit.opt.* 15, 142 str. 3 d., 181 str. 2 d., 227 str. 2 d.

⁸³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo apžvalga „Civilinio proceso teisė“, 2007m. [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-03-15]. Prieiga per internetą: <www.infolex.lt>.

⁸⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. balandžio 19 d. nutartis c. b. UAB „Utenos statybinės medžiagos v. II „Gražuliai“, Nr. 3K-3-167/2007, kat. 124.2.2

klausimą nurodė, kad „įsiteisėjęs teismo sprendimas, kuriuo rangos sutartis pripažinta negaliojančia kaip tariamas sandoris atitinka naujai paaiškėjusiai aplinkybei keliamus reikalavimus, nes sandorio tariamas pobūdis iki teismo sprendimo priėmimo pripažinti sandorį šiuo pagrindu negaliojančiu yra tik prielaida, spėjamas dalykas. Po to, kai sandoris nugincytas įsiteisėjusiu teismo sprendimu, spėtos kaip galimos aplinkybės tampa patvirtintais faktais ir atitinka naujai paaiškėjusias aplinkybes pagal CPK 366 str. 1 d. 2 p.“⁸⁵ Atkreiptinas dėmesys, kad šiuo atveju, teismai jau nebenagrinėjo, ar dalyvaujantys byloje asmenys turėjo objektyvią galimybę esmomis sąlygomis rinkti visus jų nurodytas aplinkybes pagrindžiančius įrodymus, nekonstatavo kaip pirmoje analizuotoje byloje „kad pareiškėjo nurodytos aplinkybės negali būti laikomos naujai paaiškėjusiomis esminėmis bylos aplinkybėmis, nes pareiškėjas jas galėjo sužinoti bylos <..> nagrinėjimo metu.“⁸⁶

Remiantis išnagrinėtų bylų pavydžiais, darytina išvada, kad teismų praktika, pripažįstant vieną ar kitą aplinkybę kaip naujai paaiškėjusia, nėra nuosekli. Nors teorijoje ir teismų praktikoje yra suformuluoti konkretūs vertinamieji naujai paaiškėjusios aplinkybės požymiai, tačiau pasitaiko atvejų, kai jie skirtingai taikomi net ir analogiškose situacijose. Nevienareikšmės praktikos formavimas sukelia keletą problemų proceso dalyviams. Viena vertus, prieštaringas aplinkybių vertinimas teismuose bei skirtinga pareiškėjams keliamą įrodinėjimo pareigą lemia tai, kad proceso dalyviams nėra iki galo aišku, kaip tinkamai apginti savo pažeistas teises, nes jie lieka teisiškai neapibrėžtoje padėtyje, kadangi nėra iki galo užtikrinti, kokiais motyvais pasiremdamas teismas priims galutinį sprendimą jų atžvilgiu. Kita vertus, prieštaringai kuriami precedentai kuria puikias piktnaudžavimo prielaidas proceso dalyviams, kurie gali remtis pasirinktais ir jų atžvilgiu palankiais teismų sprendimais. Taip pat, autorės vertinimu, atkreiptinas dėmesys į teismų praktikoje formuojamą tendenciją, kad LAT per savo kuriamus precedentus ir išaiškinimus pamažu vis plečia naujai paaiškėjusios aplinkybės sampratą, dėl kurios pareiškėjams suteikiama vis daugiau galimybių atnaujinti civilinį procesą po priimto sprendimo įsiteisėjimo (tuo pačiu ir piktnaudžavimo bei proceso vilkinimo galimybių), nukrypstant nuo imperatyvių įstatyme reglamentuotų normų ir pažeidžiant proceso atnaujinimo instituto įtvirtinimo tikslų

⁸⁵ *Ibid.*

⁸⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004. gruodžio 22 d. nutartis c. b. *A.U. v. antstolis D. S.*, Nr. 3K-3-692/2004, kat. 118.

suderinimo balansą, pirmenybę teikiant teisingo sprendimo užtikrinimui, o ne teisiniui apibrėžtumui bei sukurtos teisinės taikos stabilumui.

1. 2. Įstatymų ir kitų teisės normų aiškinimo klaidos kaip naujai paaiškėjusi aplinkybė

Analizuojant teismų praktikoje nuolat plečiamą naujai paaiškėjusios aplinkybės sąvoką ir su tuo susijusias problemas, verta panagrinėti LAT taikomą praktiką įstatymų ir kitų teisės normų aiškinimo atžvilgiu. Pažymėtina, kad kasacinio teismo praktikoje iki šiol buvo vienareikšmiškai pripažįstama, kad naujai paaiškėjusiomis aplinkybėmis CPK 366 str. 1 d. 2 p. prasme negali būti laikoma įstatymų nuostatos, teisės normų aiškinimai. Ne vienoje LAT sprendimo byloje buvo pažymėta, kad „tai nėra faktinio pobūdžio duomenys apie bylos aplinkybes, todėl neatitinka įrodymams keliamų reikalavimų, be to, nesudaro įrodinėjimo dalyko.“⁸⁷ „Taikomo byloje įstatymo nuostatų turinio žinojimas yra reikalavimas, skirtas teismui, bet nėra įrodinėtina byloje aplinkybė. Preziumuojama, kad teisės aktų nustatytas konkrečių visuomeninių santykių reglamentavimas yra aiškus ir žinomas visiems asmenims, kurių veikla patenka į konkretaus teisės akto reglamentavimo sritį (įstatymo nežinojimas neatleidžia nuo įstatymo sukeltamų teisinių pasekmių), todėl įstatymų nežinojimas negali būti proceso atnaujinimo pagrindas (Konstitucijos 7 str. 3 d.).“⁸⁸ Pavyzdžiui, remiantis šiais išaiškinimais, nebuvo pripažinta naujai paaiškėjusia aplinkybe pareiškėjos pateiktas raštas, kuriame buvo naujai gautas valstybinės institucijos aiškinimas, kaip suprasti respublikinių statybos normų nuostatas, nors iš jų buvo galima daryti išvadą, kad įsiteisėjusiu tapęs sprendimas iš tikro galėjo būti pagrįstas ne tomis teisės normomis.⁸⁹ Dėl tų pačių argumentų procesas nebuvo atnaujintas, kai pareiškėjas nurodė, kad teismas priimdamas sprendimą, aiškiai pritaikė ne tas teisės normas, kuriomis turėjo vadovautis ir pateikė tai patvirtinančią naujai gautą banko pažymą bei finansų ministerijos raštą.⁹⁰

Šioje vietoje yra būtina paanalizuoti vieną naujausių, 2008 m. sausio 21 d. LAT plenarinės sesijos išnagrinėtų nutarčių, kurioje buvo nukrypta nuo suformuotos teismų

⁸⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. kovo 14 d. nutartis c. b. R. V. v. R. M. II, Nr. 3K-3-183/2005, kat. 124.2.2

⁸⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. sausio 31 d. nutartis c. b. *Vilniaus sentikių religinė bendruomenė v. Teisingumo ministerija*, Nr. 3K-3-58/2005, kat.124.2.2.

⁸⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. kovo 14 d. nutartis c. b. R. V. v. R. M. II, Nr. 3K-3-183/2005, kat. 124.2.2

⁹⁰ Lietuvos apeliacinio teismo 2007 m. gegužės 17 d. nutartis c. b. V. Č. v. *Kauno miesto savivaldybė*, Nr. 2-276/2007, kat. 124.2.2.

praktikos šiuo klausimu ir kurioje aiški įstatymo taikymo klaida vis dėlto buvo pripažinta CPK 366 str. 1 d. 2 p. įtvirtintu pagrindu civilinio proceso atnaujinimui. Šioje išskirtinėje byloje LAT pažymėjo, kad kasacinio teismo funkcijos ir paskirtis suponuoja, kad aiškios teisės taikymo (interpretavimo) klaidos atveju prioritetiškai saugotina vertybė yra teisingumo įvykdymas, pašalinant aiškią teisės taikymo (interpretavimo) klaidą, tokiu būdu ginant asmens teises ir pasiekiant civilinio proceso tikslų, nors procesas atnaujintas ir ne CPK 366 str. 1 d. 9 p. pagrindu.⁹¹ Motyvuose buvo nurodyta, kad „vykdydamas kasacinio teismo funkciją įvykdyti teisingumą konkrečioje byloje ir suformuoti oficialią teisės taikymo (interpretavimo) doktriną kartu užtikrinant konstitucinių teisinės valstybės, teisingumo, asmenų lygybės teismui principų įgyvendinimą kasacinis teismas neturi teisinio pagrindo vien formaliais argumentais - dėl procedūrinių trukdžių, kad procesas byloje atnaujintas ne CPK 366 str. 1 d. 9 p. pagrindu – nepaisyti asmens teisių pažeidimo dėl aiškios teisės taikymo (interpretavimo) klaidos ir jų neginti. Toks kasacinio teismo funkcijų įgyvendinimas niekaip nekoreliuotų su civilinio proceso principais, įtvirtintais CPK 5 ir 6 str., taip pat civilinio proceso tikslais (CPK 2 str.)“.⁹²

Atkreipiame dėmesį, kad teisinis faktinių aplinkybių kvalifikavimas yra teismo diskrecijos teisė. Tai reiškia, kad pareiškėjo nurodytas teisinis pagrindas nesaisto teismo. Tiek teorijoje, tiek praktikoje pripažįstama, kad pareiškėjas „privalo nurodyti aplinkybes, kuriomis grindžia savo reikalavimą, t. y. faktinį ieškinio pagrindą, o teisinio pagrindo nurodyti nereikalaujama, nes jį teismas nustato *ex officio*“.⁹³ Taigi, atsižvelgdamas į pareiškėjo nurodytas faktines aplinkybes, kuriomis jis grindžia prašymą atnaujinti procesą civilinėje byloje, teismas gali konstatuoti, jog iš esmės teisių pažeidimas siejamas su kitu proceso atnaujinimo pagrindu, t. y. netinkamu procesinės teisės normų taikymu.⁹⁴ Pažymėtina, kad pagal CPK 366 str. 1 d. 9 p. prasmę, yra galimas proceso atnaujinimas tuo pagrindu, kai pirmosios instancijos teismo sprendime yra padaryta aiški teisės normos taikymo klaida ir sprendimas nebuvo peržūrėtas apeliacine tvarka. LAT jurisprudencijoje konstatuota, kad įstatyme neatskleidžiama, kokia teisės normos taikymo klaida kvalifikuotina kaip aiški, ši sąvoka yra vertinamoji. Dėl to, ar pirmosios instancijos teismo sprendime

⁹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. balandžio 19 d. nutartis c. b. *UAB „Utenos statybinės medžiagos v. Il „Gražuliai“*, Nr. 3K-3-167/2007, kat. 124.2.2

⁹² *Ibid.*

⁹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. kovo 19 d. nutartis c. b. *V. A. v. D. V., L. M., A. A.*, Nr. 3K-3-44/2007, kat. 124.2.9, 81.

⁹⁴ Lietuvos apeliacinio teismo CBS 2006 m. liepos 27 d. nutartis c. b. *R. L. v. S. C. V.*, Nr. 2-229/2006, kat. 124.2.9.

(nutartyje) padaryta teisės normos taikymo klaida yra aiški ir ar tai yra proceso atnaujinimo pagrindas, sprendžia prašymą atnaujinti procesą nagrinėjantis teismas. (CPK 370 str. 3 d.). Pagrindas atnaujinti procesą gali būti aiški teisės normos taikymo klaida, teismo padaryta taikant tiek proceso, tiek materialiosios teisės normas. Teisės normos taikymo klaida turi būti ne tik aiški, bet ir esminė, t. y. tokia, kuri daro sprendimą (nutartį) neteisėtą ir nepagrįstą bei yra pagrindas tą sprendimą (nutartį) pakeisti ar panaikinti.⁹⁵ Kyla klausimas, kodėl nagrinėjamoje nutartyje, teismas negalėjo savo iniciatyva atnaujinti proceso kvalifikuodamas pareiškėjo nurodytų aplinkybių kitu įstatyme įtvirtintu pagrindu, kodėl reikėjo nukrypti nuo suformuotos teismų praktikos šiuo klausimu ir nepagrįstai išplėsti naujai paaškėjusios aplinkybės sampratą. Priešingas argumentas šiam pasiūlymui, aišku, būtų tai, kad ši byla jau buvo peržūrėta apeliacine tvarka, o įstatyme numatyta, kad proceso atnaujinimas šiuo atveju negalimas. Kita vertus, ar LAT negalėjo nurodyti, kad tai tik formalus argumentas, kaip tai padarė plėsdamas naujai paaškėjusios aplinkybės sąvoką, tuo labiau, kad proceso atnaujinimas šiuo atveju būtų galimas LR generalinio prokuroro prašymu.

Autorės vertinimu, toks proceso atnaujinimo pagrindų supainiojimas sukelia keletą problemų ir neigiamų padarinių. Pirmiausia, kritiškai vertinamas teismo argumentas, kad būtent šioje byloje skyrėsi *ratio decidendi* nuo kitų prieš tai nagrinėtų bylų ir tai leido teismui, atsižvelgiant į išskirtinę byloje susiklosčiusią situaciją, nukrypti nuo iki tol formuotos teismų praktikos. Lieka neaišku, kodėl būtent šioje byloje netinkamas teisės normų taikymas, teismo vertinimu, pasirodė toks reikšmingas priimto sprendimo neteisėtumui, kad teko nukrypti nuo formuojamos teismų praktikos, suteikiant galimybę proceso dalyviams nesilaikyti procesinių teisės normų reikalavimų ir savo teises įgyvendinti išimtiniais būdais. Pažymime, kad praktiškai visose ankstesnėse bylose, susijusiose su nagrinėjama problema, netinkamas teisės aktų taikymas ar aiškinimas didžiąja dalimi įtakojo nepagrįsto ir neteisėto sprendimo priėmimą, tai kodėl tais atvejais nebuvo konstatuota, kad „teisingumas yra proritetiškai saugotina vertybė“, leidžianti nesilaikyti procedūrinių reikalavimų? Minėta, kad įstatymų leidėjas įtvirtino proceso atnaujinimo institutą kaip išimtinę galimybę peržiūrėti įsiteisėjusį teismo sprendimą, tiksliai reglamentuotais pagrindais ir tiksliai nustatyta tvarka tam, kad suderintų tarpusavyje du prieštarungus tikslus – sprendimo teisingumą su teisinių santykių stabilumu. Ar nėra šioje byloje nukrypstama nuo proceso atnaujinimo paskirties balanso, suabsoliutinant tik vieną iš instituto įtvirtinimo tikslų, kad

⁹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. spalio 15 d. nutartis c. b. *Dėl juridinio fakto nustatymo, pareiškėjas L.L.*, Nr. 3K-3-392/2007, kat. 114.11, 124.2.9, 128.2.

teisėnėje sistemoje negali likti neteisėtų ir nepagrįstų teismo sprendimų. Juk kiekvienam proceso dalyviui jo ginčas atrodo išskirtinai svarbus ir galimai priimtas nepagrįstas ir neteisėtas sprendimas, ypač dėl netinkamai pritaikytų teisės normų, sukelia didžiulį pasipiktinimą. Autorės nuomone, proceso dalyviai turi ginti savo teises tiksliai įstatymų nustatyta tvarka, kuri vienodai taikoma visiems asmenims vienodai. Teismų praktika pažymi: „proceso atnaujinimo institutą reglamentuojančios teisės normos turi būti aiškinamos ir taikomos atsižvelgiant į šio instituto tikslus bei uždavinius“⁹⁶, tačiau tai nereiškia, kad galimas ginčų sprendimas motyvuojant tik kažkuriuo vienu tikslu ir nepaisant imperatyvių teisės normose įtvirtintų taisyklių, nes tuo pačiu yra paneigiami kiti esminiai teisės principai. Išskirtinių situacijų formavimas, suteikiant vieniems proceso dalyviams galimybę nesilaikyti formalių procedūrinių reikalavimų, o kitiems ne, pažeidžia tiek asmenų lygybės principą, tiek iškraipo pačią instituto esmę ir jo įtvirtinimo tikslų suderinimą.

Kita problema, kurią gali sukelti ši išskirtinė LAT byla, nukrypstanti nuo bendros ir vienareikšmiškai suformuotos teismų praktikos nagrinėjamu klausimu, yra piktnaudžiavimo galimybių suteikimas proceso dalyviams ateityje. Autorės įsitikinimu, ši byla bus naudojama kaip sukurtas precedentas būsimuose pareiškėjų prašymuose, nes kiekvienu atveju, kai bus keliamas netinkamo įstatymo ar teisės normų aiškinimo daromos įtakos priimto sprendimo teisėtumui ir pagrįstumui klausimas, pareiškėjai remsis išskirtinės savo situacijos svarba bei prioritetiniu teisingumo vykdymo principu, kad tik būtų ištaisytos visos teisės taikymo klaidos. Ar nesukurs tai prielaidų paversti proceso atnaujinimo instituto dėl naujai paaiškėjusių aplinkybių dar viena sprendimų teisėtumo kontrolės forma jau išnaudojus sprendimo teisėtumo kvestionavimo teises apeliacijos ir kasacijos instancijose? Nors analizuojamoje byloje LAT ir nurodo, kad ši byla savo išskirtinumu iškrenta iš bendrai suformuotos teismų praktikos šiuo klausimu, tačiau istoriniai pavyzdžiai rodo, kad kartą nukrypus nuo imperatyviai taikomų teisės normų, pareiškėjai vėl bando savo ginčijamą klausimą susieti su situacijos išskirtinumu bei pasinaudoti anksčiau pritaikytomis išimtimis.⁹⁷ Viena vertus, leidus atnaujinti procesą, teisės taikymo klaidas pripažįstant CPK 366 str. 1 d. 2 p. įtvirtintu pagrindu, iš tiesų būtų išplėstos asmenų pažeistų teisių gynimo galimybės, garantuojamas veiksmingesnis procesinis teisės taikymo (interpretavimo) klaidos ištaisymo

⁹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. sausio 7 d. nutartis c. b. *Ieškovas I. R.*, Nr. 3K-3-91/2008, kat. 113.9., 124.1., 124.2.2, 124.9, 11, 124.2.9, 128.2.

⁹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. balandžio 14 d. nutartis c. b. *AB "Turto bankas" v. A. Sinkevičienė*, Nr. 3K-3-233/2004, kat. 118; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. gegužės 17 d. nutartis c. b. *J. O. v. Kauno apskrities viršininko administracija, E. L., A. M.*, Nr. 3K-3-346/2006, kat. 124. 2. 7.

mechanizmas, tuo užtikrinant efektyvesnę teisinės valstybės, teisingumo principų įgyvendinimą. Tačiau kita vertus, ar nebūtų išplečiama ši asmenų teisė į teisminę gynybą iki begalybės, tuo sukuriant puikią piktnaudžiavimo terpę proceso dalyviams? Kiek kartų galima kvestionuoti jau priimtą teismo sprendimą, kad būtų įsitikinta jo teisingumu, ar iš tiesų daugkartinio sprendimo peržiūrėjimo galimybė užtikrina teisinės valstybės principo įgyvendinimą bei formuoja visuomenės pasitikėjimą teismais, o gal priešingai, – tai formuoja teisinį neapibrėžtumą bei sumenkina priimtų sprendimų teisinę galią, daugkartinis bylinėjimasis proceso dalyviams gali tapti savotišku žaidimu, kol bus pasiektas jų siekiamas rezultatas. Pabrėžiama, kad tinkamai įgyvendinant savo procesines teises, jau yra sukurtas instancinis teisės taikymo klaidos ištaisymo mechanizmas, ir netgi tuo atveju, kai nepavyksta šia galimybe pasinaudoti, įstatymas įtvirtina dar vieną išimtinę galimybę patikrinti priimto sprendimo teisėtumą specialiai šiam atvejui numatytu pagrindu.⁹⁸ Taigi, autorės nuomone, nėra racionalu teisinėje sistemoje kurti tokius precedentus, kurie šiuo atveju leistų išplėsti proceso dalyvių galimybes taisyti teisės taikymo klaidas, remiantis dar vienu CPK 366 str. 1 d. 2 p. įtvirtintu pagrindu, nes tai visiškai neatitinka naujai paaiškėjusios aplinkybės sampratos, be to, neproporcingai išplečia asmenų piktnaudžiavimo galimybes, ginant savo teises.

2. CIVILINIO PROCESO VILKINIMO GALIMYBĖ

2.1. Daugkartinio teismo sprendimo peržiūrėjimo problema.

Proceso atnaujinimas yra išimtinė proceso stadija, kurią įstatymų leidėjas ir LAT suformuotoje teismų praktikoje vertina kaip ekstraordinarų būdą peržiūrėti įsiteisėjusius teismų procesinius sprendimus.⁹⁹ LAT ne vienoje byloje yra pabrėžęs, kad proceso atnaujinimo institutas privalo būti taikomas atsižvelgiant ir į kitus proceso teisės principus: ekonomiškumą, koncentruotumą, protingumą ir pan. Proceso atnaujinimo institutas negali būti naudojamas kaip priemonė dar kartą pasibylinėti ar vilkinti priimtų teismų sprendimų vykdymą. Asmenys, prašantys atnaujinti procesą, privalo elgtis sąžiningai ir šiuo institutu

⁹⁸ *Cit. op. 15*, 366 str. 1 d. 9 p.

⁹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. gruodžio 22 d. nutartis c. b. *S. V. v. M. D. ir kt.*, Nr. 3K-3-601/2006, kat. 102.5, 122.4, 124.1, 124.2.9; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. gruodžio 7 d. nutartis c. b. *I. Š. v. A. P. ir kt.*, Nr. 3K-3-647/2005, kat. 124; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. rugpjūčio 23 d. nutartis c. b. *Vilniaus miesto savivaldybė v. UAB „Pramoninė santechnika“ ir kt.*, Nr. 3K-3-485/2006, kat. 124.8.

nepiktnaudžiauti.¹⁰⁰ Teisinis reglamentavimas, pagal kurį procesas susijęs su daugkartinio įsiteisėjusio sprendimo peržiūrėjimo rizika, nesuderinamas su teisinio apibrėžtumo principu, todėl įstatyme bylos šalims nesuteikiama teisės atnaujinti procesą vien siekiant pakartotinio bylos nagrinėjimo. Nukrypimas nuo šio principo galimas tik esminėms klaidoms taisyti, esant svarbioms ir įtikinančioms aplinkybėms.¹⁰¹ Siekdamas užtikrinti šių principų ir tikslų tinkamą įgyvendimą, įstatymų leidėjas, numatė specialią naudojimosi tvarką nagrinėjimu institutu – proceso atnaujinimo galimybė asmenims numatyta tik esant specialiai numatytais pagrindais, per specialiai apibrėžtą laikotarpį ir tik vieną kartą, remiantis tuo pačiu pagrindu.

Šioje darbo dalyje didžiausias dėmesys bus skiriamas daugkartiniam teismo sprendimo peržiūrėjimui, nes subjektų piktnaudžiavimo galimybės, pasinaudojant nevienareikšmiška naujai paaiškėjusios aplinkybės samprata, jau buvo aptartos anksčiau, o galimybės pažeisti imperatyvius įstatymo įtvirtintus terminus, bus analizuojamos sekančioje dalyje. Taigi dabar bus siekiama išsiaiškinti, kokių problemų kyla teismų praktikoje, įgyvendinant imperatyvią įstatymo normą, kad pakartotinis prašymas atnaujinti procesą tuo pačiu pagrindu (šiuo atveju remiantis naujai paaiškėjusia aplinkybe) yra negalimas¹⁰², ir kaip jos sprendžiamos. Taip pat bus siekiama išsiaiškinti, kiek kartų proceso subjektai turi galimybę inicijuoti to paties ginčo klausimą, kad, jų nuomone, būtų pasiektas teisingumas jų atžvilgiu, bei paanalizuoti, kaip tai atsiliepia koncentruoto, greito ir operatyvaus civilinio proceso užtikrinimui šalyje.

Pažymėtina, kad komentuojamų teisės normų, draudžiančių proceso dalyviams teikti pakartotinius prašymus dėl proceso atnaujinimo tuo pačiu pagrindu, paskirtis – užtikrinti teismų sprendimų ir jais nustatytų ar patvirtintų teisinų santykių stabilumą, užkirsti kelią proceso dalyviams piktnaudžiauti procesinėmis teisėmis ir vilkinti teismo procesą, taigi ir garantuoti, kad teisingumas būtų įvykdytas per kiek įmanoma trumpesnę laiką (Konstitucijos 109 str. 1 d., Teismų įstatymo 5 str., 34 str. 1 d., CPK 7 str.).¹⁰³ Iš esmės analizuojama

¹⁰⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. kovo 23 d. nutartis c. b. *L.U. v. Senamiesčio seniūnija*, Nr. 3K-3-188/2005, kat. 124.2.7,124.3.

¹⁰¹ Europos Žmogaus Teisių Teismo 1999 m. spalio 28 d. sprendimas byloje *Brumarescu v. Rumunija, pareiškimo Nr. 28342/95*; Europos Žmogaus Teisių Teismo 2002 m. liepos 25 d. sprendimas byloje *Sovtransavto Holding v. Ukraina, pareiškimo Nr. 48553/99*; Europos Žmogaus Teisių Teismo 2007 m. kovo 1 d. sprendimas byloje *Sypchenko v. Rusija, pareiškimo Nr. 38368/04*; Europos Žmogaus Teisių Teismo 2007 m. kovo 15 d. sprendimas byloje *Volkov v. Rusija, pareiškimo Nr. Nr. 8564/02*.

¹⁰² *Cit. op. 15, 374 str.*

¹⁰³ *Cit. op. 39, p. 480.*

nuostata reiškia, kad, teismui išnagrinėjus prašymą atnaujinti procesą, o procesą atnaujinus – bylą pakartotinai išnagrinėjus iš esmės, šalių ginčas yra išspręstas galutinai ir negrįžtamai.¹⁰⁴

Atkreiptinas dėmesys, kad CPK 374 str. įtvirtinimo paskirtis glaudžiai siejasi su kita imperatyvia įstatymo norma, numatančia, kad šalys ir kiti byloje dalyvavę asmenys, taip pat jų teisių perėmėjai nebegali iš naujo pareikšti teisme visų ar iš dalies tų pačių tuo pačiu pagrindu reikalavimų, kurie jau buvo išnagrinėti kitoje byloje.¹⁰⁵ Pavyzdžiui, vienoje byloje nustatęs, kad yra pareikšti iš dalies tapatūs reikalavimai, nes buvo prašoma priteisti palūkanas po šalių sutartinių santykių pabaigos ir atsiskaitymo nustatymo, teismas atsisakė nagrinėti pareikštus reikalavimus, remdamasis tuo, kad nurodytos aplinkybės jau buvo iširtos ir teisiškai įvertintos jau išnagrinėtoje bei atnaujintoje civilinėje byloje dėl tų pačių reikalavimų ir tuo pačiu pagrindu.¹⁰⁶ Tai siejama su tuo, kad įsiteisėjęs teismo sprendimas įgyja *res judicata* galią, jis tampa neginčytinas ir privalomas visiems fiziniams ir juridiniams asmenims bei vykdytinas visoje Lietuvos Respublikos teritorijoje.¹⁰⁷ Įgyvendinant įsiteisėjusiame teismo sprendime nustatytas teises ir pareigas, formuojasi nauji teisiniai santykiai, kuriuose dalyvauja asmenys, nesusiję su išnagrinėta byla. Pakeitus įsiteisėjusį teismo sprendimą, gali būti pažeisti naujųjų santykių dalyvių teisėti lūkesčiai ir interesai. Siekiant užtikrinti normalią civilinių santykių raidą, kuriai būtinas stabilumas, perspektyvinio prognozavimo galimybė, reikalingas teisinis tikrumas, pasitikėjimas įsiteisėjusiais teismo sprendimais. Atnaujinus procesą tokiu sprendimu užbaigtoje byloje, atsiranda teisinis neapibrėžtumas, nes joje išspręsto šalių teisinės padėties klausimo sprendimas vėl tampa nežinomas, o dalyvavimas su ginčo dalyku susijusiuose santykiuose – rizikingas.¹⁰⁸ Dėl to proceso atnaujinimas civilinio proceso teisės doktrinoje pripažįstamas išimtinu būdu įsiteisėjusiems teismų sprendimams peržiūrėti ir juo negalima piktnaudžiauti bei naudotis kaip daugkartinio peržiūrėjimo galimybe, kreipiantis tuo pačiu pagrindu.

Praktinių problemų, nagrinėjant pareiškėjų prašymus dėl proceso atnaujinimo sukeltai, kad nėra iki galo aišku, kada vienos ar kitos nurodytos aplinkybės pripažįstamos tapačiu pagrindu. Pirmiausia, reikėtų pabrėžti, kad teorijoje analizuojamo straipsnio prasme prašymas atnaujinti procesą yra pakartotinis, kai jis grindžiamas tomis pačiomis

¹⁰⁴ *Cit. op.* 36, p. 480-481.

¹⁰⁵ *Cit. op.* 15, 279 str. 4d.

¹⁰⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. vasario 4 d. nutartis c. b. AB DnB Nord bankas v. UAB "Dama", Nr. 3K-3-37/2008, kat. 35.3.6, 36.1, 114.8.2.

¹⁰⁷ *Cit. op.* 15, 18 str.

¹⁰⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. birželio 21 d. nutartis c. b. J. V. K. v. V. O., Nr. 3K-3-313/2007, kat. 124.2.7.

aplinkybėmis, kurias teismas buvo išnagrinėjęs CPK 370 str. 3 d. nustatyta tvarka pagal ankstesnį pareiškėjo prašymą. Prašymas nelaikytinas pakartotiniu, kai pareiškėjas paduoda prašymą, teismui anksčiau atsisakius jį priimti CPK 365 str. 1 d., 370 str. 1 d.¹⁰⁹

Praktikoje ši riba nėra taip tiksliai išskiriama. Pavyzdžiui, vienoje LAT nagrinėtoje byloje pareiškėja kreipėsi į teismą antrą kartą prašydama atnaujinti procesą CPK 366 str. 1 d. 2 p. įtvirtintu pagrindu, teikdama naują įrodymą.¹¹⁰ Pirmojo pareiškėjos bandymo atnaujinti bylos nagrinėjimą metu, visų instancijų teismai jau išanalizavo pareiškėjos nurodomas naujai paaiškėjusias aplinkybes CPK 370 str. 3 d. numatyta tvarka bei priėmė nutartis prašymą atmesti. Kasacinis teismas, nagrinėdamas pareiškėjos prašymą tuo pačiu pagrindu antrą kartą, taip pat konstatavo, kad kreipdamasi antrą kartą „iš esmės kasatorė nurodo tą pačią aplinkybę <...> tik ją įrodinėja kitu įrodymu. Pažymėtina, kad tuo pačiu pagrindu atnaujinti procesą galima prašyti tik vieną kartą.“¹¹¹ Tačiau pažymėjo: „Nepaisant to ir atsižvelgiant į tai, kad kasatorė pateikė naują įrodymą nagrinėjamoje byloje teismai pagrįstai sprendė, ar jis galėtų patvirtinti esmines aplinkybes.“ Remiantis išdėstytais teismo argumentais, lieka neaišku, ar šioje byloje nebuvo pritaikyta išimtis pareiškėjai, vertinant jos nurodytas aplinkybes, nors iš tiesų turėjo būti taikomas draudimas apskritai priimti jos prašymą. Kyla klausimas, ar teismas šiais savo argumentais, nedaro komentuojamos normos bereikšme ir taikytina formaliai, suteikiant proceso dalyviams piktnaudžiavimo teisių bei platesnių galimybių atnaujinti procesą tais atvejais, kai jis jau nebėra galimas. Nors procesas nagrinėjamoje byloje nebuvo atnaujintas, tačiau pagrindinė teismų motyvacija buvo koncentruota ties naujų įrodymų vertinimu ir galėjimu pavirtinti reikšmingas bylai aplinkybes, bet ne ties draudimu teikti naują prašymą tuo pačiu pagrindu. Autorės nuomone, tai sukuria prielaidas būsiamiems pareiškėjams nesilaikyti įstatymo numatyto imperatyvo ir su sąlyga, kad naujai pateikti įrodymai atitiks naujai paaiškėjusios aplinkybės sampratą, teikti prašymus tuo pačiu pagrindu neribotą kartų kiekį.

Kitoje byloje kreipimosi tuo pačiu pagrindu problemą LAT išsprendė nurodydamas, kad „nors prašymas pateiktas tuo pačiu teisiniu pagrindu (CPK 366 str. 1 d. 2 p.), bet faktinis pagrindas yra naujas, nes remiamasi faktu, jog nuginčyta rangos sutartis, ko

¹⁰⁹ *Cit. op. 19, 5.2 p.*

¹¹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. gegužės 31 d. nutartis c. b S. M. v. V. O., Nr. 3K-3-214/2007, kat. 124.2.2.

¹¹¹ *Ibid.*

anksčiau, paduodant prašymą dėl proceso atnaujinimo, nebuvo.“¹¹² Atkreiptinas dėmesys, kad pareiškėjas aplinkybe, kad rangos sutartis yra galimai tariamas sandoris, rėmėsi jau pirminio bylos nagrinėjimo metu, apie tai nuolat kalbėjo teismo posėdžiuose, tik nesugebėjo to pagrįsti. Autorės vertinimu, toks teismo vertinimas akivaizdžiai pažeidžia CPK 374 str. įtvirtintą imperatyvią teisės normą, nurodančią, kad pakartotinis prašymas atnaujinti procesą tuo pačiu pagrindu yra negalimas. Pažymime, kad baigtinis pagrindų sąrašas yra išvardintas CPK 366 str. 1 d. Analizuojant teismo motyvus, kyla klausimas, ar CPK 366 str. 1 d. 2 p. įtvirtintas pagrindas vis dėlto yra naujai paaiškėjusios aplinkybės ar naujai paaiškėję įrodymai. Juk jau minėta, kad nauji įrodymai sudaro pagrindą atnaujinti bylos nagrinėjimą tik tuo atveju, kai atitinka naujai paaiškėjusiai aplinkybei taikomus požymius. Reikėtų pastebėti, kad vadovaujantis tokiu teismo aiškinimu, kiekvienu atveju, pareiškėjams kreipiantis su naujai surastais įrodymais, kurie byloje nepagrindžia jokių naujų aplinkybių, faktinis pagrindas bus naujas, nes jis siejamas tik su naujų faktų pateikimu. Taip, autorės nuomone, bus vėl kuriama neribota galimybė pareiškėjams teikti prašymus dėl proceso atnaujinimo neribotą kartų kiekį, kas pažeidžia teisinio stabilumo ir apibrėžtumo principus, be to, kuriama puiki terpė proceso piktnaudžiavimui ir vilkinimui. Todėl daroma išvada, kad teismai pamažu atsisako taikyti analizuojamą normą, užkertančią vilkinimo ir daugkartinio sprendimo peržūrėjimo galimybę, ir tai vertintina neigiamai.

Atkreiptinas dėmesys, kad minėtas teismo aiškinimas taip pat sukuria prielaidas pažeisti imperatyvų įstatymo draudimą reikšti naujus ieškinius tarp tų pačių šalių, dėl to paties dalyko, ir tuo pačiu pagrindu,¹¹³ nes ieškinio priėmimo klausimas tokiose situacijose vėlgi išimtinai priklauso nuo to, kaip teismai vertintų proceso dalyvių nurodomą ieškinio pagrindą. Svarbu paminėti, kad CPK 135 str. 1 d. 2 p. faktinį ieškinio pagrindą taip pat apibėžia kaip aplinkybes, kuriomis ieškovas grindžia savo reikalavimą, bet ne kaip naujai surastą įrodymą dėl aplinkybių, kuriomis jau buvo remtasi išnagrinėtoje byloje. Todėl pripažinus kiekvieną naujai pateiktą įrodymą byloje nauju faktiniu pagrindu, susidarytų situacija, kai pareiškėjai galėtų kreiptis į teismą neribotą kartų kiekį ne tik su prašymais dėl proceso atnaujinimo, bet ir keldami naujus ieškinius. Autorės vertinimu, to neturėtų būti teisinėje sistemoje.

¹¹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. balandžio 19 d. nutartis c. b. *UAB „Utenos stalybinės medžiagos v. IĮ „Gražuliai“*, Nr. 3K-3-167/2007, kat. 124.2.2

¹¹³ *Cit. op. 15*, 137 str. 2 d. 4 p.

Šioje vietoje iškyla būtinybė paanalizuoti teismų nurodymus tam tikrose bylose, atmetant pareiškėjų prašymus dėl proceso atnaujinimo, kad „atsisakymas atnaujinti bylą šiuo pagrindu neužkerta kelio pareiškėjui kreiptis į teismą su nauju ieškiniu šiuo pagrindu.“¹¹⁴ Kyla klausimas, kokiais kriterijais remiantis naujai paaiškėjusios aplinkybės gali būti laikomos prielaida procesui atnaujinti, o kada naujam ieškiniui reikšti. Ar prasminga yra tokia teismo nuoroda proceso koncentruotumo ir įsivyravusios teisinės tvarkos stabilumo principų užtikrinimui, ar ji nesukelia daugkartinio sprendimo peržiūrėjimo pavojaus civiliniame procese?

Atkreipiame dėmesį, kad įstatyme nustatytais atvejais suinteresuotas asmuo turi teisę kreiptis su nauju ieškiniu, kai pasikeičia aplinkybės, kurių pagrindu buvo priimtas sprendimas.¹¹⁵ Kita galimybė yra naujai atsiradę, bet ne naujai paaiškėję aplinkybės. „Naujos aplinkybės yra pagrindas pareikšti naują ieškinį, o ne naikinti sprendimą“.¹¹⁶ Tai akcentuojama ir teismų praktikoje. Pavyzdžiui, pareiškėjui siekiančiam atnaujinti procesą byloje dėl, jo nuomone, naujai paaiškėjusios aplinkybės, kad jam buvo nustatytas pastovus III grupės invalidumas, teismas nurodė: „Kadangi nurodoma aplinkybė atsirado po apeliacinės instancijos nutarties priėmimo, t.y. bylą užbaigus įsiteisėjusiu teismo sprendimu, ja remiantis bylos procesas negalėtų būti atnaujinamas. Tačiau ši naujai po teismų procesinių sprendimų įsiteisėjimo atsiradusi aplinkybė suteikia pagrindą ieškovui ginant savo teises kreiptis į teismą su nauju ieškiniu.“¹¹⁷

Grįžtant prie nagrinėjamos bylos pavyzdžio, autorės vertinimu, toks teismo nurodymas pareiškėjams kreiptis į teismą su nauju ieškiniu, remiantis naujai paaiškėjusia parašų suklastojimo aplinkybe, šiuo atveju nors ir yra galimas, nes būtų konstatuotas naujas pagrindas ieškiniui tarp tų pačių šalių ir dėl to paties dalyko, bet vertinamas kritiškai. Pirmiausia, reikėtų atsižvelgti į šių naujai paaiškėjusių aplinkybių daromą įtaką jau įsiteisėjusiam teismo sprendimui. Akivaizdu, kad tuo atveju, jei naujai pareiškėjo iškeltoje byloje būtų patenkinti visi reikalavimai, pirmosios bylos sprendimas taptų visiškai neteisėtu ir nepagrįstu, todėl iš naujo reikėtų spręsti bylos atnaujinimo civiliniame procese klausimą, o tuo tarpu būtų sugaišta daug proceso dalyvių pastangų, laiko ir kaštų, kad būtų pasiektas tas

¹¹⁴ Lietuvos apeliacinio teismo CBS 2006 m. birželio 1 d. nutartis c. b *S. T., A. T. v. UAB „Stiksas“, UAB „Akmenės kuras“*, Nr. 2-311/2006, kat. 124.2.2., 124.2.6.

¹¹⁵ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais iki 2007 m. birželio 7 d.). Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262, 3.72 str. 11d., 3.169 str. 3 d., 3.201 str.

¹¹⁶ Cit. op. 11, p. 283.

¹¹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. balandžio 21 d. nutartis c. b *P.B. v. UAB „NORD/LB gyvybės draudimas“*, Nr. 3K-3-249/2004, kat. 37.6, 117, 118.

pats rezultatas, t. y. kad būtų nugincytas vekselio teisėtumas. Tai nesiderintų su operatyvumo ir koncentruotumo principais. Be to, jau minėta, kad geriausia patikėti atlikti naujai paaiškėjusių aplinkybių tyrimą tam teismui, kurio sprendimas turėtų būti pakeistas <..> ir kuris geriausiai žino bylos aplinkybes ir atlieka pagrindinį vaidmenį tiriant faktines bylos aplinkybes procese¹¹⁸. Todėl, autorės siūlymu, jau sprendžiant bylos atnaujinimo klausimą, bet kuris pareiškėjo nurodytas proceso atnaujinimo pagrindas privalo būti analizuojamas visų bylos aplinkybių kontekste, siekiant atsakyti į klausimą, ar pareiškėjo nurodytas proceso atnaujinimo pagrindas leidžia protingai abejoti priimtų teismo sprendimų teisėtumu ir pagrįstumu.¹¹⁹ Ir tik tuo atveju, jei būtų nustatyta, kad procesas negali būti atnaujintas, nes nurodyta aplinkybė atsirado vėliau, arba pasikeitė teisiniai santykiai, dėl kurių buvo priimtas įsteisėjęs sprendimas, naujo ieškinio iškėlimas būtų optimalus variantas.

Kaip ilgo bylinėjimosi pavyzdys tuo pačiu klausimu pateiktina jau minėta, net du kartus tuo pačiu pagrindu atnaujinta civilinė byla, kurioje buvo kilusios problemos, susijusios su naujai paaiškėjusių dokumentų suklastojimo faktų kvalifikavimu ir vertinimu.¹²⁰ Nagrinėjamoje byloje ieškiny, atsižvelgiant į pačio ieškovo kaltę, buvo iš dalies patenkintas, o atsakovas įpareigotas atlyginti ieškovo patirtus nuostolius (negautas pajamos), kildinamus iš sudarytos rangos sutarties su trečiuoju asmeniu pagal išrašytą važtaraštį dėl medienos teikimo. Konstatuota, kad ieškovas negalėjo tinkamai vykdyti rangos sutarties dėl atsakovo kaltės, nes jis laiku neperdavė išnuomotų patalpų, pasibaigus nuomos sutarčiai.¹²¹ Siekdamas atnaujinti procesą byloje pirmą kartą atsakovas rėmėsi naujai paaiškėjusia aplinkybe, kad krovinio važtaraštis, kuriuo buvo tvirtinamas medienos pervežimas į atakovo teritoriją ir kurio pagrindu buvo priteistos negautos pajamos ir ginčijama pati rangos sutartis, buvo atmesta kaip neturinti reikšmės priimto teismo sprendimo teisėtumui, nes teismai nuostolių priteisimo faktą kildino iš pačios dar nenugincytos rangos sutarties. Todėl pareiškėjui teko iškelti naują bylą, remiantis važtaraščio suklastojimo faktu, kad rangos sutartis būtų pripažinta negaliojančia. Po šios naujai išspręstos bylos pareiškėjas vėlgi kreipėsi į teismą dėl atnaujinimo pirmosios bylos, kurios sprendimu nustatytas teismo įpareigojimas atlyginti iš apsimestinės rangos sutarties kylančius nuostolius, tapo akivaizdžiai nepagrįstu ir neteisėtu.

¹¹⁸ *Cit. op.* 6, p. 237.

¹¹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. rugsėjo 7 d. nutartis c. b. A. M. v. *Panevėžio AVA*, Nr. 3K-3-376/2005, kat. 124.2.2.

¹²⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. balandžio 19 d. nutartis c. b. *UAB „Utenos statybinės medžiagos v. II „Gražuliai“*, Nr. 3K-3-167/2007, kat. 124.2.2.

¹²¹ *Ibid.*

Kyla klausimas, ar prasmingas toks ilgas ir daugkartinis bylinėjimasis teismuose? Atkreiptinas dėmesys, kad pareiškėjas iš viso kreipėsi du kartus dėl proceso atnaujinimo CPK 366 str. 1 d. 2 p. pagrindu ir vieną kartą dėl rangos sutarties pripažinimo neteisėta, kad būtų pakeistas neteisėtas sprendimas pirmojoje byloje. Taigi, įskaitant pirminį ginčo nagrinėjimą visose instancijose, bylos atnaujinimo klausimą pirmą kartą visose instancijose, naujos bylos iškėlimą ir atnaujintos bylos nagrinėjimą vėlgi visose instancijose, iš viso teismuose pareiškėjas bylinėjosi net dešimt kartų tam, kad būtų apgintos jo teisės. Nuo bylos iškėlimo iki galutinio įsiteisėjimo praėjo daugiau kaip šešeri metai. Kyla klausimas, ar tikrai tokios plačios pareiškėjų daugkartinio sprendimo galimybės siekiant teisingumo, yra pateisinamos ir nenuvertina teismų autoriteto? Ar asmenims nesukuriamas nepasitikėjimas pirmaisiais teismų sprendimais bei regimybė, kad tik išnaudojus visas įstatymų numatytas galimybes, galima įvykdyti teisingumą? Autorės vertinimu, tokios situacijos tikrai pažeidžia operatyvumo ir koncentruotumo principus civiliniame procese, sukelia piktnaudžiavimo ir vilkinimo pavojų. Pažymėtina, kad analizuojamoje byloje pareiškėjas prašė atnaujinti procesą paašėjęs dokumentų suklastojimo aplinkybe, kuria nebuvo remtasi teismo posėdžių metu, todėl lieka neaišku, kodėl nebuvo siekiama išsiaiškinti nurodyto rangos suklastojimo fakto jau tada. Be to, dar sprendžiant proceso atnaujinimo klausimą pirmą kartą, galėjo būti įvertinta suklastoto medienos vežimo važtaraščio įtaka priimto sprendimo teisėtumui, įpareigojant atsakovą sumokėti ieškovo negautas pajamas. Todėl, autorės siūlymu, derėtų eliminuoti tokias daugkartinio peržūrėjimo galimybes civiliniame procese. Nurodymas pareiškėjams kelti naują ieškinį, autorės siūlymu, būtų galimas tik paaiškėjus naujiems faktams arba pasikeitus teisiniams santykiams, dėl kurių yra priimtas teismo sprendimas. Tais atvejais, kai paaiškėja aplinkybės, egzistavusios jau bylos nagrinėjimo metu, priklausomai nuo to, ar pareiškėjas jomis rėmėsi, gali būti kvalifikuojamos tik arba kaip pavėluotai pateikti įrodymai, arba kaip pagrindas procesui atnaujinti. Taigi naujai paaiškėjusios aplinkybės ir jų daroma įtaka įsiteisėjusio sprendimo teisėtumui turėtų būti įrodinėjama ir sprendžiama ne naujų ieškinių pagalba, siekiant įgyti neginčijamą įrodymą byloje, bet sprendžiant proceso atnaujinimo klausimą.

2.2. Prašymų dėl proceso atnaujinimo terminų praleidimo problema

Lietuvos Respublikos Konstitucijoje ir įstatymuose nustatyta įsiteisėjusio teismo sprendimo teisinė galia suponuoja jo nekintamumą, teismo sprendimo pagrindu atsiradusių teisinių santykių stabilumą. Todėl proceso atnaujinimas yra ypatinga įsiteisėjusio teismo sprendimo peržiūrėjimo procesinė priemonė, taikoma tik įstatymų nustatytais atvejais ir tvarka. Proceso atnaujinimo institutu siekiama, kad nebūtų palikti galioti galimai neteisingi ir nepagrįsti teismų sprendimai, kita vertus, proceso atnaujinimu suardoma teismo sprendimu sukurta teisinė taika tarp ginčo šalių. Pastaroji aplinkybė lemia, kad proceso atnaujinimo galimybė yra ribojama, įstatyme nustatant prašymo atnaujinti procesą padavimo terminus (CPK 368 str.)¹²² Termino prašymui dėl proceso atnaujinimo paduoti paskirtis yra užtikrinti operatyvų ir ekonomišką bylų išnagrinėjimą, neleisti proceso dalyviams vilkinti procesą, piktnaudžiaujant savo teisėmis.¹²³ Tokiu būdu užtikrinamas vienas iš civilinio proceso tikslų kuo greičiau atkurti teisinę taiką tarp ginčo šalių. Nustatytais terminais įstatymų leidėjas siekė suderinti proceso atnaujinimo, kaip ekstraordinarinės proceso stadijos, įtvirtinimo tikslus ir nustatė konkrečią ribą, iki kada įsiteisėjęs teismo sprendimas, esant atitinkamoms sąlygoms, dar gali būti peržiūrėtas tam, kad būtų tinkamai apgintos pareiškėjų pažeistos teisės, pašalinti įsiteisėję neteisėti teismo sprendimai, tuo užtikrinant teisingumo ir teisinės valstybės principus šalyje. Kita vertus, suėjus CPK 368 str. apibrėžtiems terminams, teismo sprendimas visam laikui tampa stabiliu bei nepakeičiamu, o civilinio teisinio santykio šalims garantuojama, jog jų įgytos teisės negali būti ginčijamos, tuo prioriteta suteikiant teisinių santykių apibrėžtumui ir neginčijamai įsiteisėjusio teismo sprendimo teisei galiai.

Pažymėtina, kad istoriškai galimybės atnaujinti bylos nagrinėjimą dėl naujai paaiškėjusių aplinkybių, terminai palaipsniui trumpėjo. Iki 1999 m. sausio 1 d. proceso atnaujinimas buvo laikomas kasacinio skundo dalimi, o kasacinio skundo, kuriuo prašoma atnaujinti procesą, padavimo galimybė nebuvo ribojama jokiais terminais, todėl esant kokioms nors atnaujinimo aplinkybėms, procesas galėjo būti atnaujintas net po daugelio metų, o tai prof. habil. dr. V. Nekrošiaus nuomone, reiškė „ypatingą priimto teismo sprendimo ir juo sukurtos teisinės taikos stabilumo nepaisymą“.¹²⁴ Iki 2003 m. sausio 1 d. naujojo CPK

¹²² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. balandžio 14 d. nutartis c. b. A. Sinkevičienė v. AB „Turto bankas“, Nr. 3K–3–233/2004, kat. 118.

¹²³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. lapkričio 24 d. nutartis c. b. D.T. v. R.B., Nr. 3K–3–641/2004, kat. 118.

¹²⁴ *Cit. op.* 6, p. 236.

įsigaliojimo naikinamasis terminas paduoti prašymą dėl proceso atnaujinimo buvo ne daugiau kaip dešimt metų nuo sprendimo ar nutarties įsiteisėjimo, išskyrus atvejus, kai prašymas atnaujinti procesą buvo grindžiamas Europos žmogaus teisių teismo sprendimu.¹²⁵ Tokie ilgi terminai nesiderino su teismo sprendimo stabilumu, kadangi po dešimties (ar mažiau) metų atnaujinus procesą, bei pakeitus, panaikinus ir priėmus naują sprendimą, sugriaunami iki tol nusistovėję tarp šalių ar kitų ginčo dalyvių santykiai. 2003 m. sausio 1 d. įsigaliojusiame kodekse šie terminai buvo sutrumpinti, nustačius, kad pareiškėjas su prašymu atnaujinti procesą gali kreiptis per tris mėnesius nuo naujų aplinkybų sužinojimo, tačiau ne vėliau kaip per penkerius metus nuo sprendimo įsiteisėjimo (vienintelė numatyta išimtis yra CPK 366 str. 1 d. 1 p. nurodytas atvejis). Pasibaigus penkerių metų naikinamajam terminui, asmeniui išnyksta teisė paduoti prašymą atnaujinti procesą ir nurodyto termino teismai negali atnaujinti.¹²⁶

Šioje darbo dalyje bus siekiama išnagrinėti su nustatytų terminų taikymu susijusias problemas, ištirti, ar visada teismai laikosi šių imperatyviai įstatyme reglamentuotų terminų, išanalizuoti, kokiais motyvais pasiremiant, yra nukrypstama nuo terminų skaičiavimo taisyklių, taip pat įvertinti, ar pasiteisino šių proceso atnaujinimo terminų sutrumpinimas praktikoje, atsižvelgiant į šių dienų teisinės realijas, bei apibendrinimui pateikti galimus problemos sprendimo būdus. Teismų praktikoje problemas šiuo klausimu sukelia tai, kad siekiant užtikrinti teisingo sprendimo, atitinkančio materialios tiesos reikalavimus, priėmimą, reikia teisingai ir išsamiai ištirti visas faktines aplinkybes byloje. Tačiau šis reikalavimas ne visada gali būti įgyvendintas civiliniame procese – klaidingi ir neišsamūs šalių paaiškinimai, ne visų įrodymų byloje ištyrimas, teismo galių ribojimas rinkti įrodymus savo iniciatyva lemia, kad teismas dažnai turi pasitenkinti tomis aplinkybėmis, kurių esant ar nesant pavyksta ir yra įmanoma nustatyti. Papildomų problemų kelia ir tai, jog faktinės aplinkybės yra kasdienio gyvenimo, kuris nuolat kinta, rezultatas.¹²⁷ Faktinėms aplinkybėms paaiškėjus, kai naikinamasis terminas jau praėjęs, nėra teorinių galimybių asmenims ginti pažeistų teisių, nors priimtas teismo sprendimas ir nėra teisingas jų atžvilgiu, nes „praleistas prašymo atnaujinti terminas jokiais aplinkybėmis negali būti atnaujintas“.¹²⁸

Tačiau LAT formuojamoje teismų praktikoje yra pasitaikę keletas atvejų, kuomet ši imperatyviai įstatyme reglamentuota laiko riba, kuomet įsiteisėjusio teismo sprendimo

¹²⁵ *Cit. op.* 13, 371⁽²¹⁾ 2 d.

¹²⁶ *Cit. op.* 19, 4 p.

¹²⁷ *Cit. op.* 6, p. 235.

¹²⁸ *Cit. op.* 39, p. 468.

teisėtumas jau nebegali būti ginčijamas, buvo pakoreguota. Pirmasis LAT precedentas, kuriame buvo leista nepaisyti įstatyme nustatytų procesinių terminų, kad būtų užtikrintas teisingumas, buvo suformuotas „Sekundės banko“ byloje, nustačius išskirtinę ir neįtikėtiną teisinę situaciją.¹²⁹ Pažymėtina, kad byloje, kurios nagrinėjimą pareiškėja prašė atnaujinti jau daugiau kaip po aštuonerių metų, ji buvo įpareigota sumokėti virš milijono litų skolos su palūkanomis „Sekundės banko“ naudai. Prašydama atnaujinti procesą byloje CPK 366 str. 1 d. 2 ir 9 p. nustatytais pagrindais ir atnaujinti praleistus terminus, pareiškėja nurodė, kad apie bylos nagrinėjimo teismo posėdyje vietą ir laiką ji nebuvo informuota, byla buvo išnagrinėta jai nedalyvaujant, o apie teismo sprendimą ji sužinojo tik daugiau kaip po aštuonerių metų, kai buvo pradėtas priimto sprendimo vykdymas. Pirmosios ir apeliacinės instancijų teismai pareiškėjos prašymą atmetė nurodydami, kad proceso atnaujinimo galimybė yra ribojama, įstatyme nustatant prašymo atnaujinti procesą padavimo terminus. Tačiau kasacinis teismas, įgyvendindamas įstatyme nustatytus įgaliojimus peržiūrėti įsiteisėjusius teismų sprendimus ir nutartis, atsižvelgdamas į tai, kad proceso atnaujinimo instituto, kaip ir teismų sprendimų ir nutarčių peržiūrėjimo apeliacinio ir kasacinio proceso tvarka, tikslas užtikrinti, kad būtų įvykdytas teisingumas, ir šioje konkrečioje byloje matydamas išskirtinę, neįtikėtiną teisinę situaciją (ginčo suma, jos kilmė, teismo sprendimo priverstinio vykdymo terminų klausimas ir kt.), turi daugiau teisių ir jas deleguoja žemesnių instancijų teismams, kad galėtų būti priimti procesiniai sprendimai dėl atsakovės praleisto CPK 368 str. 2 d. nustatyto termino atnaujinimo.¹³⁰ Taigi nagrinėjamą bylą LAT išsprendė nukrypdamas nuo įstatymo leidėjo suderinto proceso atnaujinimo įtvirtinimo tikslų balanso ir suteikdamas prioritetą šioje išskirtinėje situacijoje sprendimo teisingumui, tuo nukrypdamas nuo formalių įstatymo reikalavimų ir pažeisdamas įsiteisėjusių santykių stabilumą.

Ši byla bus toliau nagrinėjama keletu skirtingų aspektų, siekiant pabrėžti jos sukeltą problematiškumą teisinėje sistemoje ir įvairiapusėškai įvertinti sukeltus padarinius. Pirmiausiai, kritiškai vertinamas toks teismo teisingumo vykdymas konkrečioje byloje nurodant, kad yra susiformavusi išskirtinė situacija byloje ir, kad priešingu atveju, bus paliktas galioti neteisėtas ir napagrįstas teismo sprendimas pareiškėjos atžvilgiu ir kad pažeistos pareiškėjos teisės nebus apgintos. Nėra ginčijama, kad proceso dalyviams ne visuomet pavyksta tinkamai apginti savo pažeistas teises, net ir tinkamai vykdant pareigą

¹²⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. balandžio 14 d. nutartis c. b. AB "Turto bankas" v. A.Sinkevičienė, Nr. 3K-3-233/2004, kat. 118.

¹³⁰ *Ibid.*

rūpintis greitu bylos išnagrinėjimu, rūpestingai, laiku pateikti teismui įrodymus, argumentus, o šiuo atveju – laiku pateikti prašymą atnaujinti procesą. Pati proceso atnaujinimo dėl naujai paaiškėjusių aplinkybių esmė lemia tai, jog šalys prašymus teikia tik sužinoję naujas ir reikšmingas priimto sprendimo teisėtumui aplinkybes. Tačiau šių pareigų įgyvendinimas pirmiausia siejamas ne su naikinamuoju, o su atnaujinamuoju trijų mėnesių terminu¹³¹, kurio praleidimas be svarbių priežasčių sukelia proceso dalyviams neigiamų pasekmių - už tinkamą procesinių pareigų nevykdymą procesas nebegali būti atnaujintas. CPK 368 str. 2 d. įtvirtinto penkerių metų naikinamojo termino paskirtis kitokia – jis skirtas būtent teisinių santykių stabilumui užtikrinti, praėjus šiam terminui sprendimas tampa absoliučiai galutiniu, nepakeičiamu, stabiliu bei užtikrinančiu teisinę ginčo šalių santykių taiką nepaisant to, kad po daugelio metų ir gali paaiškėti naujų ir teisiškai svarbių aplinkybių, pareiškėjui jau eliminuojama galimybė ginti savo pažeistas teises, nesiejant to su tinkamu procesinių pareigų įgyvendinimu. Suėjus šiam terminui nebegriaunama teismo sprendimu sukurta teisinė tvarka, nebeatkuriamos ginčo šalių „senos žaizdos“.¹³²

Remiantis tuo, kas išdėstyta, negalima sutikti su teismų motyvais, kad susiklosčius „išskirtinei situacijai“, galima pažeisti įstatymo leidėjo nustatytas imperatyvias teisės normas, iš kurių kiekviena turi savo įtvirtinimo paskirtį. Neginčijama, kad nagrinėjamoje byloje, pareiškėjai neturėjęs galimybių apsiginti nuo pareikšto ieškinio prašomoje atnaujinti byloje, kaip paaiškėjo vėliau, buvo priimtas neteisėtas sprendimas ir nebuvo įgyvendintas teisingumas jos atžvilgiu. Tačiau kyla klausimas, ar nuosekliai iki tol vykdomoje teismų praktikoje, atmetant visus kitus pareiškėjų prašymus dėl praleisto naikinamojo termino, nebuvo paliktų neteisėtų ir nepagrįstų sprendimų teisinėje sistemoje, ar neliko neįgyvendintas teisingumas kitų pareiškėjų atžvilgiu. Pabrėžtina, kad asmenų lygybės prieš įstatymą principas reikalauja, kad įstatymai visiems asmenims būtų taikomi vienodai, o išimties pritaikymas konkrečioje byloje šį principą pažeidžia. Atkreiptinas dėmesys, kad „išskirtinės situacijos“ sąvoka yra reliatyvi ir sąlyginio pobūdžio, suteikianti plačias piktnaudžiavimo galimybes pareiškėjams. Remdamiesi aptartu precedentu proceso dalyviai dabar kiekvienu atveju galimai paliktą neteisėtą ir nepagrįstą sprendimą, paaiškėjus naujoms aplinkybėms jau po penkerių metų naikinamojo termino, gali vertinti kaip neįtikėtiną situaciją bei reikalauti teismo neatsisakyti, remiantis formaliais procesinio pobūdžio argumentais, tikrinti jų nurodomą teisių pažeidimą bei vykdyti teisingumą.

¹³¹ *Cit. opt.* 13, 368 str. 1 d.

¹³² *Cit. op.* 6, p. 236.

Būtent tokiais argumentais motyvuojant buvo pripažinta ir dar viena „išskirtinė ir neįtikėtina situacija“ vėlesnėje LAT nagrinėtoje byloje¹³³, pasiremiant suformuotu precedentu. Šioje byloje pareiškėjas kreipėsi į teismą dėl proceso atnaujinimo beveik po dešimt metų nuo sprendimo prėmimo, nurodydamas, kad dėl valstybinių institucijų kaltės jis negalėjo prieš tai įgyvendinti savo teisių į nuosavybės atkūrimą. Pirmiausia, vėlgi kritiškai vertinama teismo argumentacija dėl naikinamojo termino, kad „nėra galimas teisės aktų aiškinimas vien pažodžiui. Teismas, taikydamas net ir pakankamai aiškiai suformuluotas teisės normas, turi atsižvelgti į jų paskirtį, sisteminių ryšių su kitomis teisės normomis, reglamentuojančiomis aktualius visuomeninius santykius.“¹³⁴ Autorės nuomone, tokie teismo pasisakymai sukuria tik dar daugiau piktnaudžiavimo galimybių proceso dalyviams nesilaikyti imperatyvių įstatymo numatytų terminų. Konstitucinio teismo citata, kad „asmens teisės turi būti ginamos ne formaliai, o realiai ir veiksmingai tiek nuo privačių asmenų, tiek nuo valdžios institucijų ar pareigūnų neteisėtų veiksmų“,¹³⁵ savaime negali būti išplėsta tiek, kad leistų proceso dalyviams nesilaikyti imperatyvų teisės normų – proceso dalyviai savo pažeistas ar ginčijamas teises gina įstatymų nustatyta tvarka.¹³⁶ Lieka neaišku, ar tuomet yra išvis prasmingas įstatyme įtvirtintas naikinamasis prašymų dėl proceso atnaujinimo padavimo terminas, jeigu galimybė patikrinti sprendimo teisėtumą priklauso tik nuo vertinamųjų kriterijų, o situacijos išskirtinumo atveju – teisingumas privalo būti įgyvendintas nepaisant jokių terminų. Reikia pripažinti, kad šiuo atveju teisingumo sąvoka būtų išplečiama iki begalybės, suardant teisinių santykių stabilumą bei nuvertinant teismo sprendimo teisinę galią. Pamažu būtų prieinama prie situacijos, kai deklaruojamas teisingumo principas reikalautų, kad pareiškėjams, tinkamai ginantiems savo teises ir nepavėlavus pateikti prašymo per nustatytą trijų mėnesių terminą, procesas galėtų būti atnaujintas net ir po penkiasdešimt metų. Atkreipiame dėmesį, kad šioje byloje prielaida proceso atnaujinimui vėlgi buvo nurodytas paties pareiškėjo teisiškai nepriekaištingas elgesys, kuris, kaip jau aptarta akščiau, nėra siejamas su naikinamojo termino neigiamomis pasekmėmis.

¹³³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. gegužės 17 d. nutartis c. b *J. O. v. Kauno AVA, E. L., A. M.* Nr. 3K-3-346/2006, kat. 124.2.7

¹³⁴ *Ibid.*

¹³⁵ Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas Nr. 25/04, pareiškėjas Panevėžio miesto apylinkės teismas, kat. 1, 3.6, 5.1, 5.3; Konstitucinio Teismo 2005 m. vasario 7 d. nutarimas Nr. 9/02, pareiškėjas Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, kat. 5.6, Konstitucinio Teismo 2004 m. rugpjūčio 17 d. nutarimas Nr. 23/02, kat. 3.12, 5.2.

¹³⁶ *Cit. op.* 15, 5 str.

Kita vertus, analizuojamos bylos sukelia dar vieną diskutuotiną ir probleminį klausimą – ar sutrumpintas penkerių metų terminas¹³⁷ yra pakankamas laiko tarpas proceso dalyviams ginti savo pažeistas teises, taikant proceso atnaujinimo institutą? Pirmosios bylos pavyzdys rodo, kad priimtas teismo sprendimas buvo pradėtas vykdyti tik po aštuonerių metų nuo priimto sprendimo įsiteisėjimo, ir tik tuomet pareiškėja sužinojo apie priimtą neteisėtą sprendimą jos atžvilgiu. Tuo pačiu reikia atsižvelgti, kad kai kurių bylų, ypač nuosavybės teisių į nekilnojamą turtą atkūrimo, nagrinėjimas Lietuvos teismų praktikoje neretai trunka ilgiau negu penkerius metus, todėl šiais atvejais vėlgi neretai kyla problemų, siekiant atnaujinti procesą dėl naujai paaiškėjusių aplinkybių. Problema, autorės požiūriu, kyla todėl, kad CPK nustatyti procesiniai terminai nėra tarpusavyje tiksliai suderinti „atsižvelgiant į sisteminių ryšių su kitomis teisės normomis, reglamentuojančiomis aktualius visuomeninius santykius.“¹³⁸ Autorės nuomone, iš karto tinkamai reglamentavus imperatyvias teisės normas, atsižvelgiant į konstitucinių vertybių svarbą, nereikėtų teismams remtis teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principais bei savo motyvuose teisintis prioritetinių vertybių gynimu tam, kad būtų pateisintas įstatymo imperatyvų nesilaikymas. Pažymėtina, kad naikinamasis terminas po naujo CPK įsigaliojimo buvo sutrumpintas, siekiant užtikrinti operatyvumą, koncentruotumo principų įgyvendinimą civiliniame procese. Tačiau šių dienų teismų praktikos pavyzdžiai rodo, kad šis sutrumpintas proceso atnaujinimo naikinamasis terminas nepakankamai efektyviai koreliuoja su kitais procesiniais terminais, o tai sąlygoja situaciją, kai tam tikrais atvejais galimybė pasinaudoti išimtinę sprendimo peržiūrėjimo galimybe paaiškėjus naujoms aplinkybėms, lieka tik fikcija ir nėra objektyviai įgyvendinama. Todėl, autorės siūlymu, įstatyme reikėtų numatyti tam tikrus atvejus, kada naikinamasis terminas dėl objektyvių priežasčių galėtų būti ir ilgesnis arba grįžti prie senojo¹³⁹ dešimties metų termino prašymams dėl proceso atnaujinimo paduoti.

Kita vertus, ar procesinių terminų tinkamas subalansavimas arba prailginimas tikrai padėtų išspręsti visas nagrinėjamu klausimu kylančias problemas? Šioje vietoje paminėtina dar viena 2007 m. lapkričio 27 d. LAT išnagrinėta byla, kurioje kasacinis teismas konstatavo „netoleruotiną teisinę situaciją, kurios apskritai negalėtų ir neturėtų būti“.¹⁴⁰ Byloje procesas

¹³⁷ *Cit. op. 15*, 368 str. 2 d.

¹³⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. lapkričio 27 d. nutartis c. b. *dėl juridinę reikšmę turinčio fakto nustatymo, pareiškėjai J. G., G. G., R. R. ir G. D.*, Nr. 3K-3-515/2007, kat. 102.5, 124.7.

¹³⁹ *Cit. op. 13*, 371⁽²¹⁾ 2 d.

¹⁴⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. lapkričio 27 d. nutartis c. b. *„dėl juridinę reikšmę turinčio fakto nustatymo“*, *pareiškėjai J. G., G. G., R. R. ir G. D.*, Nr. 3K-3-515/2007, kat. 102.5, 124.7.

buvo atnaujintas beveik po devynerių metų, siekiant ištaisyti padėtį, kuri susidarė, kai dvejose skirtingose bylose priimtuose teismo sprendimuose buvo kalbama apie iš esmės tą patį ginčo žemės sklypą, tačiau teismo sprendimais buvo nustatyti skirtingi juridinę reikšmę turintys faktai dėl skirtingų asmenų, konstatuoti ir skirtingi, galbūt vienas kitą paneigiantys, nuosavybės teisės atsiradimo pagrindai, tuo tarpu nė vienos iš šių bylų pareiškėjai nebuvo įtraukti dalyvauti suinteresuotais asmenimis kitoje iš šių bylų. „Turimi bylos duomenys leidžia teigti, kad abiejų bylų pareiškėjai turi teisinį interesą dėl abejose bylose prašomų nustatyti juridinę reikšmę turinčių faktų, priimti teismo sprendimai turi įtakos visų jų materialiosioms teisėms ir pareigoms.“¹⁴¹ Šiuo atveju reikia pripažinti, kad dviem skirtingais ir vienas kitam prieštaraujančiais sprendimais pareiškėjų atžvilgiu yra paneigiamas teismo sprendimo privalomumo principas, asmenų teisė, dėl kurios gynybos jie kreipėsi į teismą, iš esmės lieka neapginta, o ją ginti įprastine tvarka yra negalima. Konstatuotina, kad šią neįtikėtiną situaciją nulėmė teismų padarytos faktinės klaidos, ankstesniuose teismo sprendimuose nusprendus dėl to paties žemės sklypo, tuo pažeidžiant pareiškėjų teises, ir šiuo atveju, teismo klaidų ištaisymas negali būti siejamas su jokių terminu. Autorės siūlymu, pripažinus, kad vis dėlto gali atsirasti netoleruotinų situacijų teisinėje sistemoje, kurias būtina eliminuoti, reikėtų įstatymiškai reglamentuoti specialų tokių klaidų ištaisymo mechanizmą, nesiejant to su jokiais procesiniais prašymų dėl proceso atnaujinimo padavimo terminais, ir numatyti kaip išimtį šalia CPK 366 str. 1 d. 1 p. nurodyto atvejo.

Atkreiptinas dėmesys, kad numatytas išskirtinės situacijos pripažinimas galėtų likti vertinimo dalyku atsižvelgiant į faktinę situaciją byloje, tačiau turėtų būti reglamentuojama pati pripažinimo tvarka, taikoma visiems teismams šalyje vienodai. Toks pasiūlymas kyla iš prieš tai nagrinėtų bylų motyvacijos, kuriose LAT nurodė, kad „matydamas išskirtinę, neįtikėtiną teisinę situaciją <..> jis turi daugiau teisių ir jas deleguoja žemesnių instancijų teismams, kad galėtų būti priimti procesiniai sprendimai dėl atsakovės praleisto CPK 368 str. 2 d. nustatyto termino atnaujinimo“¹⁴² Jau minėta, kad šalyje turi būti formuojama vienoda teisės praktika, vienodai ginamos asmenų teisės ir teisėti interesai, todėl savo precedentu LAT konstatuodamas, kad tik jis gali įžvelgti išskirtinę situaciją byloje ir deleguoti savo teises, paneigia įstatymo reikalavimą teikti prašymus dėl proceso atnaujinimo pirmos

¹⁴¹ *Ibid.*

¹⁴² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. balandžio 14 d. nutartis c. b. AB "Turto bankas" v. A.Sinkevičienė, Nr. 3K-3-233/2004, kat. 118

instancijos teismui¹⁴³, be to, paneigia žemesnių teismų sprendimų teisinę galią. Pareiškėjai, siekiantys pasinaudoti išskirtinės situacijos išimtimi, būtų priversti kiekvieną kartą nepasitikėti priimtais žemesnių instancijų teismų sprendimais, neretai samdytis advokatus kasaciniam skundui surašyti, kad LAT „turėdamas daugiau teisių“ galėtų apsvarstyti ir įvertinti jų situaciją. Todėl, autorės siūlymu, ši teisė turėtų būti suteikiama visiems teismams vienodai, tačiau užkertant kelią piktnaudžiavimui, teorijoje ar praktikoje turėtų būti nustatyti tikslūs „išimtinės situacijos“ vertinimo ir taikymo kriterijai.

¹⁴³ *Cit. op. 15, 367 str. 1 d.*

III. PROCESO ATNAUJINIMAS DĖL NAUJAI PAAIŠKĖJUSIŲ APLINKYBIŲ UŽSIENIO ŠALIŲ CIVILINIO PROCESO KONTEKSTE

Proceso atnaujinimo instituto dėl naujai paaiškėjusių aplinkybių samprata įvairiose užsienio valstybėse skirtinga – vienoje šalyje tai vis dar laikoma priimto teismo sprendimo pagrįstumo ir teisėtumo kontrolės forma, prišliejant ją prie kasacijos instituto ir nagrinėjant aukščiausiam valstybės teisme, kitose išskiriant į savarankišką proceso stadiją ar specialią kategoriją. Nors skirtingos teisinės sistemos savitai numato proceso atnaujinimo ir sprendimo peržiūrėjimo pagrindus, tvarką ir terminus, tačiau kiekviena šalis suteikia galimybę proceso dalyviams pasinaudoti sprendimo peržiūrėjimo galimybe, jei paaiškėja, kad byla buvo išnagrinėta nežinant naujai paaiškėjusių ir ypatingai svarbių aplinkybių, nulėmusių neteisingą sprendimą byloje.

Šioje darbo dalyje bus siekiama apžvelgti teisinį proceso atnaujinimą ir priimto sprendimo peržiūrėjimą reguliuojantį teisinį reglamentavimą skirtingose teisinėse sistemose, pasiremiant tipiškiausių tas sistemas atstovaujančių valstybių teisinio reglamentavimo pavyzdžiais, bei įvertinti mūsų šalies proceso atnaujinimo instituto reglamentavimą jų kontekste. Didžiausias dėmesys bus skiriamas numatytiems bylos atnaujinimo pagrindams, siekiant įvertinti, kaip nevienareikšmiškai Lietuvos praktikoje vertinamos kai kurios naujai paaiškėjusios aplinkybės traktuojamos kitose šalyse. Be to, bus aptariami užsienio šalyse reglamentuojami proceso atnaujinimo terminai, siekiant išsiaiškinti, kaip joms pavyksta derinti teisingo sprendimo užtikrinimą, tuo pačiu užkertant kelią proceso vilkinimui.

Pirmiausiai, atkreiptinas dėmesys, kad daugelyje socialistinių buvusios Tarybų Sąjungos valstybių: Rusijos Federacijoje, Armėnijoje, Azerbaidžane, Baltarusijoje ir kitose NVS valstybėse dar išliko naujai paaiškėjusių aplinkybių samprata, kuri buvo įtvirtinta visoje Tarybų Sąjungoje ir ilgą laiką buvo taikoma Lietuvoje. Pagrindų, kuriais remiantis atnaujinamas procesas, sąrašą paprastai sudaro keturi pagrindai (paprastai visi suprantami kaip naujai paaiškėjusios aplinkybės), atitinkantys dabar galiojančio LR CPK 366 str. 1 d. 2-5 punktus. Pažymėtina, kad kai kurie Lietuvos teisės specialistai iki šiol visus pagrindus pripažįsta naujai paaiškėjusiomis: „Nurodyti proceso atnaujinimo pagrindai turi bendrų požymių. Jie visi yra susiję su naujai paaiškėjusiomis aplinkybėmis, kurios objektyviai negali būti žinomos sprendimą priėmusiam teismui”¹⁴⁴. Tačiau kai kuriose valstybėse jau pastebima

¹⁴⁴ RAMELIS, K. *Proceso atnaujinimą reguliuojančių teisės normų taikymo apžvalga*: paskaitų konspektai. Lietuvos teisėjų mokymo centras (LTMC), 2002 m., psl. 8.

tendencija šiuos sąrašus praplėsti. Pavyzdžiui, Baltarusijos¹⁴⁵ ir Moldovos¹⁴⁶ civilinio proceso kodeksai kaip pagrindą bylai atnaujinti numato atvejį, kai byloje buvo panaudotas teisės aktas, kuris vėliau buvo pripažintas nekonstituciniu. Svarbu paminėti, kad nors ilgą laiką proceso atnaujinimas buvo suprantamas kaip teismo sprendimų (nutarčių) peržiūrėjimas pirmosios instancijos teisme, kai kuriose valstybėse, pavyzdžiui Armėnijoje proceso atnaujinimo klausimus paprastai sprendžia Armėnijos kasacinis teismas¹⁴⁷.

Rusijos Federacijos civilinio proceso kodekso 392str.¹⁴⁸ įtvirtinti peržiūrėjimo pagal naujai paaiškėjusias aplinkybes pagrindai nesikeitė nuo Tarybų Sąjungos laikų ir išlieka identiški tiems, kurie buvo reglamentuoti ir tarybiniame Lietuvos CPK. Šios šalies autorių nuomone, pagrindų sąrašo plėsti nereikia, nes tokie atvejai, kada bylą išnagrinėja neteisėtos sudėties teismas, kai teisėjas asmeniškai suinteresuotas proceso baigtimi, nėra atnaujinimo pagrindas. „Tokių būdu, kurio nors iš nurodytų asmenų padarytas nusikalstamas pasikėsėjimas į teisingumą neįeina į naujai paaiškėjusias aplinkybes. Ši išvada paremta: įrodymų falsifikacija padaryta teisėsaugos organų asmenų nėra naujai paaiškėjusiomis aplinkybėmis, nes skirtingai nuo faktų, kurie nebuvo žinomi teismui nagrinėjant baudžiamąją bylą, nežinojimo požymio čia nėra. Byla turėtų būti peržiūrima priešišios tvarka, o ne atnaujinama pagal naujai paaiškėjusias aplinkybes“¹⁴⁹. Rusijos Federacijoje įsiteisėję pirmosios instancijos teismų sprendimai remiantis naujai paaiškėjusiomis aplinkybėmis yra peržiūrimi srendimą priėmusiame teisme. Remiantis naujai paaiškėjusiomis aplinkybėmis peržiūrimi apeliacinės, kasacinės ar priešišios instancijos teismų priimti sprendimai, jei šie teismai pakeitė pirmosios instancijos teismo sprendimą ar priėmė naują sprendimą; sprendimai (nutartys) peržiūrimi tame teisme, kuris pakeitė teismo sprendimą arba priėmė naują.¹⁵⁰

Tačiau Lietuvos Respublika po tarybinių metų patirties, atkūrusi savo nepriklausomybę, pasuko pažangesniu keliu nei minimos postsovietinės respublikos. XX a. pabaigoje buvo iš

¹⁴⁵ Economic Procedural Code of the Republic of Belarus, No. 219-Z, 1998 [Amended as of July 29, 2007] [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-03-15]. Prieiga per internetą: <<http://law.by/work/EnglPortal.nsf/ThemaSort/>>.

¹⁴⁶ Civil Procedure Code of the republic of Moldova, 2003 [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-03-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.cis-legal-reform.org/document.asp?id=770>>.

¹⁴⁷ Republic of Armenia. Civil Procedure Code. Part, 1998 [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-03-15]. Prieiga per internetą: <http://www.parliament.am/law_docs/070898HO247eng.pdf?lang=eng/>;

¹⁴⁸ Гражданский процессуальный кодекс Российской Федерации. Советом Федерации, 2002 года, N 138-ФЗ.

¹⁴⁹ Громов Н.А., Николайченко В.В., Францифоров Ю.В. О действии принципов публичности и диспозитивности при возобновлении уголовных и гражданских дел по вновь открывшимся обстоятельствам. – Правосудие. С. 186 – 198.

¹⁵⁰ *Cit. op.* 148, 393 str.

esmės keičiama visa užsilikusi tarybinė teisinė sistema, kuriami nauji teisės aktai. Norėdamas efektyviau išspręsti susiformavusias proceso atnaujinimą reglamentuojančių normų taikymo problemas ir spragas įstymų spragas, įstatymų leidėjas atsižvelgė ir į užsienio šalių, ypač kontinentinės teisės sistemos atstovių, patirtį civilinio proceso srityje, kur daugumoje atvejų proceso atnaujinimo institutas jau buvo atribotas nuo kasacinio proceso. Išnagrinėję kontinentinės teisės Europos valstybių atnaujinimo institutą reglamentuojančias nuostatas, teisės specialistai priėjo išvadą, kad taikyti proceso atnaujinimo procedūrą peržiūrint teismo sprendimus ir kitus aktus dėl naujai paaiškėjusių aplinkybių racionaliausia tame pačiame teisme, kuris priėmė aktą. Juk šiame teisme geriausiai žinomos jau išnagrinėtos bylos faktinės aplinkybės ir todėl lengviausia atsižvelgti ir įvertinti naujai paaiškėjusių faktų reikšmę esamos bylos kontekste. Šia patirtimi pasirėmė ir Lietuvos teisės kūrėjai 1998 metais galutinai atribodami proceso atnaujinimą nuo kasacijos ir suteikdami proceso atnaujinimui savarankiško instituto statusą. Remiantis istorinėmis kasacinio proceso ištakomis, kasacinis teismas negali nagrinėti bylos iš esmės, tirti ar iš naujo vertinti faktų ar įrodymų, o yra įgaliotas tikrinti tik teismo sprendimo teisėtumą, t.y. nustatyti, ar žemesnės instancijos teismas nepadarė esminio teisės pažeidimo¹⁵¹. Naujojo CPK, įsigaliojusio 2003 m. sausio 1d., rengėjai taip pat daugiausia rėmėsi socialinio civilinio proceso mokyklos tradicija, būdinga daugeliui kontinentinės Europos valstybių, bene labiausiai atspindinčia Austrijos ir Vokietijos civilinio proceso teisėje.¹⁵² Taigi, atsižvelgiant į tai, kad Lietuvos teisinė sistema šiuo metu labiausiai siejasi su kontinentinės teisės tradicija, verta detaliau paanalizuoti atskirų valstybių teisinį reglamentavimą proceso atnaujinimo dėl naujai paaiškėjusių aplinkybių klausimu, siekiant surasti galimus mūsų šalyje kylančių problemų sprendimo būdus.

Austrijos civilinio proceso kodekso¹⁵³ 530 str. 1 d. nustato tokius proceso atnaujinimo pagrindus: 1) paaiškėjus dokumento suklastojimo faktui; 2) nustačius melagingus liudytojų parodymus ar melagingos eksperto išvados faktą; 3) nustačius byloje dalyvaujančių asmenų nusikaltimo faktą; 4) nuteisus bylą nagrinėjusį teisėją už nusikaltimą, susijusį su bylos nagrinėjimu; 5) išnykus sprendimo prejudicinei galiai; 6) paaiškėjus naujiems įrodymams ar faktams, kurie pateikti laiku būtų iš esmės nulėmę kitokį sprendimą byloje. Pažymėtina, kad

¹⁵¹ Ibid. 8, p. 201.

¹⁵² VALANČIUS, V. Kai kurie naujojo Civilinio proceso kodekso bruožai. *Jurisprudencija*, 2002 m., T.28(20), p. 193.

¹⁵³ Austria – Code of Civil procedure, 1983 [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-03-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.arbitration-austria.at/documents/ZPO-Engl.pdf>>, 530 str.

530 str. 2 d. nurodoma, kad nauji įrodymai pripažintini pagrindu proceso atnaujinimui tik tada, kai nėra pareiškėjo kaltės dėl to, kad nauji įrodymai ar faktai nebuvo pateikti teismui dar pirminio nagrinėjimo metu.

Vokietijos civilinio proceso kodeksas¹⁵⁴ numato du galimus civilinio proceso atnaujinimo būdus: įsiteisėjusiu sprendimu baigtas procesas gali būti atnaujintas pateikus kasacinį skundą (ieškinį dėl pripažinimo negaliojančiu) ir restituciją (ieškinį dėl peržiūrėjimo). Galimi pagrindai numatyti atitinkamai Vokietijos CPK 579 ir 580 str : 1) sprendimą priimė neteisėtos sudėties teismas; 2) priimant sprendimą dalyvavo teisėjas, neturėjęs teisės atlikti teisėjo funkcijų; 3) sprendimą priimė teisėjas, kuriam pareikštas teisėtas nušalinimas; 4) šalis nebuvo tinkamai atstovaujama; 5) šalis nuteista už priesaikos sulaužymą; 6) suklastotas dokumentas, buvęs įrodymu; 7) liudytojas ar ekspertas nuteistas už melagingus parodymus; 8) atstovas nuteistas už nusikaltimą, susijusį su byla; 9) teisėjas nuteistas už nusikaltimą; 10) panaikintas sprendimas, kuriuo remtasi.¹⁵⁵

Prancūzijos civilinio proceso kodekso¹⁵⁶ 595 str. 1 d. įtvirtinti tokie pagrindai bylos atnaujinimui: 1) kai paaiškėja kitos šalies įvykdyta apgaulė; 2) kai atrandami priešingos šalies nuslėpti rašytiniai įrodymai; 3) paaiškėjusi dokumentų klastotė; 4) paaiškėja, kad buvo remtasi melagingais parodymais, liudijimais ar priesaikomis. Kodekso 595 str. 2 d. nurodyta, kad pareiškėjas, siekdamas atnaujinti procesą šiais pagrindais, privalo įrodyti, kad anksčiau įrodymai nebuvo pateikti ne dėl jo kaltės.

Italijoje priimtas sprendimas gali būti peržiūrėtas ir byla atnaujinta tik jei paaiškėja vienos šalies ar advokato apgaulė, teismo nuosprendžiu buvo patvirtintas įrodymų klastojimo faktas arba teisėjo nusikalstami veiksmai. Nauji įrodymai pripažįstami aplinkybe atnaujinti procesą, jei pareiškėjas negalėjo jų gauti dėl nenugalimos jėgos ar kitos šalies kaltės. Šioms aplinkybėms taip pat keliamas reikalavimas, kad jos turėtų esminės reikšmės bylai ir neteisėto sprendimo priėmimui.¹⁵⁷

Remiantis aptartais kontinentinės teisės sistemos šalių pavyzdžiais, galime daryti išvadą, kad daugumoje valstybių nauji įrodymai ar paaiškėję apgaulės, suklastojimo atvejai jau tiesiogiai įtvirtinami civilinio proceso kodeksuose kaip pagrindas proceso atnaujinimui,

¹⁵⁴ Bundesrepublik Deutschland Zivilprozessordnung [interaktyvus].[žiūrėta2008-03-15].Prieiga per internetą: <<http://dejure.org/gesetze/ZPO/html> >, 578-580 str.

¹⁵⁵ Klaus-Albrecht Gerstenmaier Civil procedure in Germany// World Litigation Law and Practice/ gen. Editor Ronald E. Myrick. – New York: Transnational Juris Publications, Inc. Dobbs Ferry, 1990 , p. 11.

¹⁵⁶ Nouveau code de procedure civile, 2008 [interaktyvus].[žiūrėta2008-03-15]. Prieiga per internetą: <http://195.83.177.9/upl/pdf/code_39.pdf>, 595 str.

¹⁵⁷ Civil procedure in Italy/ by Mauro Cappelletti and Joseph M. Perillo. Hague: Martinus Nijhoff, 1965 m., p. 286.

jeigu šalis įrodo, kad negalėjo anksčiau jais remtis ne dėl savo kaltės. Papildomai reikalaujama įrodyti, kad naują įrodymą pateikus laiku, byloje būtų priimtas kitoks sprendimas. Viena vertus, šie keliami reikalavimai priartina naujai paaiškėjusius įrodymus prie lietuviškos naujai paaiškėjusios aplinkybės sąvokos, nes jie atitinka naujai paaiškėjusios aplinkybės požymius, taikomus mūsų šalyje, kad tam tikras įrodymas būtų pripažintas pagrindu bylos atnaujinimui. Kita vertus, Lietuvoje įtvirtinta naujai paaiškėjusi aplinkybė yra daugiau vertinamojo pobūdžio ir tik praktikoje buvo suformuluoti jos vertinimo kriterijai, kuomet ji tokia pripažįstama. Galima konstatuoti, kad aiškių požymių nebuvimas ir nulėmė kai kurias nevienareikšmiško taikymo problemas mūsų šalies teisinėje sistemoje, pavyzdžiui, paaiškėjusių dokumentų suklastojimo atvejais. Kaip matome, užsienio valstybėse suklastojimo faktai visada pripažįstami pagrindu proceso atnaujinimui, jeigu nebuvo pareiškėjo kaltės ir jie nulėmė priešingą sprendimą byloje. Atkreiptinas dėmesys, kad nei vienos valstybės teisiniame reguliavime naujai paaiškėjusia aplinkybe nėra laikomi teisės normų aiškinimai.

Autorės siūlymu, teismų precedentuose suformuluoti naujai paaiškėjusios aplinkybės požymiai galėtų būti perkelti ir į civilinės teisės normas tam, kad būtų užtikrintas didesnis aiškumas Lietuvos teisinėje sistemoje tiek teismams, vertinantiems šalių teikiamus naujus įrodymus, tiek proceso dalyviams (neretai nežinantiesiems teismų precedentuose formuluojamų taisyklių). Tikėtina, kad tai padėtų asmenims, siekiantiems atnaujinti procesą, žinoti kokius reikalavimus turi atitikti jų teikiami įrodymai, ir ką jiems reikės įrodyti, kad jų nurodytos aplinkybės būtų pripažintos pagrindu proceso atnaujinimui. Autorės nuomone, tai taip pat padėtų sumažinti piktnaudžiavimo atvejų skaičių teismuose, teikiant akivaizdžiai nepagrįstus prašymus dėl proceso atnaujinimo, sukurtų prielaidas patiems teismams vystyti vienodesnę praktiką, bei apsaugotų nuo tokių atvejų, kai naujai paaiškėjusia aplinkybe yra pripažįstamos teisės taikymo klaidos.

Siekiant įvertinti jau anksčiau aptartą prašymų dėl proceso terminų padavimo problemą kitų valstybių kontekste, bei siūlant pratęsti Lietuvoje įtvirtintą penkerių metų naikinamąjį terminą, turime pastebėti, kad toks termino pratęsimas neišsiskirtų iš bendro kontinentinės teisės sistemos konteksto. Pavyzdžiui, pažangiai vertinamo Austrijos civilinio proceso kodekso 534 str. įtvirtina tokius prašymo dėl proceso atnaujinimo terminus: „keturios savaitės nuo aplinkybių sužinojimo, bet ne vėliau kaip po dešimt metų po sprendimo

priėmimo“.¹⁵⁸ Prancūzijoje reglamentuotas terminas prašymams dėl proceso atnaujinimo yra du mėnesiai po naujų faktų sužinojimo¹⁵⁹, naikinamasis terminas išvis nėra reglamentuotas. Autorės vertinimu, tam tikras naikinamasis terminas vis dėlto turėtų likti mūsų teisinėje sistemoje, siekiant apsaugoti teisinių santykių stabilumą bei civilinio proceso koncentruotumą, tačiau, atsižvelgiant į nagrinėtas problemas šiuo klausimu praktikoje, rodančias, kad nustatyti terminai ne visada atitinka socialinio gyvenimo realijas, terminas turėtų būti pratęstas. Tuo labiau, kad užsienio šalių pavyzdžiai rodo, kad ir nustatytas ilgesnis terminas gali sėkmingai funkcionuoti pažangiose teisės sistemose.

Svarbu akcentuoti ir tai, jog nors Žmogaus teisių ir pagrindinių teisių apsaugos konvencija¹⁶⁰ tiesiogiai ir nenumato galimybės atnaujinti procesą civilinėje byloje, bet ši ekstraordinarinį būdą tarptautinė teisė taip pat pripažįsta. Tam tikrais proceso atnaujinimo klausimais yra pasisakęs ir Europos Tarybos Ministrų Komitetas 2000 m. sausio 19 d. priimdamas rekomendaciją Nr. R(2000) 2 „Dėl pakartotinio konkrečių bylų peržiūrėjimo ir atnaujinimo nacionaliniame lygmenyje Europos žmogaus teisių teismo priimtų sprendimų pagrindu“.¹⁶¹ Šia rekomendacija Ministrų Komitetas paskatino Konvencijos dalyves išanalizuoti nacionalines teisės sistemas siekiant užtikrinti, kad būtų pakartotinio bylos peržiūrėjimo, taip pat ir proceso atnaujinimo, galimybės tais atvejais, kai Europos žmogaus teisių teismas nustatė Konvencijos pažeidimus ypač kur: 1) nukentėjusi šalis ir toliau patiria labai rimtus neigiamus padarinius dėl ginčijamo nacionalinio sprendimo pasekmių, kurie nėra pakankamai ištaisyti vien satisfakcija ir negali būti atitaisyti be peržiūrėjimo ar atnaujinimo; 2) Teismo sprendimas veda prie išvados, kad ginčijamas nacionalinis sprendimas yra priešingas Konvencijai, arba rastas pažeidimas pagrįstas tokios svarbos procedūros klaidomis ar trūkumais, kad kyla rimta abejonė dėl skundžiamo teismo proceso rezultato.

EŽŽT yra pateikiami skundai dėl proceso atnaujinimo civilinėse ir komercinėse bylose remiantis Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 str. 1 d. nuostata: „kai yra sprendžiamas tam tikro asmens civilinio pobūdžio teisių ir pareigų (..) toks asmuo turi teisę, kad bylą per įmanomai trumpiausią laiką viešumo sąlygomis teisingai išnagrinėtų

¹⁵⁸ *Cit. op.* 153, 534 str.

¹⁵⁹ *Cit. op.* 156, 596 str.

¹⁶⁰ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. Valstybės žinios, 1995 m., Nr. 40-987.

¹⁶¹ Recommendation No. R (2000) 2 of the Committee of Ministers to member states on the re-examination or reopening of certain cases at domestic level following judgments of the European Court of Human Rights [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-03-15]. Prieiga per internetą: <http://www.coe.int/t/e/human_rights/execution/02_documents/Rec2000_2.asp#TopOfPage>.

pagal įstatymą įsteigtas nepriklausomas ir bešališkas teismas“. Teisė į teisingą bylos nagrinėjimą aiškinama Konvencijos preambulės kontekste, kurioje įtvirtintas teisės viršenybės principas, kurio vienas iš pagrindinių elementų yra teisinio apibrėžtumo principas – galutiniu teismo sprendimu byloje neturi būti abejojama. 1999 m. spalio 28 d. sprendime, priimtame byloje *Brumarescu v. Rumunija*, naikindamas Aukščiausiojo teismo sprendimą ir atnaujindamas procesą civilinėje byloje, pažymėjo, kad „Aukščiausiasis teismas pažeidė teisę į teisingą bylos nagrinėjimą.“¹⁶² Kitoje byloje EŽŽT pabrėžė proceso atnaujinimo reikšmę ir netinkamą jo reglamentavimą pripažino kaip vieną iš žmogaus teisių į teisingą bylos išnagrinėjimą pažeidimą: „Iš pareiškėjo buvo atimta bet kokia galimybė, kad jo reikalavimai būtų teisingai išnagrinėti teisme“.¹⁶³

Kita vertus, teisė į teisingą bylos nagrinėjimą negali būti išplėsta neproporcingai, ji negali tapti piktnaudžiavimo įrankiu civiliniame procese, todėl EŽTT pripažįsta proceso atnaujinimo galimybę kaip ekstraordinarinę priemonę įsiteisėjusiems teismo sprendimams peržiūrėti: „Vienas iš esminių teisės viršenybės principo elementų – teisinio apibrėžtumo principas, kuriuo vadovaujantis, prašymai atnaujinti procesą gali būti peržiūrėti tik esant proceso atnaujinimo pagrindams bei taikant šiuos neformaliai. Teisinis reglamentavimas, pagal kurį procesas susijęs su daugkartinio įsiteisėjusio sprendimo peržiūrėjimo rizika, nesuderinamas su teisinio apibrėžtumo principu, todėl įstatyme bylos šalims nesuteikiama teisės atnaujinti procesą vien siekiant pakartotinio bylos nagrinėjimo. Nukrypimas nuo šio principo galimas tik esminėms klaidoms taisyti, esant svarbioms ir įtikinančioms aplinkybėms“.¹⁶⁴

Siekiant visapusiškai aptarti proceso atnaujinimo galimybes dėl naujai paaiškėjusių aplinkybių, panagrinėsime šio instituto teisinį reguliavimą bendrosios teisės sistemoje, kaip pavyzdį pasirinkdami JAV teisinį reglamentavimą ir formuojamą precedentinę teisę. Pažymėtina, kad šioje valstybėje teisinis reguliavimas yra daug lankstesnis lyginant su kontinentinės teisės tradicija. Federalinės civilinio proceso taisyklės¹⁶⁵ (toliau - FRCP)

¹⁶² Europos Žmogaus Teisių Teismo 1999 m. spalio 28 d. sprendimas byloje *Brumarescu v. Rumunija, pareiškimo Nr. 28342/95*.

¹⁶³ Europos Žmogaus Teisių Teismo 2002 m. liepos 25 d. sprendimas byloje *Sovtransavto Holding v. Ukraina, pareiškimo Nr. 48553/99*.

¹⁶⁴ Europos Žmogaus Teisių Teismo 2002 m. liepos 25 d. sprendimas byloje *Sovtransavto Holding v. Ukraina, pareiškimo Nr. 48553/99*; Europos Žmogaus Teisių Teismo 2007 m. kovo 1 d. sprendimas byloje *Sypchenko v. Rusija, pareiškimo Nr. 38368/04*; Europos Žmogaus Teisių Teismo 2007 m. kovo 15 d. sprendimas byloje *Volkov v. Rusija, pareiškimo Nr. Nr. 8564/02*.

¹⁶⁵ Federal Rules of Civil Procedure : 2003-2004 edition., Cincinnati (Ohio) : Anderson Publishing Co, 2003 m., p. 42.

įtvirtina nebaigtinį pagrindų sąrašą priimtam sprendimui peržiūrėti, suteikia daugiau procesinių galimybių proceso dalyviams ginti savo teises, be to, naujai paaiškėjusių esminių aplinkybių atveju, jie nėra ribojami laiko atžvilgiu, tik laikui bėgant keliami vis griežtesni reikalavimai. Taigi teisiniame reguliavime yra nustatyta daugybė vertinamųjų kriterijų, į kuriuos turi atsižvelgti teismai, sprenddami įsiteisėjusio sprendimo peržiūrėjimo galimybę.

FRCP 59 taisyklė numato, kad bet kurios šalies prašymu per 10 dienų terminą nuo sprendimo priėmimo gali būti inicijuotas visos ar dalies bylos peržiūrėjimas bei sprendimo ištaisymas (am. - *new trials, amendment of judgement*). Kaip pagrindas šiuo atveju gali būti nurodomos bet kokios aplinkybės, kurios teisingumo požiūriu sudaro prielaidas priimto sprendimo peržiūrėjimui. Jeigu byla buvo vedama nedalyvaujant prisiekusiesiems, tai kartu su prašymu galima teikti net ir naujus įrodymus, remtis naujais faktiniais ar teisiniais vertinimais. Pasibaigus dešimties dienų terminui, remiantis FRCP 60 taisykle, proceso dalyviai turi teisę kreiptis su prašymu į teismą, kad būtų atleidžiami nuo teismo sprendimo ar įsakymo vykdymo (am. - *relief from judgement or order*), per protingą laiką, bet ne vėliau kaip per vienerius metus. Šiam prašymui FRCP 60 (b) dalyje jau yra įtvirtintas tam tikrų pagrindų sąrašas, kuris nėra baigtinis: 1) klaida, neapdairumas, netikėtumas arba pateisinamas aplaidumas; 2) naujai atrasti įrodymai, kurie negalėjo būti atrasti laiku, kad pateikti prašymą dėl proceso atnaujinimo; 3) sukčiavimas (tiek vidinis teisme, tiek išorinis), neteisingi parodymai ir kitoks netinkamas kitos šalies elgesys; 4) sprendimas yra niekinis ar negaliojantis; 5) teismo sprendimas, kuriuo remtasi, buvo pakeistas ar kitaip anuliuotas kaip nepagrįstas; 6) kitos priežastys, galinčios pateisinti atleidimą nuo sprendimo teisinės galios.¹⁶⁶

Jeigu šalis praleidžia 1 m. naikinamąjį terminą nusiskundimams pareikšti dėl aukščiau išvardintų priežasčių, jai lieka dar du galimi būdai ginti savo teises: 1) ji gali įrodinėti, kad klaida sprendime buvo neesminė ir kanceliarinio pobūdžio – tuo atveju teismas nėra ribojamas 1 m. terminu; 2) remdamasi tuo, kad FRCP 60 taisyklės (b) dalyje išvardintos sąlygos buvo esminės, ji gali pareikšti savarankišką ieškinį, kurio teismas negali atsisakyti svarstyti.¹⁶⁷ Precedentinė teisė pabrėžia: „Nėra jokių laiko ribojimų savarankiškam ieškiniui pareikšti, jeigu remiamasi įvykdyta apgaule teismuose. FRCP 60 (b) neriboja teismo galių,

¹⁶⁶ *Ibid.*, p. 42.

¹⁶⁷ *Ibid.*, p. 42.

svarstant savarankišką ieškinį“.¹⁶⁸ Kita vertus, tokie ieškiniai dėl atleidimo nuo sprendimo vykdymo galimi tik tada, kai nėra susiję su teisės normų taikymu: „Taisyklė 60 (b) nėra tinkama priemonė teisinėms klaidoms taisyti, nes kitu atveju šalis galėtų apeiti įprastą laiko ribojimą, taikomą apeliaciniam skundai paduoti“.¹⁶⁹ Be to, atkreiptinas dėmesys, kad šalis dėl teismo pareigūnų vykdomų klastojimų taip pat gali remtis tik prašydami atleisti nuo sprendimo teisinės galios per nustatytą vienerių metų terminą, nes „atskiru ieškiniu galima remtis tik dėl išorinių, bet ne vidinių klastojimo atvejų teisme“.¹⁷⁰ Ne vienas JAV teismo sprendimas remiasi ta nuostata, kad teikiant ieškinį dėl bylos atnaujinimo ir atleidimo nuo jos sprendimo veikimo, praleidus vienerių metų nakinamąjį terminą, galima remtis tik esant ypatingoms aplinkybėms bei reikalaujama įrodyti nurodytą aplinkybių daromą įtaką priimtam sprendimui. „Kriterijus kuriuo turi remtis teismai, sprenddami, ar atleisti šalį nuo priimto sprendimo vykdymo, yra paremtas vertinimu, ar suklastojimo faktai pažeidžia civilino proceso integralumą“¹⁷¹. Taigi vertinimo standartas pareiškėjams teikiant atskirą ieškinį po praleisto termino prašymui paduoti, yra daug griežtesnis. Precedentinėje JAV teisėje yra suformuoti tam tikri reikalavimai, kuriuos pareiškėjas turi įrodyti, siekdamas atnaujinti bylą ir atleidimo nuo sprendimo vykdymo: 1) Buvo priimtas toks sprendimas, kuris, remiantis teisingumo ir geros valios principais, neturėtų būti vykdomas; 2) pareiškėjas turi geras gynimosi priemones įrodinėjant ginčo pagrindą, dėl kurio buvo priimtas sprendimas; 3) pareiškėjas dėl apgaulės negalėjo panaudoti naudingų gynimosi priemonių; 4) pareiškėjo veiksmuose nebuvo kaltės ar aplaidumo; 5) pareiškėjas neturi kitų procesinių galimybių ginti savo teises.¹⁷²

¹⁶⁸ *Robinson v. Volkswagenwerk AC*, 56 F.3d 1268, 1273-74 (10th Cir.1995) [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-03-15]. Prieiga per internetą: <<http://caselaw.findlaw.com/data2/circs/5th/0130745pv2.pdf>>; *Hedges v. Yonkers Racing Corp.*, 48 F.3d 1320, 1325 (2d Cir.1995).) [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-03-15]. Prieiga per internetą: <<http://bulk.resource.org/courts.gov/c/F3/86/86.F3d.1162.94-56664.html>>.

¹⁶⁹ *Russell v. Delco Remy Div.*, 51 F.3d 746, 749 (7th Cir. 1995) [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-03-15]. Prieiga per internetą: <<http://bulk.resource.org/courts.gov/c/F3/124/124.F3d.205.96-3647.html>>.

¹⁷⁰ *P. Reintjes Co., v. Riley Stoker Corp.*, 71 F.3d 44, 47 (1st Cir.1995) [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-03-15]. Prieiga per internetą: <http://login.findlaw.com/scripts/case_login?dest=http://caselaw.lp.findlaw.com/cgi-bin/getcase.pl>.

¹⁷¹ *Pumphrey v. K. W. Thompson Tool Co.*, 62 F.3d 1128, 1130 (9th Cir.1995) [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-03-15]. Prieiga per internetą: <<http://cases.justia.com/us-court-of-appeals/F3/62/1128/>>.

¹⁷² *Barrett v. Secretary of H.&H.S.*, 840 F.2d 1259, 1263 (6th Cir.1987) [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-03-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.ballew.com/bob/htm/reopen.htm>>; *Carteret S. & L Ass'n v. Jackson*, 812 F.2d 36, 39 n.6 (1st Cir.1987) [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-03-15]. Prieiga per internetą: <http://west.thomson.com/store/relatedpdfdownload.aspx?file=136252_2006234_10485.pdf>; *Southmark Prop. v. Charles House Corp.*, 742 F.2d 862, 872 n.14 (5th Cir.1984) [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-03-15]. Prieiga per internetą: <http://wiznet.wiznet.com/clarknv/pages/pdf/EFP_Cases.pdf>.

IŠVADOS

1. Remiantis pateikta pastarųjų metų teismų praktikos analize, taikant naujai sureglamentuotas proceso atnaujinimo dėl naujai paaiškėjusių aplinkybių normas, galime daryti išvadą, kad nevisuomet teismai vienareikšmiškai kvalifikuoja tuos pačius juridinius faktus naujai paaiškėjusiomis aplinkybėmis, sudarančiomis pagrindą procesui atnaujinti remiantis CPK 366 str. 1 d. 2 p. Nevienareikšmiškas naujai paaiškėjusios aplinkybės kvalifikavimas sukelia kelių rūšių problemas civiliniame procese. Pirma, sukuriama teisinis neapibrėžtumas proceso dalyviams, kadangi lieka neaišku, kaip tinkamai įgyvendinti savo procesines teises, ir kokiais motyvais remiantis bus priimamas galutinis sprendimas byloje jų atžvilgiu. Antra, nevienareikšmiškas tų pačių juridinių faktų vertinimas bylose sudaro prielaidas proceso dalyviams piktnaudžiauti civiliniu procesu, pasiremiant ydingai suformuotais teisiniais precedentais. Autorės nuomone, reikėtų nustatyti tikslesnius ir vienareikšmiškai taikomus kriterijus tiek siejant naujai paaiškėjusias aplinkybes su nagrinėjimo objektu, tiek nustatant tikslesnes šalių įrodinėjimo pareigos ribas.

2. Neretai teismų precedentuose yra nukrypstama nuo imperatyvių įstatymo normų, pažeidžiant įstatymo leidėjo suderintų tikslų balansą. Lieka neaišku, kuomet yra akcentuojamas teismo sprendimu sukurtų teisinių santykių stabilumas ir sprendimo teisinė galia, o kada suabsoliutinama teisingumo vykdymo funkcija. Autorės vertinimu, kiekviena imperatyvi teisės norma atlieka savo paskirtį civiliniame procese, todėl teisės normų aiškinimas galimas civilinio proceso principų kontekste, bet tai nereiškia, kad galimas imperatyvių normų nepaisymas, remiantis vienu suabsoliutintu principu, nes tuo pačiu gali būti pažeidžiami kiti esminiai civilinio proceso principai, sukuriama prielaidos piktnaudžiavimui. Todėl reikia atsižvelgti, kad nors proceso atnaujinimas yra paskutinė asmenų galimybė apginti savo pažeistas teises, tačiau ji privalo būti naudojama tik išimtiniais atvejais, tiksliai įstatyme reglamentuotais pagrindais, tvarka ir terminais, kurie buvo nustatyti stengiantis maksimaliai subalansuoti minėtų teisinių principų prieštarą.

3. Teismų praktikoje pastebima tendencija plėsti naujai paaiškėjusios aplinkybės sampratą. Vienu iš paskutiniųjų LAT priimtų precedentų buvo leista atnaujinti bylos nagrinėjimą dėl netinkamo teisės normų taikymo, remiantis CPK 366 str. 1 d. 2 p. įtvirtintu pagrindu, akcentuojant teisingumo vykdymą. Precedentas vertintinas kritiškai, nes, viena vertus, sukelia piktnaudžiavimo galimybių pareiškėjams juo remtis ateityje, kita vertus,

paneigia proceso atnaujinimo kaip ekstraordinarinės proceso stadijos prasmę, kuri negali būti suprantama kaip dar viena sprendimų teisėtumo ir kontrolės forma.

4. Taikant proceso atnaujinimo institutą, neretai susiduriama su proceso vilkinimo problema. Daugkartinio sprendimo peržiūrėjimo problemą sukelia atvejai, kai teismai nesilaiko imperatyvaus draudimo atnaujinti bylą tuo pačiu pagrindu. Pasitaiko, kad šį draudimą teismai taiko formaliai arba išskaido į faktinį ir teisinį pagrindą, kas sukelia neribotas galimybes pareiškėjams kvestionuoti įsiteisėjusį sprendimą. Ta pati problema kyla tais atvejais, kai netinkamai įvertinama paaiškėjusių aplinkybių reikšmė įsiteisėjusiam teismo sprendimui, nes pareiškėjai kelia naujus ieškinius, siekdami surinkti naujų įrodymų, kad galėtų atnaujinti jau užbaigtos bylos nagrinėjimą. Tokie atvejai pažeidžia koncentruoto, operatyvaus ir greito proceso užtikrinimą šalyje, suardo susiformavusį teisinių santykių stabilumą šalyje, todėl autorės siūlymu, naujų aplinkybių daroma įtaka priimtam sprendimui turėtų būti sprendžiama ne naujų ieškinių pagalba, o jau proceso atnaujinimo galimybės svarstymo metu.

5. Teismų praktikos analizė rodo, kad penkerių metų naikinamasis terminas prašymui dėl proceso atnaujinimo paduoti tam tikrose kategorijose bylų yra nepakankamas ir neatitinkantis šių dienų realijų. Civilinio proceso kodekse nustatyti procesiniai terminai nėra tarpusavyje tiksliai suderinti, atsižvelgiant į sisteminių ryšių su kitomis teisės normomis, reglamentuojančiomis aktualius visuomeninius santykius. Taip pat praktikoje pasitaiko tokių netoleruotinų teisinių situacijų, kurių eliminavimui iš teisinės sistemos apskritai jokie terminai negali būti taikomi. Autorės siūlymu, teisiniame reglamentavime reikėtų prailginti penkerių metų naikinamąjį terminą visoms ar tam tikrų kategorijų byloms, be to, numatyti „išskirtinių situacijų“ atvejus, kuomet terminai apskritai negalėtų būti taikomi.

6. Istoriskai civilinio proceso atnaujinimo instituto reglamentavimo tvarka ir pati naujai paaiškėjusios aplinkybės sąvoka nuolat keitėsi. Nors jau beveik dešimt metų nagrinėjamas institutas yra išskirtas į atskirą savarankišką proceso stadiją, tačiau teismų praktikos analizė rodo, kad ir šiuo metu nagrinėjamo instituto taikymas nėra vienareikšmiškai suprantamas ir taikomas šalyje, todėl siūloma jį tikslinti, atsižvelgiant į pažangių kontinentinę teisės sistemą atstovaujančių valstybių teisinį reglamentavimą, kuriame numatyti konkretni naujai paaiškėjusios aplinkybės taikymo atvejai bei kriterijai, kuriuos įrodžius galima atnaujinti procesą. Tai padėtų sukurti teisinį apibrėžtumą šalyje tiek proceso dalyviams, tiek teismams, formuojantiems vienareikšmišką praktiką bei užkirstų kelią piktnaudžiavimo atvejams.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Teisės norminiai aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija (su pakeitimais ir papildymais iki 2006 m. birželio 1 d.). Valstybės Žinios, 1992, Nr. 33-1014;
2. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais iki 2006 m. rugsėjo 21 d.). Valstybės žinios, 2002, Nr. 36-1340;
3. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais iki 2007 m. birželio 7 d.). Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262;
4. Lietuvos Respublikos teismų įstatymas (su pakeitimais ir papildymais iki 2007 m. gruodžio 21 d.). Valstybės žinios. 1994 m., Nr. 46-851;
5. Civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymas. Valstybės žinios. 1998 m., Nr. 112-3106;
6. Civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymas. Valstybės žinios, 1994 m., Nr. 93-1809;
7. Civilinio proceso kodeksas. Valstybės žinios, 1964 m., Nr. 19-139;
8. Civilinės teisenos įstatymas su visais pakeitimais ir papildymais su Vyriausio Tribunolo bei Rusų Senato aiškinimais. Butkys, Č., et al. D. Gutmano knygynas, Kaunas, 1938 m.;
9. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. Valstybės žinios, 1995 m., Nr. 40-987;
10. Recommendation No. R (2000) 2 of the Committee of Ministers to member states on the re-examination or reopening of certain cases at domestic level following judgments of the European Court of Human Rights [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-03-15]. Prieiga per internetą: <http://www.coe.int/t/e/human_rights/execution/02_documents/Rec2000_2.asp#TopOfPage>;
11. Economic Procedural Code of the Republic of Belarus, No. 219-Z, 1998 [Amended as of July 29, 2007] [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-03-15]. Prieiga per internetą: <<http://law.by/work/EnglPortal.nsf/ThemaSort/>>;
12. Civil Procedure Code of the republic of Moldova, 2003 [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-03-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.cis-legal-reform.org/document.asp?id=770>>;

13. Republic of Armenia. Civil Procedure Code. Part, 1998 [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-03-15]. Prieiga per internetą: <http://www.parliament.am/law_docs/070898HO247eng.pdf?lang=eng/>;
14. Гражданский процессуальный кодекс Российской Федерации. Советом Федерации, 2002 года, N 138-ФЗ;
15. Austria – Code of Civil procedure, 1983 [interaktyvus].[žiūrėta 2008-03-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.arbitration-austria.at/documents/ZPO-Engl.pdf>>;
16. Bundesrepublik Deutschland Zivilprozessordnung, 2003 [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-03-15]. Prieiga per internetą: <<http://dejure.org/gesetze/ZPO/html>>;
17. Nouveau code de procedure civile, 2008 [interaktyvus].[žiūrėta 2008-03-15]. Prieiga per internetą: <http://195.83.177.9/upl/pdf/code_39.pdf>;
18. Federal Rules of Civil Procedure : 2003-2004 edition, Cincinnati Ohio: Anderson Publishing Co, 2003.

Specialioji literatūra:

1. DRIUKAS, A. Kasacinio proceso reglamentavimas naujajame civilinio proceso kodekse. *Jurisprudencija*, 2002, t. 28(20).
2. KVIRKA, E. Viešojo intereso apsauga naujajame Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse. *Jurisprudencija*, 2003 m., T. 37(29);
3. CAPPELLETTI, M., PERILLO J. M. *Civil procedure in Italy*. Hague: Martinus Nijhoff, 1965 m.;
4. CAPPELLETTI, M. *The Judicial process in Comparative Perspective*. The International and Comparative Law Quarterly, Vol. 40, No. 3, 1991 m.;
5. GERSTENMAIER, K. A. *Civil procedure in Germany. World Litigation Law and Practice*. New York: Transnational Juris Publications, Inc. Dobbs Ferry, 1990 m.;
6. Громов Н.А., Николайченко В.В., Францифоров Ю.В. *О действии принципов публичности и диспозитивности при возобновлении уголовных и гражданских дел по вновь открывшимся обстоятельствам*. Правосудие. С. 186 – 198;
7. LAUŽIKAS, E; MIKELĖNAS, V.; NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė: vadovėlis*. II t. Vilnius: Justitia, 2004 m.;
8. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras (T.1) I dalis. Vilnius: Justitia, 2005;

9. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras (T.2) II - III dalis. Vilnius: Justitia, 2005;
10. MIKELĖNAS, V. *Civilinis procesas. Pirmoji dalis*. Vilnius: Justitia, 1997 m.;
11. MIKELĖNAS, V. *Civilinis procesas. Antroji dalis*. Vilnius: Justitia, 1997 m.;
12. MIKELĖNAS, V. Quo vadis? Arba eksperimentuojama toliau. *Justitia*. 1999 m., Nr. 4;
13. NEKROŠIUS, V. *Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės*. Vilnius: Justitia, 2002 m.;
14. NEKROŠIUS, V. Teisingo sprendimo sąvoka civilinio proceso mokyklose. *Teisės problemos*, 1997, Nr. 2;
15. NEKROŠIUS, V. Teismų sprendimų teisėtumo ir pagrįstumo kontrolė civiliniame procese: klasikinė sistema ir reforma Lietuvos Respublikoje: daktaro dis.: soc.mokslai: teisė. V., 1996;
16. RAMELIS, K. *Proceso atnaujinimą reguliuojančių teisės normų taikymo apžvalga: paskaitų konspektai*. Lietuvos teisėjų mokymo centras (LTMC), 2002 m.;
17. Studentų tarptautinių mokslinių konferencijų pranešimai. In *Teisinės minties šventė - 2004: mokslinių konferencijų medžiaga*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004 m.;
18. VALANČIUS, V. Kai kurie naujojo Civilinio proceso kodekso bruožai. *Jurisprudencija*. 2002 m., T.28(20).

Teismų praktika :

1. Europos Žmogaus Teisių Teismo 1999 m. spalio 28 d. sprendimas byloje *Brumarescu v. Rumunija, pareiškimo Nr. 28342/95*;
2. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2002 m. liepos 25 d. sprendimas byloje *Sovtransavto Holding v. Ukraina, pareiškimo Nr. 48553/99*;
3. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2007 m. kovo 1 d. sprendimas byloje *Sypchenko v. Rusija, pareiškimo Nr. 38368/04*;
4. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2007 m. kovo 15 d. sprendimas byloje *Volkov v. Rusija, pareiškimo Nr. Nr. 8564/02*;
5. Lietuvos Konstitucinio Teismo 2004 m. rugpjūčio 17 d. nutarimas Nr. 23/02, kat. 3.12, 5.2.;

6. Lietuvos Konstitucinio Teismo 2005 m. vasario 7 d. nutarimas Nr. 9/02, pareiškėjas Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, kat 5.6.;
7. Lietuvos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas Nr. 25/04, pareiškėjas Panevėžio miesto apylinkės teismas, kat. 1, 3.6, 5.1, 5.3.;
8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. vasario 22 d. apžvalga „Teismų praktikos taikant įstatymus dėl proceso atnaujinimo užbaigtose civilinėse bylose aktualūs klausimai“, Nr 1-2007, Teismų praktika, Nr. 27, 2007 m.;
9. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2004 m. gruodžio 30 d. apžvalga „Teismų praktikos, taikant civilinio proceso kodekso normas, reglamentuojančias įrodinėjimą, apžvalga“. Teismų praktika, Nr. 22, 2005 m.;
10. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus apžvalga „Civilinio proceso teisė“, 2007m. [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-03-15]. Prieiga per internetą: <www.infolex.lt>;
11. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. sausio 7 d. nutartis c. b. *O. Juškienė v. Radviliškio CMS*, Nr.3K-3-67/2002, kat. 118; 92; 108.8.;
12. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. spalio 7 d. nutartis c. b. *O. M. v. J. B. Ž.*, Nr. 3K-3-1389/2002., kat. 118., 16.5.;
13. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. spalio 22 d. nutartis c. b. *AB "Ūkio bankas" v. UAB "Differens"*, Nr. 3K-3-994/2003, kat. 118.;
14. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. kovo 23 d. nutartis c. b. *L.U. v. Senamiesčio seniūnija*, Nr. 3K-3-188/2005, kat. 124.2.7,124.3.;
15. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. balandžio 14 d. nutartis c. b. *A. Sinkevičienė v. AB "Turto bankas"*, Nr. 3K-3-233/2004, kat. 118.;
16. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. balandžio 21 d. nutartis c. b. *P.B. v. UAB "NORD/LB gyvybės draudimas"*, Nr. 3K-3-249/2004, kat. 37.6, 117, 118.;
17. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. rugsėjo 20 d. nutartis c. b. *UAB "Medas" v. UAB "Čeltaura"*, Nr. 3K-3-458/2004., kat. 118.;
18. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. lapkričio 4 d. nutartis c. b. *J. A. v. AB „Žaibas“.*, Nr. 3K-7-522/2004., kat. 118.;
19. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. lapkričio 24 d. nutartis c. b. *D.T. v. R.B.*, Nr. 3K-3-641/2004, kat. 118.;
20. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004. gruodžio 22 d. nutartis c. b. *A.U. v. antstolis D.S.*, Nr. 3K-3-692/2004, kat. 118.;

21. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. sausio 31 d. nutartis c. b. *Vilniaus sentikių religinė bendruomenė v. Teisingumo ministerija*, Nr. 3K-3-58/2005, kat.124.2.2.;
22. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. vasario 28 d. nutartis c. b. *A. N. v. A. L., M. N.*, Nr. 3K-3-132/2005, kat. 124.2.2., 129.1.;
23. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. kovo 14 d. nutartis c. b. *V.V v. Telšių AVA*, Nr. 3K-3-182/2005., kat. 124.2.2.;
24. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. kovo 14 d. nutartis c. b. *R. V. v. R. M.*, Nr. 3K-3-183/2005., kat. 124.2.2.;
25. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. kovo 23 d. nutartis c. b. *A. Š. v. A. U. ir kt.* Nr. 3K-3-188/2005, kat. 124.2.7.;
26. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. rugsėjo 7 d. nutartis c. b. *A. M. v. Panevėžio AVA*, Nr. 3K-3-376/2005, kat. 124.2.2.;
27. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. gruodžio 7 d. nutartis c. b. *I. Š. v. A. P. ir kt.*, Nr. 3K-3-647/2005, kat. 124.;
28. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. sausio 11 d. nutartis c. b. *G. B. v. UAB „Laigebu“*, Nr. 3K-3-18/2006., kat. 124.2.4.;
29. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. kovo 29 d. nutartis c. b. *P. B. v. D. B.*, Nr. 3K-3-237/2006., kat. 75.6.1; 75.6.3; 75.8; 124.2.2.;
30. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. gegužės 17 d. nutartis c. b. *J. O. v. Kauno AVA, E. L., A. M.* Nr. 3K-3-346/2006, kat. 124.2.7.;
31. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. gegužės 29 d. nutartis c. b. *UAB „Lietgalis“ v. IĮ „Kruna“*, Nr. 3K-3-356/2006., kat. 124.2.2.;
32. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. rugpjūčio 23 d. nutartis c. b. *Vilniaus miesto savivaldybė v. UAB „Pramoninė santechnika“ ir kt.*, Nr. 3K-3-485/2006, kat. 124.8.;
33. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. gruodžio 22 d. nutartis c. b. *S. V. v. M. D. ir kt.*, Nr. 3K-3-601/2006, kat 102.5,122.4, 124.1, 124.2.9.;
34. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. kovo 19 d. nutartis c. b. *V. A. v. D. V., L. M., A. A.*, Nr. 3K-3-44/2007, kat. 124.2.9.;
35. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. balandžio 19 d. nutartis c. b. *UAB „Utenos statybinės medžiagos“ v. IĮ „Gražuliai“*, Nr. 3K-3-167/2007, kat. 124.2.2.;

36. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. gegužės 8 d. nutartis c. b. *T. J., J. R. v. D. Ž.*, Nr. 3K-3-198/2007, kat. 124.2.2.;
37. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. gegužės 31 d. nutartis c. b. *S. M. v. V. O.*, Nr. 3K-3-214/2007, kat. 124.2.2.;
38. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. birželio 21 d. nutartis c. b. *J. V. K. v. V. O.*, Nr. 3K-3-313/2007, kat. 124.2.7.;
39. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. spalio 15 d. nutartis c. b. *Dėl juridinio fakto nustatymo, pareiškėjas L.L.*, Nr. 3K-3-392/2007, kat. 114.11, 124.2.9, 128.2.;
40. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. lapkričio 27 d. nutartis c. b. *dėl juridinę reikšmę turinčio fakto nustatymo, pareiškėjai J. G., G. G., R. R. ir G. D.*, Nr. 3K-3-515/2007, kat. 102.5, 124.7., 81.;
41. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. sausio 7 d. nutartis c. b. *Ieškovas I. R.*, Nr. 3K-3-91/2008, kat. 113.9., 124.1., 124.2.2, 124.9, 11, 124.2.9, 128.2.;
42. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. vasario 4 d. nutartis c. b. *AB DnB Nord bankas v. UAB "Dama"*, Nr. 3K-3-37/2008, kat. 35.3.6, 36.1, 114.8.2.;
43. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. sausio 21 d. nutartis c. b. *BAB "Statūna" v. UAB "Parama", UAB "Daklitas", J. S., J. Ž., D. R., P. R., P. R., IĮ „Broliai Juodvarniai“*, Nr. 3K-7-57/2008., kat. 124.2.2., 124.2.4.;
44. Lietuvos apeliacinio teismo CBS 2006 m. birželio 01 d. nutartis c. b. *S. T., A. T. v. UAB „Stiksas“, UAB „Akmenės kuras“*, Nr. 2-311/2006, kat. 124.2.2., 124.2.6.;
45. Lietuvos apeliacinio teismo CBS 2006 m. liepos 27 d. nutartis c. b. *R. L. v. S. C. V.*, Nr. 2-229/2006, kat. 124.2.9.;
46. Lietuvos apeliacinio teismo 2007 m. gegužės 17 d. nutartis c. b. *V. Č. v. Kauno miesto savivaldybė*, Nr. 2-276/2007, kat. 124.2.2.;
47. *Robinson v. Volkswagenwerk AC*, 56 F.3d 1268, 1273-74 (10th Cir.1995) [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-03-15]. Prieiga per internetą: <<http://caselaw.findlaw.com/data2/circs/5th/0130745pv2.pdf>>;
48. *Hadges v. Yonkers Racing Corp.*, 48 F.3d 1320, 1325 (2d Cir.1995).) [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-03-15]. Prieiga per internetą: <<http://bulk.resource.org/courts.gov/c/F3/86/86.F3d.1162.94-56664.html>>;

49. Russell v. Delco Remy Div., 51 F.3d 746, 749 (7th Cir. 1995) [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-03-15]. Prieiga per internetą:

<<http://bulk.resource.org/courts.gov/c/F3/124/124.F3d.205.96-3647.html>>;

50. P. Reintjes Co., v. Riley Stoker Corp., 71 F.3d 44, 47 (1st Cir.1995) [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-03-15]. Prieiga per internetą:

<http://login.findlaw.com/scripts/case_login?dest=http://caselaw.lp.findlaw.com/cgi-bin/getcase.pl>;

51. Pumphrey v. K. W. Thompson Tool Co., 62 F.3d 1128, 1130 (9th Cir.1995) [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-03-15]. Prieiga per internetą: <<http://cases.justia.com/us-court-of-appeals/F3/62/1128/>>;

52. Barrett v. Secretary of H.&H.S., 840 F.2d 1259, 1263 (6th Cir.1987) [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-03-15]. Prieiga per internetą:

<<http://www.ballew.com/bob/htm/reopen.htm>>;

53. Carteret S. & L Ass'n v. Jackson, 812 F.2d 36, 39 n.6 (1st Cir.1987) [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-03-15]. Prieiga per internetą:

<http://west.thomson.com/store/relatedpdfdownload.aspx?file=136252_2006234_10485.pdf>;

54. Southmark Prop. v. Charles House Corp., 742 F.2d 862, 872 n.14 (5th Cir.1984) [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-03-15]. Prieiga per internetą:

< http://wiznet.wiznet.com/clarknv/pages/pdf/EFP_Cases.pdf>.

SANTRAUKA

Proceso atnaujinimas – ypatingai svarbi procesinė stadija, užtikrinanti, kad teisinėje sistemoje nebūtų paliktų galioti neteisėtų ir nepagrįstų teismo sprendimų, kai paaiškėja tokios reikšmingos naujos faktinės aplinkybės, kurias žinojus dar bylos nagrinėjimo metu, būtų priimtas visiškai priešingas sprendimas. Pažymėtina, kad Lietuvoje šio teisinio instituto reglamentavimas nuolat kito, ilgą laiką proceso atnaujinimas buvo siejamas su kasaciniu institutu, kas visiškai neatitiko jo sampratos ir paskirties, taip pat keitėsi ir naujai paaiškėjusios aplinkybės samprata. Išskyrus šį institutą i atskirą stadiją ir sureglamentavus naują jo taikymo tvarką, kyla poreikis išanalizuoti proceso atnaujinimo taikymą ir kylančias problemas praktikoje.

Magistriniame darbe atlikta pastarųjų metų teismų praktikos analizė rodo, kad naujai paaiškėjusios aplinkybės samprata nagrinėjamosiose bylose taikoma nevienareikšmiškai: tie patys juridiniai faktai susilaukia skirtingo teismų vertinimo. Stebima tendencija nepagrįstai plėsti naujai paaiškėjusios aplinkybės sampratą: tam tikrais atvejais tai iš esmės sujaukia nagrinėjamo instituto prasmę. Išsamiai tyrinėjamos pareiškėjų piktnaudžiavimo, proceso vilkinimo galimybės, o kartu ir realios galimybės apginti savo pažeistas teises. Nagrinėjama, ar pasiteisino įstatyme sutrumpinti terminai prašymams dėl proceso atnaujinimo procesą buvo efektyvūs, ar atitinka šių dienų realijas.

Teismų praktikoje išskylančios problemos skatina ieškoti galimų sprendimo būdų tiek tobulinant teisinį reglamentavimą, tiek nustatant vienareikšmiškų teisės normų taikymo ir aiškinimo kriterijų. Idėjų proceso atnaujinimo dėl naujai paaiškėjusių aplinkybių tobulinimui taip pat semiamasi tyrinėjant pažangių užsienio valstybių teisės norminius aktus.

REOPENING OF PROCEEDINGS ON THE GROUND OF NEWLY DISCOVERED CONSIDERATIONS (AN EVALUATIVE SUMMARY OF THE LATEST PRACTICE OF LITHUANIAN COURTS)

SUMMARY

Reopening of proceedings is a procedural stage of fundamental importance ensuring that no baseless or illegitimate judicial decisions would be neglected in the legal system when newly discovered considerations of such great importance appear that known before would have resulted the opposite decision in the case. It should be noted that legal regulation of this institute was constantly changing, reopening of proceedings was considered to be part of cassation institute for a long time which was inappropriate to its essence and purpose. The conception of newly discovered consideration was also constantly changing. After reopening of proceedings has been separated from cassation into separate institute and the new legal regulation was based, there arises the necessity to analyse the application of reopening of proceedings to practice and its attendant problems.

The analysis of the latest practise of Lithuanian courts shows that the conception of newly discovered consideration is being practised diversely, the same facts are being judged differently. Mainstream tendention noticed in the decisions of the courts is to extend the conception of newly discovered conception ungroundedly – in some cases the essence of analysed institute is being denied fundamentally. Comprehensive investigation is made on the opportunities of declarants to overuse and delay the civil proceedings, and also practicable chances to defend their violated rights. The research is also made to estimate if the shortened terms of the motion for the reopening of proceedings are effective and adequate to the legal reality of the country.

Arising problems in practise of the courts encourages to search for possible ways of solution by improving legal regulation and by setting steady unvaried criterions in the application and interpretation of legal acts. Some ideas for improvement of analysed institute derive from the investigation of the civil acts of some prospective countries.